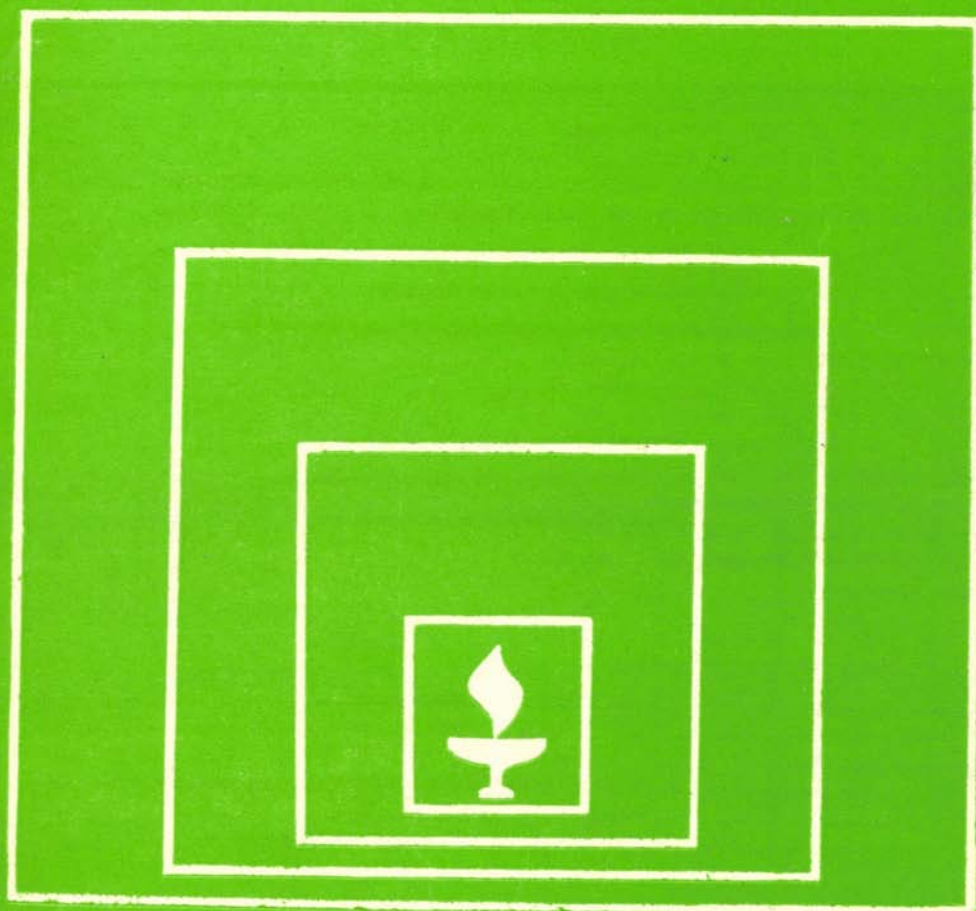

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

94. ÉVFOLYAM ● 1988

2

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

94. évfolyam • 1988 • 2. szám

KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

A függetlenség, győzelem és béke napja	65
--	----

TANULMÁNYOK

Dr. Erdő János: Schweitzer Albert etikájának alapelvei	67
Dr. Max Ulrich Balsiger: Schweitzer Albert miszticizmusa	74
Szemelvények Schweitzer Albert munkáiból	83
Simén Domokos: Régi orgonák és énekkarok a volt küüllői egyházkörben	87
Dr. Molnár István: Húsvéti zászlós hajnalozó-öntöző szokás Tordátfalván	92

SZÓSZÉK — ŪRASZTALA

Schweitzer Albert: Az élet tisztelete I.	100
Az élet tisztelete II.	104
Kedei Mózés: Eszmény és valóság	108
Mégis kőszikla	111
Szabó Zoltán: A bűn nélküli ember	114
Az evangélium nyelvén	116
Szász Ferenc: Megátkozott fügefa	118
Világosságra hozni az életet	122
Bibliai fogalmak	125
Eszmék, gondolatok	126
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	129
KÖNYVSZEMLE	134

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János
(felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Andrásfi
György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Bulevardul Lenin nr. 9.

A FÜGGETLENSÉG, GYŐZELEM ÉS BÉKE NAPJA

Május 9-én Románia állami függetlensége kivívásának 111. és a hitleri Németország fölött aratott győzelem 43. évfordulójára emlékezünk. Két olyan kiemelkedő történelmi esemény évfordulója, amely ragyogó távlatokat tárt fel az ország szabad fejlődése előtt, és lehetővé tette a román nép méltó érvényesülését a világ nemzetei sorában.

Románia számára az állami függetlenség kivívásának feltételei évszázadok folyamán érlelődtek meg, a legszorosabb összefüggésben a nemzeti öntudat és a modern nemzeti állam alapjainak lerakásával.

Az állami függetlenséget 1877. május 9-én kiáltotta ki az ország parlamentje a román nép hősi harcának eredményeként, amelyet a plevnai, grivica, rahovai, smirdani és vidini csaták, a török hadsereg felett aratott hősi győzelmek fémjeleztek. Valóra vált a magasztos cél, amelyért a román nép évszázadok óta küzdött, amelynek folytán véget vetett az idegen elnyomásnak, megteremtette saját független államát.

Mihail Kogălniceanunak az ország törvényhozó testülete előtt elhangzott híres szavai — „szabad és független nemzet vagyunk“ — hatalmas mozgósító erővel hatottak. A függetlenség kivívása megnyitotta az utat az állam fejlődése felé. Kedvező feltételeket teremtett az anyagi és emberi erőforrások hasznosításához, Románia érvényesüléséhez a nemzetközi életben. A politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élet virágzásba kezdett, melynek vezérmotívuma a nemzeti identitás megőrzése volt.

1945. május 9-e jelenti azt az időpontot, amikor befejeződött a „katonai kapituláció okmányának aláírása Berlinben“. Az Egyesült Nemzetek, a népek, az ellenállási mozgalmak hősi harca ragyogó katonai győzelmet aratott a hitleri Németország és szövetségesei fölött. Ezzel véget ért a második világháború Európában. Így lett május 9-e a győzelem és béke napja.

Ez a nap a román népet a győztesek között találta, miután az 1944. augusztus 23-i nemzeti és társadalmi antifasiszta és antiimperialista felszabadító forradalom az országot és annak fegyveres erejét a hitleri Németország ellen fordította. Az 1945. május 9-i történelmi győzelemhez Románia óriási emberi és anyagi áldozattal járult hozzá. A román hadsereg, a szovjet hadsereg oldalán harcolva, az ország területének felszabadítása után, részt vett Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria egy részének felszabadításában, mely által a világháború időtartamát közel 200 nappal lerövidítette.

„A román hadsereg, a mi népünk“, mondotta Nicolae Ceaușescu, a köztársaság elnöke, „súlyos véráldozatot hozott a népek felszabadításáért a hitlerista rabság alól, a fasiszta uralom által súlyosan veszélyeztetett emberi civilizáció megmentéséért, a haladás, a népek szabadsága és a világbéke ügyéért.“

1945. május 9-én szavatozta Románia előrehaladását a fejlett szocialista társadalom célkitűzései felé.

1877. és 1945. május 9-i történelmi események bár időben távol állanak egymástól, mégis az áldozatkészséget, hősiességet, hazaszeretetet és a jövőt építő önfeláldozást példázzák. A május 9-e által megnyitott időszakban elért eredmények betetőzését jelentik annak az évszázados küzdelemnek, amelyet a román nép folytatott a szabad, független és boldog életért, a nemzet alkotó erejének érvényre juttatásáért.

„Románia azt a tendenciát szolgálja — állapítja meg Nicolae Ceaușescu államelnök —, amely mind erőteljesebben egyesíti a világ különböző tájain élő emberek tíz- és százezreit, a realista haladó erőket, a szabadságra és függetlenségre törekvő népeket, amelyek békében akarnak élni.“

Új életünk közel négy és fél évtizede során, de különösen az utóbbi 23 esztendőben, átfogó és rendkívül jelentős átalakulások következtek be. Új korszakot nyitottak: az alkotó munka, a megújulás és a lendületes haladás időszakát a társadalmi élet valamennyi területén, olyan korszakot, amelyben a legteljesebb mértékben érvényre jutott Románia szabadsága, függetlensége és szuverenitása.

Az ország történetében 1877-től 1945-ig hosszan ível az út, hosszú a hősök és mártírok sora. Tisztelettel és nagyrabecsüléssel emlékezünk rájuk, és arra a kötelezettségünkre, hogy jövő lehetőségeinkkel áldozathoz és emlékükhöz méltóan sáfárkodjunk.

Dr. ERDŐ JÁNOS

SCHWEITZER ALBERT ETIKÁJÁNAK ALAPELVEI

Albert Schweitzer a 20. század kiemelkedő személyisége. Gyakran nevezték prófétának, aki utat készít a holnap világának. 1875—1965 között feszült hosszú, eredményekben gazdag életútja. Sokoldalú tudós volt: teológus, filozófus, etikus, orgonaművész, orvos, író — egyszemélyben. Gondolkodását befolyásolta kora kultúrájának válsága és gyökeres átalakulása, valamint a szenvedés, amit látott és tapasztalt. Az élet és az emberiség elkötelezettje életrajzi megemlékezésében így vall önmagáról: „Életem, kívülről nézve, kalandosnak tűnhetik, a valóságban egészen egyszerű [. . .]. Jézus életéről¹ és Bachról² írt könyveim sikere után barátaim azt várták tőlem, hogy az egyetemi tanári vagy művészi pályát választom. Nagyon meglepődtek és csalódtak, amikor 1905 őszén közöltem velük, hogy orvostudományt szándékszem tanulni, hogy majd mint orvos dolgozhassam Nyugat-Afrikában“. 1913-ban kezdi meg orvos-misszionáriusi munkáját Lambarene kerület bennszülöttei között. „Örömmel és meglepetéssel fedeztem fel — mondja Schweitzer —, hogy az orvosi gyakorlat mellett tudományos munkámat és a zenét is folytathattam. Most kettős életet élek. Időm kétharmadát mint orvos a Lambarene-i kórházban töltöm, egyharmadát pedig tudományos munkáimra fordítom, melyeket szeretnék befejezni, ill. Európa-szerte Bach orgonahangversenyeket tartok.“³

A keresztény élet értelmét az emberszeretetben és a másokért való cselekvésben határozta meg. Vallotta, hogy a példaadásnak nagyobb ereje van, mint minden szónak és dogmának: „A példa nem a másokat befolyásoló fő dolog. A példa az egyetlen dolog.“ Gondolkodásában és cselekedetében radikális volt: teológiában, filozófiában, etikában, zenében a gyökerekig ment vissza. Elválasztó korlátokat nem ismert élet, gondolat és hit között, sem elvont különbséget vallás és erkölcs között. Élete a hite volt, és hite az élete.

Vallomása szerint mély vallásos tapasztalatai voltak: ezek indították el életútjára, és ezekhez hűséges maradt. Teológiai alapállása a Jézussal való személyes hitbeli kapcsolatok és a „konzekvens eszkatológia“ volt. Schweitzer szerint Jézus hitte, hogy önfeláldozása szükséges Istenországa megvalósításához. Az evangéliumokban Istenországát és a szeretet parancsát emeli ki, hirdeti és éli. Tanítványait és követőit az Istenországába való bemenetelre készíti elő. A Hegyi beszéd, a Nagy parancsolat

ennek az előkészületnek etikája.⁴ Életszemléletét az etikai miszticizmus határozta meg.

1. Schweitzer etikája Jézus erkölcstanának filozófiai kifejezése egyetemes formában. Élet- és emberközpontú etikát hirdet, mely feleletet kíván adni arra a kérdésre, hogy Jézus követője, ill. a nem-keresztény hogyan találja meg a helyes kapcsolatot az embertársaival és a világgal.

Erkölcsei vizsgálódásának kiindulópontja az *életakarát*, az élethez való ragaszkodás, amelynek felismerésére az értelem segítségével jutott. A természet világában az életakarát könyörtelen harcban nyilvánul meg: élet — élet ellen küzd, egymásnak szenvedést és halált okoz. A különböző teremtmények létük fenntartása érdekében mások életét elpusztítják és gyakran a legértékesebb élet a legértéktelenebb élet áldozata lesz. Az életakarátban végső fokon az „egyetemes életakarátot“, Istent tapasztaljuk, aki a világban, mint teremtő akarát, önmagunkban pedig, mint erkölcsi akarát és szeretet nyilvánul meg.⁵

Az életakarát erkölcsi szempontból elégtelen, kiegészítésre szorul. Sok vizsgálódás és belső vívódás után 1915 szeptemberében jutott el az életakarátot kiegészítő: az *élet iránti tisztelet* felismerésére és megfogalmazására. Erről az eseményről a következőkben emlékezik meg.

„Hónapokon át éltem állandó belső feszültségben. Szüntelenül a világ és az élet igenlésének lényegével, etikájával meg mindazzal foglalkoztam, ami mindezekben közös, de minden különösebb eredmény nélkül. Gondolataimnak ez az összpontosítása még a kórházban végzett mindennapi munkám közben sem szünetelt. De egyre csak olyan sűrűségben bolyongtam, amelyben nem találtam utat. Olyan vaskaput döngtettem, amely nem nyílt meg előttem. Ebben az állapotban egy hosszabb hajóutat kellett megtennem [az Ogowe folyón]. A homokzátányok között fáradtságosan átvergődve lassan vánszorogtunk felfelé. En az uszály fedélzetén ültem s messze jártak gondolataim. Az erkölcs alapvető és egyetemes fogalmának meghatározásával küszködtem, amit még egyik filozófiában sem találtam meg. Egyik lapot a másik után írtam tele összefüggéstelen mondatokkal, csakhogy a kérdésre összpontosítsak. A harmadik nap estéjén, amikor naplementekor éppen egy csapat víziló mellett haladtunk el, anélkül, hogy sejtettem vagy kerestem volna, nagy hirtelen felötlött bennem az *élet tisztelete* kifejezés. A vaskapu ezzel megnyílt, s a sűrűségben láthatóvá vált az ösvény.“⁶

2. Schweitzer etikájának *első alapelve az élet tisztelete*, mely lényegében tiszteletadás az élet végtelensége és szentsége előtt, elkötelezettség és szolidaritás az étellel, az ember közössége minden étellel még akkor is, ha az külsőleg a miénktől különbözik. Az élet iránti tiszteletben a lét legmélyebb fogalmát: az Életet érzük el, s ezáltal a rajtunk kívüli létezés beleáramlik a mi létezésünkbe. Más szóval: az egyetemes életakarát vonzásában élünk.

Amint az ember engedelmeskedik az élet tisztelete iránti akarátnak, felismeri egységét minden élőlényvel, egynek érzi magát minden étellel. „Mindenütt, ahol életet látsz — mondja Schweitzer —, te magad vagy.“⁷

Az élet tiszteletének felismerésére csak az ember juthat el, a természet nem ismeri ezt az alapvetet, sőt végtelen sok formában életet hoz létre, és azt könyörtelenül megsemmisíti.⁸

Schweitzer etikája egyet jelent az élet tiszteletével: ez az erkölcsiség kezdete és alapja, az összes vallásos érzések, erkölcsi normák mind belőle következnek. Az élet iránti tisztelet Jézus sajátja.⁹ a kereszténység alapvető része. Ennek alapján határozza meg Schweitzer az erkölcsi jó és rossz fogalmát. Jó az, ami az életet megtartja, támogatja, védelmezi, fejleszti; rossz az, ami az életet akadályozza, elnyomja, megkárosítja, elpusztítja.¹⁰

Az élet megőrzése erkölcsi kötelesség. Az ember akkor erkölcsös, ha az élet iránti tiszteletet — a növényi és állati életet éppúgy, mint az emberi életet — megéli és törekszik a lehetőségekhez képest segítséget nyújtani minden szenvedő életnek, ezáltal minél több örömet fakasztani. Akiben az élet tisztelete nem tudatosult és nem élte meg, annak csak egy felszínes, felületesen elsajátított erkölcsisége van, amit könnyen elveszíthet, mert nem az övé.¹¹

Az élet iránti tiszteletben adva van az élet- és világigenlés, mely nem engedi meg az embernek, hogy a világ iránti érdeklődését feladja, hanem állandóan ösztönzi, hogy cselekvőleg vegyen részt az életben, érezze felelősnek magát az életért és a saját életéért. Ezáltal az ember valójában az egyetemes életakaratot — az Isten akaratát tölti be.

Az ember felelősége az élet iránt határtalan. Tilos fájdalmat és halált okozni bármilyen élőlénynek. Ezt a parancsot gyakran nem tartjuk be, pl. amikor a virágot könnyelműen leszakítjuk, a bogarat meggondolatlanul eltáposzuk, az embernek szenvedést okozunk, életét felelőtlenül feláldozzuk.¹² Schweitzer elismeri, hogy ha mindent meg is próbálunk tenni a körülöttünk levő élet megőrzése érdekében, mégis annak egy részét kénytelenek vagyunk feláldozni, ha magasabb értékek követelik, amelyeknek az emberi élet alá van rendelve, vagy ha elkerülhetetlen szükség indokolja. Amikor arra kényszerülünk, hogy valamely teremtmény életét megszüntessük, azt mindig felelősséggel tehetjük és sohasem cselekedhetünk meggondolatlanul. Az élet tiszteletével kapcsolatban Schweitzer foglalkozott korunk egyik súlyos jelenségével: az élő világ — a levegő, a víz, a természet — növekvő szennyeződésével és károsodásával, az „ember önpusztító“ folyamatával. A hagyományos gondolkodással szemben hirdette, hogy az ember nem korlátlan ura a természetnek (vö. 1Móz 1,28), nem uralkodhatik zsarnok módjára felelőtlenül felette. Az ember felelős testvére a természetnek (vö. 1Móz 2,15) és óvnia kell annak épségét. Önmagunkat pusztítjuk, amikor természeti környezetünket, amelyben élünk, romboljuk. Nem létezhetünk az életen kívül, mi az élet vagyunk. Tudatosítanunk kell az ember felelőségét és helyre kell állítanunk harmonikus kapcsolatát az őt környező világgal.

Az étellel való közösségvállalás nem engedi, hogy közömbösek, meggondolatlanok és érzéketlenek legyünk egymás iránt, az élőlények iránt, hanem arra indít, hogy tegyünk meg mindent az élet megtartásáért és előhaladásáért. Ez az életforma biztosítja boldogságunkat.

3. Schweitzer nevét az élet iránti tisztelet elve tette világszerte ismertté. Etikájának van egy *második*, kevésbé ismert *alapelve*, mely 1896-ban fogalmazódott meg lelkében: „*boldogságodért adj valamit vissza embertársaidnak*“ — másszóval: *az ember szolgálata*. Ennek felismeréséről a következőkben emlékezik meg:

„Egyre jobban foglalkoztatott a gondolat, hogy milyen rendkívül boldogan tölthettem ifjúságom éveit. [...] Mind erősebben merült fel bennem a kérdés, szabad-e ezt magától értetődőnek felfognom? Így vált a boldogsághoz való jog kérdése nagy élményemmé. Ez társult a másikkal, ami már gyermekkorom óta foglalkoztatott: a körülöttünk levő világban látható sok szenvedés miatti meghatódottsághoz. A két élmény lassan összefonódott. Ezzel eldőlt életfelfogásom és sorsom is.“

„Egyre világosabbá vált előttem, hogy nincs jogom boldog ifjúságot, egészséget, munkabírást, mint valami magától értetődőt elfogadnom. A boldogság érzéséből fokról fokra kialakult bennem Jézus tanításának megértése, hogy nem szabad életünket magunknak megtartani. Aki sok szépet kapott az életben, annak megfelelően sokat kell adnia. Akit elkerült a fájdalom, érezzen hivatást arra, hogy mások fájdalmát enyhítse. A fájdalomnak a világra nehezedő terhét mindannyiunknak hordoznunk kell [...]“

„Huszzonegy éves koromban végső döntésre jutottam. Teológus voltam és a pünkösdi szünetben [szüleimnél töltötte, Gönsbachban] elhatároztam, hogy harmincéves koromig a lelkeszi szolgálatnak, a tudománynak és zenének élek. Ezután, ha a tudományban és a művészetben elértem, amit célul kitűztem, az emberek közvetlen szolgálatára szentelem magam.“¹³

Schweitzer adós maradt második etikai alapelveinek részletes kifejtésével. Elégségesnek tartotta Jézusra hivatkozni, aki tanítványaira nemcsak az evangélium hirdetését bízta, hanem a gyógyítást, az emberek testi-lelki nyomorúságán való segítséget is (Mt 10. és 11. r.). Legfőbb etikai indokát az igazságosságban látta: az embernek erkölcsi kötelessége boldogságáért valamit visszaadni felebarátainak. Ugyanakkor a szenvedő embernek egyenesen joga van az őt megillető kárpótlásra embertársai boldogságából. Az igazságosság mellett, hálaunk kifejezéséeként, boldogságunkat a szerencsétlenek, a szenvedők iránti szolgálattal kell viszonzoznunk. „Ami jót teszel másnak — mondja Schweitzer —, azt tekintsd természetesnek, de amit veled tesznek, arra nézve soha ne mulaszd el, hogy hálát érezz és ezt juttasd is kifejezésre [...] A hála a jótett gyümölcse és örömet szerez, boldogsággal tölti el a jó cselekvőjét.“¹⁴

Az életcentrikus etika szigorú követelményeket támaszt a boldog emberrel szemben: „Boldog vagy, éppen azért felszólítlak, adj sokat önmagadból embertársaidnak. Mindazt, amiből többet kaptál, mint mások: egészségedből, javaidból, tehetségedből, sikeredből, boldog gyermekkorodból, meghitt családi életedből; nincs jogod, hogy ezeket csak a magadénak tekintsd. Ezeknek árát meg kell fizetned, és életed áldozataként más életeknek kell adnod.“¹⁵

Az ember szolgálatának elve nem engedi meg a tudósnak, hogy csak a tudománynak, a művésznak, hogy csak a művészetnek éljen. Azt sem engedi, hogy egyesek azt gondolják, miszerint hivatásbeli munkájukon kívül semmi kötelességük sincs a felebarát, a társadalom iránt.¹⁶ Ez az alapelv küldi Schweitzert Afrikába a betegek, elesettek, szenvedők gyógyítására. A segítségnyújtás mellett törekedett velük megértetni, hogy aki támogatást kap, annak magának is segítenie kell felebarátain. Afrikai misszióját a „Gazdag és Lázár“ példázatával (Lk 16,19—31) szem-

léltette. „Mi gazdagok vagyunk, mert az orvostudomány haladásával sokat tudunk a betegségről és a fájdalomról, és megszámlálhatatlan eszközünk van azok legyőzésére [...] De ott künn a gyarmatokon, ott ül a nyomorult Lázár: a színes bennszülött nép, mely betegségtől és fájdalomtól szenved, még inkább, mint mi, és egyáltalán nem rendelkezik eszközökkel azok legyőzésére.“¹⁷

Schweitzer szerint az ember szolgálata egyike a leghatékonyabb eszközöknek az emberiséget megosztó faji, nyelvi, osztálybeli, vallási korlátok kiküszöbölésére és egzisztenciális kérdéseinek megoldására.

A mi életünk csak akkor éri el igazi értékét, amikor felismerjük Jézus tanításának igazságát: „Mert aki meg akarja menteni életét, az elveszti, aki pedig elveszti életét én értem, az megtalálja (Mt 16,26). Hogy milyen úton és mértékben áldozzuk fel életünk egy részét másokért, azt magának az embernek kell elhatároznia az adott körülmények függvényében.“¹⁸

4. Schweitzer személyiségét betöltötte, munkásságát meghatározta a humanizmus, az ember iránti önfeláldozó szeretet, melynek legmélyebb kifejezését a Hegyi beszédben (Mt 5—7.r.) és Pál apostol szeretetről szóló tanításában (1Kor 13.r.) találta meg. Szerinte a humanizmus be van írva emberségünkbe, végső ítéletünk mértéke is az ember valóságos szeretete ill. annak elmulasztása lesz.

Schweitzer igent mondott az emberre, aki gondolkodó lény, meglátja, ami lehetséges és előre látja, ami eljövendő; képes tettei következményeit felmérni, erőforrásait mozgósítani és lehetőségeit megvalósítani. Értelmével túlszárnyalja az anyagi világot.

Az ember jóra képes, több benne a jó és a szeretet, mint amennyi látható. Az eredeti bűn ismeretlen Jézus tanításában, nem tartozik a keresztény hit lényegéhez.¹⁹ A világban tapasztalható rossz egyfelől az ember szkepticizmusára és a gondolkodásban való önbizalmának elvesztésére vezethető vissza, másfelől arra, hogy az ember még nem kész, nem azonos magával, embersége még nem teljesedett ki. Az emberiség jövőjét illetően nem volt túlságosan optimista. Tudta, hogy társadalmi vagy kozmikus katasztrófa véget vethet minden életnek a földön, azonban nem volt pesszimista, életszemlélete optimista és reményt foglalt magában. Az embert jövőre beállított lénynek tartotta. Számára nincs más sors, mint amit önmaga készít magának lelke által.²⁰ „Minthogy az igazság és szellem erejében hiszek — mondja Schweitzer —, bízom az emberiség jövőjében.“

Az emberiség fennmaradása alkalmazkodást feltételez az erkölcsi törvényhez, mely olyan, mint a természeti törvény: saját kockázatunkra megsérthetjük, de meg nem változtathatjuk. Mi csak az erkölcsi törvény szerint, annak keretein belül élhetünk.

Schweitzer hitt az ember fejlődésében, melynek mércéje a tudásban és az ésszerűségben való gyarapodás, az embernek harmonikus együttműködése felebarátjával és az élet fenntartását szolgáló természeti folyamatok megfelelő felhasználása. A fejlődés nem mindig töretlen, visszaesések kísérik; nem lehet azt egyoldalúan anyagiakban keresni, hanem a lelki és erkölcsi tényezők kibontakoztatásában. Automatikus fejlődés

nincs, tőlünk függ, hogy ki mennyit vállal és hogyan küzd érte személyes hozzájárulásával — munkájával, erőfeszítésével, áldozatával.

A fejlődésben a gondolat és cselekedet egymást kiegészítik; nem az számít, hogy valaki mit hitt, hanem az, hogy mit cselekedett. Schweitzer szerint a szavak fontosak, de sohasem annyira, mint a tettek. Nem elég a szeretetről, testvériségről, emberieségről beszélni, arról könyvet írni, hanem cselekvésre is szükség van. A cselekedetnek elsőbbsége van, mert „Kezdetben a tett volt“ (Goethe). Az erkölcsös embert mindenekelőtt cselekedetei tehetik hihetővé és hitelessé a világ előtt; az ember legyen aktív színész az élet színpadán és ne passzív néző, szemlélő. „Apám az az ember volt“, mondja leánya, Rhena Schweitzer Miller, „aki elhatározta, hogy életét a maga bizonyosságává teszi, hogy hitéről ne csak beszéljen, hanem azt meg is valósítsa“. ²¹ Korunkban alig akad még egy olyan személy, mint Schweitzer, akinél a szó és cselekedet ilyen mértékben fedné egymást.

Schweitzer élet- és viláigigenléséből következett, hogy egész életében küzdött a békéért, mert tisztelte az életet és szerette az embert. „Amint a hullám nem különülhet el az óceán tömegének mozgásától, én sem zárkozhatom be saját életem keretei közé, részt kell vennem a körülöttem zajló életben“ — hirdette. Gyermekkorának egy rendkívüli élménye tudatosította lelkében a „Ne ölj!“ parancsot.

„Hét- vagy nyolcéves koromban nagy élményben volt részem. Pajtásommal, Heinrich Brasch-al gumicsuzlit csináltunk [...]. Tavasz volt, húsvét közelgett. Egy vasárnap reggel pajtásom így szólt hozzám: gyere, kimegyünk a szőlőhegyre és madarakat lövünk. Ez a hívás iszonyatos volt számomra, de nem mertem ellentmondani, mert féltem, hogy kinevet. Eljutottunk egy még csupasz fa közelébe, amelyen a madarak — tőlünk mit sem tartva — vidáman énekelve köszöntötték a reggelt. Vadászó indián módjára lapulva pajtásom egy követ tett a csuzli bőrtartójába és megfeszítette a gumit. Parancsolóan nézett reám és én — szörnyű lelkiismeretfurdalások közepette — hasonlóképpen cselekedtem, de magamban megfogadtam, hogy szándékosan mellé fogok löni. Ebben a pillanatban megszólalt a templomi harangszó, belecsendült a napsütésbe és a madarak énekébe... Számomra olyan volt, mint egy égi szózat. Eldobtam a csuzlimat, a madarakat szétrebentettem, azok elrepültek, most már biztonságban voltak pajtásom csuzlijával szemben is, én pedig hazaszaladtam. És azóta valahányszor, húsvét közeledtével, amikor a harangszó a tavaszi napsütésben, a még csupasz fák között cseng-bong, meghatódva és hálás szívvel gondolok arra, miként zengte el annak idején ez a harangszó a szívemben a „Ne ölj!“ parancsolatát.“ ²²

Ifjúkorában kristályosodott ki Schweitzer meggyőződése, hogy nem szabad ölni vagy fájdalmat okozni embertársainknak és a velünk együtt élő lényeknek. Ebből következett, hogy ő határozott nemet mondott a háborúra; kiállott és küzdött a háború embertelensége, az atomfegyverek és a nukleáris fegyverek ellen olyan időben, amikor a világ el volt ragadtatva a technikai fejlődéstől, és keveset törődött annak végzetes következményeivel.

A háború fő okát az ember szellemi fejletlenségében, elmaradt, primitív gondolkodásában látta. Az ember felsőbbrendű lett, de értelme

végzetes tökéletlenségben szenved. Nem emelkedett fel arra a fokra, amely megfelelné a felsőbbrendű ember hatalmának.

Tudományosan megalapozott, meggyőző erejű kiáltványokban hívta fel az emberiség figyelmét az atomháború veszedelmére. Hangsúlyozta, hogy a háború és a béke a lét és nemlét kérdését jelenti. Az atomháborúban ugyanis „nincs sem győzelem, sem vereség. Az atombombák és rakéták mindkét félre csak vést és pusztulást hoznak. Egyszerűen állandó-sul a megsemmisülés.“²³ Az ember csak úgy építhet emberségesebb világot, ha megteremti és megőrzi a békét.

A békéért folytatott erőfeszítéseinek elismerése volt 1953-ban a „Béke Nobel-díj“, melynek átvételekor (1954-ben) tartott beszédében többek között ezeket mondotta: „Minden nép, primitívek és félprimitívek is magukban hordják a humanizálás lehetőségét [. . .] Célunk az, hogy a jövőben ne háborúval oldjuk meg a népek közötti vitás kérdéseket, hanem békés úton. Csak egy eddig még el nem képzelhető általános, minden népet átformáló szellemi fejlődés révén juthatunk el odáig“.

A ma emberének nincs égetőbb problémája, mint az, hogy vajon az emberiség vagy az embertelenség fog-e uralkodni az emberiség életében. Az emberiség reményteljes perspektívákat tár fel és biztosít számunkra, ezzel szemben az embertelenség csak rombol, szenvedést és halált okoz.

A béke megvalósítására irányuló vállalkozás végső kimenetelét Schweitzer derűlátóan ítéli meg. Hiszi, hogy az ember képes győzelemre vinni a humánus ügyét. Ennek érdekében az emberközi kapcsolatokat humanizálni, az egyénnek társadalmasodnia és a társadalomnak emberiesednie kell. Tudatában van annak, hogy „mindaz, amit megtehetünk, összehasonlítva azzal, amit meg kellett volna cselekednünk, csupán egy csepp a tengerben, de ez adja meg életünk egyedüli értelmét.“²⁴ Schweitzer humanizmusának ez a konkluziója.

Ha vannak is vitatható pontjai, Schweitzer az etika terén maradandót alkotott. Mint etikus ma is eszméltet, elősegíti a gondolkodás és szellem megújulását, erősíti a keresztény ember erkölcsi felelősségtudatát. Életművében nem csak az a fontos, amit embertársaiért tett, hanem amit felebarátai tettek és tesznek élete és tanítása hatására.

Schweitzernek helye és küldetése van a ma világában. Neve a kereszténység 20. századi történetében fogalommá, személye pedig az élet iránti tisztelet és emberszolgálat jelképévé vált. Élete és munkássága meggyőző példája annak, hogy mit tehet a vallás és az erkölcs az ember életében.

JEGYZETEK

¹ Von Reimarus zu Wrede. 1906, majd ennek átdolgozásaként a *Die Geschichte der Leben—Jesu Forschung*. 1913. Angolra fordította W. Montgomery *The Quest of the Historic Jesus* címen, London 1910.

² J. S. Bach, *le Musicien—Poète*. Paris 1905. Német nyelven, kibővítve 1908-ban jelent meg Lipcsében, Angolra fordította E. Newman *Johan Sebastian Bach* címen, London 1938.

- ³ Radio Cologne: *Albert Schweitzer Speaks*. 1932. 4.
- ⁴ *Reich Gottes und Christentum*. Tübingen 1967. 89, 94.
- ⁵ *Civilization and Ethics*. Angolra fordította J. Naish. London 1923. XVI.
- ⁶ *Out of my Life and Thought*. Fordította G. T. Campion. New York 1948; 185.
- ⁷ *The Ethics of Reverence for Life*. New York. 237.
- ⁸ *Was sollen wir tun?* Heidelberg 1986. 30—31.
- ⁹ *Civilization and Ethics*. London 1923. 258.
- ¹⁰ *Uo.* 254.
- ¹¹ *Was sollen wir tun?* Heidelberg 1986. 26
- ¹² *Uo.* 26.
- ¹³ *Memoirs of Childhood and Youth*. Angolra fordította C. T. Campion. New York 1931. 185. Magyarra fordította Zsigmond Gyula: *Gyermekkorom és ifjúságom emlékeiből* cimen. 1979. 45—46.
- ¹⁴ *Uo.* 49.; *Was sollen wir tun?* 123—132.
- ¹⁵ *Civilization and Ethics*. London 1923. 267.
- ¹⁶ *Uo.* 269.
- ¹⁷ *On the Edge of the Primeval Forest*. Angolra fordította C. T. Campion. New York 1948. 1.
- ¹⁸ *Civilization and Ethics*. London 1923. 267, 269.
- ¹⁹ *Reich Gottes und Christentum*. Tübingen 1967. 98.
- ²⁰ *Out of my Life and Thought*. New York. 1931. 201.
- ²¹ Miller, S. Rhena: *My Father Albert Schweitzer*. Uniquet, Berkeley 1975. 37—40.
- ²² *Gyermekkorom és ifjúságom emlékeiből*. 1979. 28.
- ²³ *Friede oder Atomkrieg. Drei Apelle vom 28. 29. und 30 April 1958*. München 1958.
- ²⁴ *Was sollen wir tun?* Heidelberg 1986. 173—174.

MAX ULRICH BALSIGER

SCHWEITZER ALBERT MISZTICIZMUSA*

Schweitzer Albert élete során a miszticizmussal kapcsolatban a legkülönbözőbb összefüggésekben nyilatkozott, beleértve azokat az eddig még nyilvánosságra nem került szövegeket és feljegyzéseket is, amelyek-

---

* A Bad Boll-i IARF teológiai konferencián elhangzott előadás; németből fordította dr. Kovács Lajos.

ből a dolgozat több idézetet tartalmaz. Ezeket a hagyaték kiadója, Johann Zürcher bocsátotta az előadó rendelkezésére. Rendkívül újat ezek a szövegek alig tartalmazna, de további változatokat szolgáltatnak egy Cantus firmushoz, amely Schweitzer gondolkozására jellemző. Legtöbbször csak vázlatokról, vagy gyorsan odavetett gondolatokról van szó. A kérdéssel kapcsolatos monográfia még nem áll rendelkezésre, de nagy segítségemre jött Julius Richter frankfurti professzornak egy mostanig figyelembe alig vett „Schweitzer Albert mint misztikus“ című tanulmánya, amely 1965-ben jelent meg egy folyóiratban.

Megállapítható, hogy Schweitzer egészen elfogulatlanul beszélt a miszticizmusról egy olyan időszakban, amikor az a teológia kárhözatos tárgya volt. A dialektikai teológia uralmának idején a miszticizmusról való bármilyen beszéd tabunak számított. A miszticizmus egy ingerlő szó volt, amely mint kérdés legjobb esetben történetileg merülhetett fel vallásos tévútra való utalással. Barth Károly és tanítványai számára a miszticizmus meg nem engedett kísérlet volt a természetfölötti titok iránti vonzódáshoz.

Barth egyik jeles tanítványa, Brunner Emil a miszticizmussal kapcsolatban „kolosszális öncsalásról“ beszélt. Első nagyobb munkájának címe ez volt: „A miszticizmus és az Ige“. Szerinte egyedüli választás létezik: vagy miszticizmus, vagy Ige“. A mindennemű miszticizmussal való szembenállás a vallásos tapasztalás iránti bizalmatlansággal állott kapcsolatban.

Bremi Willy egy Schweitzer Albertről Baselben tartott előadásán emlékeztetett egy híres teológusnak 1930-ban Schweitzerre utaló kijelentésére: „Most, amikor tudjuk, hogy az Újtestamentumban miszticizmusról szó sincs, ez az ember Pál apostol miszticizmusáról egy egész könyvet írt.“

Aki a Herder kiadónál König Franz és Waldenfels szerkesztésében 1987-ben megjelent „Vallások lexikonjára“-t a „miszticizmus“ címszónál fellapozza, csodálkozással állapíthatja meg, hogy ebben a legújabb lexikonban a „miszticizmus“ önálló címszóként egyáltalán nem szerepel; csupán utalás történik reá a „meditáció-miszticizmus“ címszó alatt álló nagyobb fejezetben. Tehát a meditációt és a miszticizmust tulajdonképpen együtt tárgyalja. Ez a terminológia bizonytalanságot, sőt zűrzavart jelent a „miszticizmus“ fogalmát illetően. Különösen a „misztikus“ melléknév volt elítélés tárgya.

Schweitzer egy sajátos miszticizmus értékelést dolgozott ki, ami kis mértékben közös azzal, amit ma általában a modern teológiában a meditáció fogalmán értenek.

A miszticizmus Schweitzer felfogásában elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a gondolkozással. Ezért joggal van nála gyakran szó „gondolkozó miszticizmusról“. Az általa értelmezett és megkövetelt gondolkozás azonban teljes mértékben elhatárolandó a mai értelemben vett meditációtól.

Jelen dolgozat négy részre osztva tárgyalja a miszticizmust: 1. Fogalom-meghatározás. 2. Miszticizmus az Újszövetségben. 3. Miszticizmus a vallásokban. 4. Schweitzer Albert mint misztikus.

1. Fogalom-meghatározás

Schweitzernél a miszticizmussal kapcsolatos meghatározásszerű kijelentések a legkülönbözőbb helyeken nagy bőségben találhatók. A legismertebbel kezdjük. „Pál apostol miszticizmusa“ c. munkájának első oldalán ez áll: „Miszticizmus mindenütt jelen van, ahol az ember a földi és földöntúli, időleges és örökkévaló közti ellentétet legyőzöttnek tekinti és ő maga még földi és időbeli minőségében megéli a földöntúliba és örökkévalóba való belépésének élményét.“¹ Aki ennek a könyvnek az alap-ételeit ismeri, megérzi, hogy ez a meghatározás ennek az újszövetségi tudósnak a páli krisztológiával kapcsolatos kutatásai alapján született meg. Schweitzer ebben a könyvében leírja Pál apostolnak az eszkatológiai feszültségben született hitét, aközött, ami már megtörtént és ami még ezután lesz, mint a Krisztusban való meghalás és feltámadás misztériumát.

Általánosabban jut ez kifejezésre „A kultúra hanyatlása és újjáépítése“ c. könyvében: „A legutolsó ismeret, amelyben az ember saját lényét az egyetemes létben felfogja, misztikus természetű. Nem a rendes elmélkedés által jön létre, hanem azt, az ember valamiképpen megéli.“²

Hasonlót olvasunk az „Életemből és gondolkodásomból“ c. könyvében. Minden elmélyült gondolkozás erkölcsi miszticizmushoz érkezik el. A racionális az irracionálisban folytatódik. Az élet tiszteletének erkölcsi miszticizmusa egy végig gondolt racionalizmus.“³

Egy másik helyen ezt olvassuk: „A racionális gondolkozás, ha a mélyre hatol, szükségszerűen a miszticizmus irracionálisában végződik.“⁴ A gondolkozás valahol és valamilyen módon egy élő, minden ember számára gondolkozásra kényszerítő miszticizmushoz vezet.“⁵

Ehhez kapcsolódik még Schweitzernek néhány eddig nyilvánosságra nem került kijelentése: „A miszticizmus mindenütt megtalálható, ahol a gondolkozás közvetlen módon a végtelen léttel való szellemi eggyéválás kérdésével foglalkozik.“ Ugyanakkor Schweitzer különválasztja a miszticizmust a filozófiától, sőt a vallástól is, abban a tekintetben, hogy a miszticizmus az embernek a végtelen léttel való szellemi eggyéválását szellemi cselekedettel kapcsolja össze.

A filozófiától és a világvallásoktól való elkülönülést egy másik helyen így fejt ki: „A filozófia azt igényli, hogy a világ ismeretének birtokában legyen, ami által az ember a maga létét az értelem által fel tudja fogni. A miszticizmus ezzel szemben belátja, hogy a világ s a világ folyamata meg nem alapozható. Azáltal, hogy lényének titokzatos volta benne tudatosná válik, a miszticizmus a filozófiánál és a világvallásoknál előbbre áll.“ Egy feljegyzésben ezt olvassuk: „A miszticizmus egyenlő a titokzatos megismerésével.“⁶

Schweitzer különböző helyeken arról panaszkodik, hogy a tradicionális gondolkodás megáll, mihelyt a titokzatos területéhez elérkezik. Ő ezzel szemben kifejeztesen egy „misztikus gondolkodásról“ beszél, és megállapítja: „A legmélyebb módon kifejezésre jutó misztikus gondolkodás a nem-misztikustól nem abban különbözik, hogy attól eltérő módon jár

el, hanem abban, hogy a misztikus egészen végig halad azon az úton, amelyen a nem-misztikus megáll. Legteljesebb értelme szerint tehát a miszticizmus a legmélyebb és legegyszerűbb gondolkodás.“ 1923-ban Werner Martinnak ezt írja: „Úgy hiszem, ki tudom mutatni, hogy ha a gondolkozást egészen a végéig atgondoljuk, Jézus abszolút erkölcsstanához és a miszticizmushoz érkezünk el.“ Szerinte a kereszténység legmélyebb meggyőződésai gondolkozásbeli szükségességek.⁷

A „vallás“ fogalma általános értelmében nála időnként a miszticizmusmal való váltófogalomként jelentkezik. Pl. „A vallás azt jelenti, hogy az én szellemem a világszellemmel eggyé válik, és abban a szenvedéshez és tevékenységemhez erőt találok.“

Ezzel egy sajátos vonás jelentkezik Schweitzernek a miszticizmusmal kapcsolatos felfogásában, szemben az általánosan elfogadottal: ez a gondolkodás döntő fontosságú szerepe a misztikus élményhez vezető úton, amelyen teljesen értelmileg hangsúlyozott, logikus gondolkodás értendő.⁸ Ebből következik egy további sajátosság a misztikus élmény célját és következményeit illetően. Schweitzer szerint a miszticizmusnak csak abban az esetben van értelme, ha annak erkölcsi következményei vannak. A miszticizmus „mély világszemlélet“ abban az értelemben, hogy az embert a végtelennel hozza szellemi kapcsolatba.⁹ Az élet tiszteletének világszemlélete erkölcsi miszticizmus. Ezt a végtelennel való eggyé válást az ember erkölcsi cselekedet által valósítja meg. Ez az erkölcsi miszticizmus a logikus gondolkodásban áll elő.

A misztikusan megélt akarat hajtóerővé válik a saját akaratra és azt cselekvésre ösztönzi. Ezért tud Schweitzer „a cselekvő ember miszticizmusáról“ beszélni és tudatában van annak, hogy ezáltal az eddigi miszticizmus értelmezést lényegesen továbbviszi és megváltoztatja.

2. Miszticizmus az Újszövetségben

Schweitzer „A Jézus élete kutatás története“ című könyvében a miszticizmus, mint tulajdonképpeni probléma még nem jelentkezett. Ott a fő gondolat Jézus prédikálásának eszkatológiai adottsága volt. Schweitzer itt szinte kizárólagosan a szinoptikus evangéliumokkal foglalkozik, amelyekben Jézus tanításának misztikus elemei hiányoznak. Könyvének csupán a legutolsó oldalán foglalkozik Jézus prédikálásának a 20. század embere számára való értelmezésével. Amit a ma felvilágosult embere ebből el tud fogadni, és amit el kell fogadnia, szerinte az erkölcsi felhívás, ami az őseredeti programban még nem volt jelen, de ma időszerűvé válik. Az Istenországa eszméje, az ő felfogása szerint, mind a mai napig megőrzi erejét a Jézus szavait hallgató számára és őt hatalmába keríti.

Schweitzernél egy kimondottan dinamikus miszticizmus-értelmezésről van szó, amely mint erkölcsi hajtóerő jelenik meg. Ilyen értelemben beszél a Jézussal való akarati közösségről. Végső fokon Jézussal való kapcsolatunk Schweitzer szerint misztikus jellegű. A mi vallásunk, amennyiben az különlegesen keresztény, nem annyira Jézus-kultusz, mint inkább Jézus-miszticizmus.¹⁰

Ebben a vonatkozásban felmerül a „világigenlés — világtagadás“ fogalompárja. „A kereszténység lényege világigenlés. Minden keresztény kegyességnek csak annyi az értéke, amilyen mértékben a mi akaratunknak a Jézus akaratához való kapcsolódása végbemegy. Ilyenformán Schweitzer szerint joggal beszélhetünk „Jézus követésének akarati miszticizmusáról“.¹¹

Más hangsúlyt nyert Schweitzernél, de ugyanabban az irányban, Pál apostol krisztológiájához kapcsolódó szemlélete. Előtanulmányai visszanyúlnak a Jézus élete kutatással kapcsolatos munkájára. Itt is megtaláljuk az addigi Pál-kutatással szembeni kritikai nézeteit. Megállapíthatjuk, hogy nagyon merész gondolata volt a miszticizmust a páli gondolkozás tulajdonképpeni alapmotívumává tenni és könyvének „Pál apostol miszticizmusa“ címet adni.¹²

Schweitzer már könyvének az elején hangsúlyozza, hogy Pál apostol nem Isten-miszticizmust, hanem Krisztus-miszticizmust tanít. Pál sehol nem beszél az Istennel való egygyé levésről vagy az Istenben való létről, hanem sokféle vonatkozásban mindig a Krisztusban levésről van szó. Ennek az alaptételnek a változataképpen mondja: „magatokra vettétek Krisztust (mint egy ruhát)“ „ti hozzá tartoztok“, „egy test vagyunk Krisztussal“. Ez a változat is előfordul: „Krisztus mibennünk“.¹³

Igaz, hogy Pál hangsúlyozza a hívő lélek istenfiúságát, de az istenfiúság a Krisztusban való lét közvetítésével, a Krisztussal való misztikus közösség által jön létre. A jánosi Logos-Krisztusnál már más a helyzet; itt Schweitzer felfogása szerint a Krisztus-miszticizmus és az Isten-miszticizmus egymásba olvad.¹⁴

A Pálra jellemző Krisztus-miszticizmus természetesen szoros kapcsolatban áll az eszkatológiai kérdéssel. Pál is, Jézushoz hasonlóan, az eljövendő Istenországot illetően a későjudaisztikus-apokaliptikus elképzelésekben nőtt fel, és az ösgyülekezethez hasonlóan az előtt a kérdés előtt áll, hogy a Jézus halálát és feltámadását miképpen lehet Istenországa eljövételére vonatkoztatni: Istenországa már megvalósult-e, vagy a tulajdonképpeni fordulat még ezután következik be? Egy bizonyos: a világ a maga folyamatában nem mutat kozmikus változást. Pál apostol a Messiás visszajövetelében hirdeti az Istenországa beteljesülését. Ő tehát várja egy esemény létrejöttét, amely rejtett módon, és pedig Jézus halálával és feltámadásával már kezdetét vette. A Krisztusban való hit azonban már ebben a közbeeső időszakban részesít az Istenországa erőiben való részvételben, éppen a „Krisztusban való lét miszticizmusa által“ — Aki Krisztusban van, már új teremtmény.

Pál apostol Krisztus-miszticizmusával lehetőséget ad a hívőknek, hogy a paruziával kapcsolatos késlekedés miatti csalódást eloszlassa, és a beteljesülés iránti eszkatológiai várakozást a közeljövőre ébren tartsa. De ebből a feszültségből Pál erkölcsi ösztönzést eredeztet. Az Istenországa beteljesedésének a várakozása azt jelenti, hogy ezért az országért cselekedni kell!

A Krisztussal való közösség ismeretéből ered Pál apostolnál a cselekvő erkölcsstan. Hogy mi erkölcsös, az tudja meg, aki Krisztussal való közösségben él, aki közvetlenül Krisztus szelleméből részesül.¹⁵

A szentlélekkel kapcsolatos kijelentéseiben Pál apostolnak védekeznie kell egy széleskörben elterjedt félreértés ellen, hogy ti. az extázisban és az elragadtatottságban való nyelveken szólás a szellem birtoklásának jele lenne. Ellenkezőleg, Pál apostol a szellemről való tanításában az erkölcs felé fordul. A szellem birtoklásának legfőbb jele a szeretet.¹⁶

3. *Miszticizmus a világvallásokban*

Schweitzer egész élete folyamán foglalkozott más vallásokkal. Ezt mutatja mindenekelőtt a különböző időkből hátramaradt feljegyzéseinek sokasága. Nyilvánvalóan arra törekedett, hogy a különböző vallásokban kimutatható miszticizmust egy rendszeres, történet-kritikai rendszerbe foglalja, amire azonban nem került sor.

Schweitzer a miszticizmusban ősi vallásos kifejezést lát. Már a kereszténység előtti fejletlen gondolkozásban is megtalálni véli azt. Ezért van bátorsága kimondani: „A miszticizmus régebbi, mint a vallások“. Ezzel egy a hitből eredő, mágikus szertartásokon alapuló miszticizmust feltételez, amit vallástörténeti értelemben primitívnek jellemez. A mágia azáltal válik miszticizmussá, hogy a primitív ember meggyőződése szerint ő a mágikus módon ható varázslat által a legfőbb hatalommal kapcsolatba kerülhet, és ezáltal természetfeletti képességének részesévé válik. Ennek a miszticizmusnak még nincs semmi köze a gondolkozáshoz. Sokkal inkább az extázis játszik benne nagy szerepet. Ebben az összefüggésben Schweitzer a miszticizmust a görög „myein“ (a szemeket becsukni) szóból eredezteti. „Ez azt akarja jelenteni, hogy miszticizmuson nem természetes megfigyelésből és tapasztalatból, hanem csukott szemmel, benső látásból nyert, lényege szerint titokzatos megismerés értendő.“ Az ilyen primitív miszticizmussal kapcsolatban Schweitzer megállapítja, hogy annak az ember gondolkozására, magatartására és cselekedeteire még nincs hatása. Ezért azt nem is nevezi igazi vallásnak.¹⁷

Az „istenek hitében“ való átmenetet Schweitzer a megtelepedettséggel hozza kapcsolatba. A politeista vallás nem tudja a primitív miszticizmust teljesen elnyomni. Ahol azonban gondolkodás jelentkezik, fokozatosan kifejlődik a magasabbrendű miszticizmus. Ez az eset áll fenn Schweitzer szerint Kínában a Tao-val való egygyéválás miszticizmusának formájában és Indiában a Brahma-val való egygyéválásban.

Itt Schweitzer megtalálja a miszticizmus két fő típusát. „A kínai élet- és világigenlést tartalmaz, az indiai világ- és élettágadást“. A kettő között a különbség abban nyilvánul meg, hogy a Tao-miszticizmusban az extázis elveszti jelentőségét és egészen Lao-tse-ig már semmilyen szerepet nem játszik. Itt az extázis helyébe a tiszta gondolkozásba való alámerülés lép; ugyanakkor a Brahma miszticizmus külsőleges fortélyokkal a szellemi világ jelentéktelenségét keresi. A taoizmusban Schweitzer megtalálni véli a számára jelentős, „a világtól való szabadságban gyakorolható ténykedést“, habár az erkölcstan nem lép elő cselekedetté, hanem megáll az érzületben megvalósuló jóságban.

Schweitzer, a vallásokban legkülönbözőbb formákban megnyilvánuló miszticizmust tanulmányozva, mindenekelőtt a világhoz és élethez kap-

csolódó alapelveket keresi. Azt kérdezi, hogy azok világ- és életigenlők, vagy világ- és élettagadók-e? „Az indiai gondolkodók világszemlélete“ című munkájában ezt a meghatározást adja: „A világ- és életigenlés abban áll, hogy az ember a létet, ahogyan azt önmagában megéli, és ahogyan az a világban megnyilvánul, értékesnek tekinti, és ennek megfelelően arra törekszik, hogy azt önmagában megvalósítsa és amennyire tevékenysége kiterjed, azt megtartsa és elősegítse. Ezzel szemben a világ- és élettagadás abban áll, hogy a létet, ahogyan azt megéli és amiképpen az a világban megnyilvánul, értéktelennek és szenvedéssel teljesnek tekinti, és ennek megfelelően arra törekszik, hogy az életakarást megsemmisítse és lemondjon minden ténykedésről, ami mások életének megtartását és elősegítését szolgálja.“¹⁸

Schweitzer megállapítja, hogy az indiai gondolkodás alapvető módon az élet- és világtagadás eszméjét képviseli, természetesen nem anélkül, hogy az indiai gondolkodás történeti fejlődését az élet- és világitenlés irányába bizonyos tekintetben ne venné figyelembe. Így világossá válik, hogy a kívülálló szemlélődő számára a határok időről-időre elmosódott-nak tűnnek, és maga Schweitzer is az életigenlés és tagadás közötti ingadozást állapít meg.¹⁹

A másik kritérium a monisztikus és dualisztikus gondolkodásmód közti különbségtétel. Itt is idézzük Schweitzer alábbi meghatározását: „Monizmuson azt értjük, hogy a létnek egy, a világban benne lévő ősokat elfogadjuk, dualizmuson pedig azt, hogy a világot egy világon kívüli istenszemélyiség teremtette és irányítja, ugyanakkor egy a világban benne levő és Istennel szemben bizonyos önállósággal rendelkező elv is létezik, amelyen a világ életének nem tökéletes, nem bölcs, nem erkölcsi volta alapszik“. Schweitzer szerint úgy tűnik, hogy a miszticizmus történeti alapformái a monisztikus alapformából nőttek ki. Szerinte a monisztikus gondolkodásnak az előnye annak egyszerűsége és természetessége. A miszticizmusnak ez a formája a végtelen léttel való eggyé válást nem a világ megismeréséből, hanem egy szellemi élményből meríti. Schweitzer ezzel kapcsolatban időnként az „identitás-miszticizmus“ kifejezést használja. Az eredmény, amit Schweitzer a miszticizmustól elvár, minden esetben az etikai magatartás ebben a rejtélyekkel teljes világban.

4. Schweitzer Albert mint misztikus

Különbséget kell tennünk aközött, amit Schweitzer, a kritikus kutató, a miszticizmus sokféle megjelenési formájával kapcsolatban mond; es ami őt gondolkodásában, megélésében és cselekedeteiben meghatározza.

Schweitzer magát kétségtelenül misztikusnak tekinti, de abban az értelemben, amely semmilyen sémába nem sorolható. Mindenesetre az előadó az őserdő doktorát nem tudja úgy elképzelni, hogy egy ezoterikus körben Yoga-ülésben, becsukott szemmel a saját tapasztalata útján egy misztikus élményre várna. Sokkal inkább arra a günsbachi emlékműre gondol, amelyet kétségtelenül Rodin Auguste „Gondolkodó ember“-e ins-

pirált, vagy egy az Ogowe folyón utazó hajóutasra, aki gondolkodása közben a természetet megéli, és egy hirtelen eszmélkedésben szemei megnyílnak egy titokzatos egész irányába, ami őt megragadja és amelynek ő jelentéktelen része.

Az eddigieket összefoglalva megpróbáljuk a Schweitzer által képviselt sajátosságokat felvázolni, és az ő megélt miszticizmusát bemutatni.

1. Schweitzer miszticizmusának első sajátossága az erkölcstannal való nagyon szoros kapcsolata. „Az élet tiszteletének világszemlélete erkölcsi miszticizmus, amelyet a végtelennel való eggyéválás erkölcsi cselekedete által valósít meg. Ez az erkölcsi miszticizmus a logikus gondolkodásban jelentkezik“.²⁰ Ez a logikus gondolkodás lényegében különbözik attól, amit ma „meditáció“ névvel illetnek, és amint az említett lexikon kifejezetten mutatja, azt a miszticizmussal szoros kapcsolatba hozzák. Még egyszer visszatérve a günsbachi emlékműre, a jobb kézben tartott ceruza arra utal, hogy a logikai gondolkodás magának utat tör, ami egyáltalán nem jellemző az általánosan elterjedt meditációs ténykedésekre; itt a szó cselekvésre tör. Miszticizmus — szó — cselekedet! Hol jut ez kifejezésre, ha nem az élet tiszteletének gondolkozás és érzés által megélt élményében kifejeződő alapfogalmában.

Az erkölcsi miszticizmus mozgásba hoz, van tehát valami dinamikus benne, ellentétben a hagyományos, magába merülő sokféle változatú miszticizmussal, amely inkább megnyugtatóra törekszik, vagyis inkább kvietista irányzatú. „A mi nagy tévedésünk abban áll, hogy azt hisszük, miszticizmus nélkül eljuthatunk egy erkölcsi, a gondolkozást kielégítő világ- és életszemlélethez. Az erkölcstannak a miszticizmusból kell erednie. De a miszticizmus a maga részéről sohasem gondolhatja azt, hogy saját magáért létezik. Az nem virág, hanem csupán a virágnak a kelyhe. A virág az erkölcstan. Az a miszticizmus, amely csupán önmagáért van, olyan só, amelynek íze nincs“²¹

2. Schweitzer erkölcstana „keresztény“ erkölcstan, mert Jézussal van kapcsolatban. Richter Julius megállapította, hogy bár Schweitzer Pál apostolnál „Krisztus-miszticizmus“-ról beszél, de a maga részéről majdnem minden esetben Jézus-miszticizmus kifejezést használ. Erre vonatkozóan van egy felvilágosító kijelentése: „Pál miszticizmusában a feltámadott, felmagasztosult Úrral való kapcsolatáról, Schweitzer azonban a történeti, földi Jézusról beszél.“ Richter megjegyzésén túl azt mondhatjuk, hogy Pál Krisztus-miszticizmusában kora eszkatológiájának a váradalma alapján áll, amit mint közbeeső időszakot él meg. Ezzel szemben Schweitzer miszticizmusában a Jézus evangéliumában jelentkező isteni akaratot keresi, amit eszkatológiamentesen kell értelmezni. Az eredmény végeredményben ugyanaz, amit Schweitzer „az erkölcsiség felsőrendűségének“ nevez.

3. Az élet tiszteletének misztikus erkölcstana egyetemes, az egész létre irányul, még akkor is, ha az egésznek az értékelése az ember előtt rejtve marad. Schweitzer leplezetlenül beszél a világ rejtélyességéről, „az élet akarásának, az önmeghasonlásnak kíméletlen színjátékáról“, „a világ megismeréséről való lemondásról“.²² „Miképpen tud az ember a végtelen léttel erkölcsi szemlélete és erkölcsi tevékenysége által eggyé válni, ahol mindennek ellenére a végtelen lét, a maga sajátossága szerint, előtte ti-

tokzatos marad és a világ életében valamiképpen megnyilatkozik, amit ő erkölcsileg felfogni nem képes.“ Az erkölcsre alapozott miszticizmus tudomásul veszi azt a tényt, hogy a világszellem és a világ menete előtte felfoghatatlan marad.²³

Az erkölcsi igény egyetemlegessége Schweitzer életségében jut kifejezésre. Alapvető jelentőségű amiképpen ő a valóság alaptapasztalatairól így ír: „En élet vagyok, aki élni akar, annak az életnek a közepette, amely élni akar“. Itt nem arról van szó, hogy nekem életem van. „En élet vagyok, az egésznek a részeképpen.“

Schweitzernek minden élővel kapcsolatos álláspontját alkalomadtán sokan leírták a „természet-miszticizmus“ összefüggésében. En őt szívesebben úgy nevezném, mint egy ökológikus erkölcsstan teológiailag meg-alapozott előfutárát. 60 esztendővel ezelőtt hangzott el híres, de komolyan alig vett megjegyzése: „Amiképpen a háziasszony, aki a szobát kitararította, arra is ügyel, hogy az ajtó be legyen csukva, nehogy a kutya oda be tudjon menni és egész munkáját lábnyomaival beszennyezze; így az európai gondolkodóknak vigyázniuk kell arra, hogy az erkölcsstan területén egy kutya se járhasson“.²⁴

4. Schweitzer misztikus erkölcsstana kifejezetten egyéni erkölcsstan, mert lényegét illetően a miszticizmus egyéni élmény. Schweitzer szem-beszáll egy olyan utilitárisztikus, azaz hasznossági elvre alapozott erkölcsstannal, amely csupán a szociáletikát akarja érvényesíteni.

„Szociáletika egyéni etika nélkül olyan, mint egy csavar által lerög-zített test, ahová élet be nem hatolhat; annyira szegényessé válik, hogy az már nem erkölcsstan“. „A világ csak akkor lesz képes talpra állani, ha meg tudja valósítani azt, hogy a gyógyulás ne intézkedések, hanem új lelkület által menjen végbe.“

5. Schweitzer misztikus erkölcsstana nem az egyén vallásos szükség-letei kielégítését kívánja szolgálni. Az általa képviselt miszticizmusnak általános érvényessége van és annak előfeltétele a gondolkodásban áll.

6. A schweitzeri miszticizmus mint állandó magatartás valósul meg, szemben a hagyományos miszticizmussal, amely legtöbbször egy kipon-tozott élményből merít, egy pillantás tapasztalatából, amelyhez így szólhatnánk: maradj még, olyan szép vagy! Megjegyzendő, hogy Schweit-zer szerint a cselekvő ember kerül misztikus kapcsolatba az isteni aka-rattal. Ezzel kiküszöbölődik a pillanatnyi misztikus élmény, a transz-állapot megszűnése utáni bénító csalódás. Ez a schweitzeri miszticizmus hangsúlyozza a gondolkodás világ- és életigenlő ösztönzését.

7. Schweitzer miszticizmusa nagyon távol áll a személyes üdv el-érésének az önmegváltás vagy kegyes cselekedet általi lehetőségétől. Hogy az emberben, mint egyedüli élőlényben az ő teremtetten volt és egy titok-kal teljes egészben való részvétele tudatossá válik, ez Schweitzer szerint egy drága ajándék, amely mint kegyelem tapasztalható meg. A megta-pasztalt kegyelem azonban erkölcsi magatartásra kötelez!

A szeretet fogalmát Schweitzer szellemi fénysugárnak tekinti, amely a végtelenből hozzánk érkezik. Ezt a fénysugárt kegyelmi jelként értel-mezhetjük, amire a válasz ez: az élet tiszteletének szereteten alapuló to-vábbadása.²⁵

JEGYZETEK

- ¹ *Die Mystik des Apostles Pauls*. Tübingen 1930. 1.
- ² *Verfall und Wiederaufbau der Kultur*. München 1923. 56.
- ³ *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 174.
- ⁴ *Uo.* 204.
- ⁵ *Verfall und Wiederaufbau der Kultur*. München 1923. 57.
- ⁶ *Kultur und Ethik*. Bern 1923. XVI.
- ⁷ Grasser, Erich: *Albert Schweitzer als Theologe*. Tübingen 1979. 260.
- ⁸ *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 203.
- ⁹ *Kultur und Ethik*. Bern 1923. XVI.
- ¹⁰ *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*. Tübingen 1921. 640.
- ¹¹ *Uo.* 641.
- ¹² *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 46.
- ¹³ *Uo.* 46.
- ¹⁴ *Die Mystik des Apostles Pauls*. Tübingen 1930. 4/5.
- ¹⁵ *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 185.
- ¹⁶ *Uo.* 186, 187.
- ¹⁷ *Gesammelte Schriften*. Bd. 2. Zürich. 431.
- ¹⁸ *Uo.* 661.
- ¹⁹ *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 203f.
- ²⁰ *Kultur und Ethik*. Bern 1923. 233.
- ²¹ *Uo.* 242.
- ²² *Gesammelte Schriften*. Zürich. Bd. 2. 662.
- ²³ *Kultur und Ethik*. Bern 1923. 225.
- ²⁴ *Uo.* 155, 199, 222.
- ²⁵ *Aus meinem Leben und Denken*. Leipzig 1931. 207.

SZEMELVÉNYEK SCHWEITZER ALBERT MUNKÁIBÓL*

Minden élet szent

— A valóban erkölcsös ember számára minden élet szent, beleértve azt is, ami emberi szempont szerint alacsonyabbrendűnek tűnik. Minden előtte álló esetet az embernek külön kell megítélnie, a szükségszerűség kényszere alatt, mint pl. amikor döntenie kell, hogy két élet közül melyiket kell feláldoznia, azért hogy a másikat megtarthassa.

— Amikor még egészen kis gyermek voltam, nem tudtam megérteni, hogy az estéli imában miért csak az emberekért kell imádkoznom. Ezért, amikor édesanyám, aki velem együtt imádkozott, megcsókolt és jóéjsza-

* Albert Schweitzer: *An Anthology*. Szerkesztette Charles R. Joy. Boston, 1962. című gyűjteményből válogatta és fordította dr. Szabó Árpád.

kát kívánt, magamban még elmondtam egy általam megfogalmazott imát valamennyi élőlényért: „Oh mennyei Atyánk, védelmezz és áldj meg mindent, ami létezik, óvd meg minden rossztól őket és adj nekik békés álmokat“.

— Az eddigi erkölcsstanok abban hibáztak, hogy csupán az emberek közti viszonyt tárgyalták. A valóságban azonban a kérdést így kell megfogalmaznunk: milyen magatartást kell tanúsítanunk a világgal és valamennyi megismerhető étellel szemben. Az ember csak akkor erkölcsös, ha számára az élet, mint olyan szent, tehát növények, állatok és ember-társai élete.

Az élet tiszteletének erkölcstana magában foglal mindent, amit szeretnek, odaadásnak és rokonszenvnek nevezhetünk, szenvedésben, örömben vagy erő kifejtésben egyaránt.

— A lényeges dolog az, hogy mi az élet részei vagyunk. Más életekből születünk, és rendelkezünk azzal a képességgel, hogy más életeket hozzunk létre. A természet hozzásegít minket, hogy felismerjük a kölcsönös függés tényét: minden élet szükségszerűen segíti a hozzá kapcsolódó életeket. Létünk gyökereiben hordozzuk magunkban az élet szolidaritásának valóságát. Az élet megköveteli, hogy valamennyi élet szolidaritásán keresztül lássuk meg, amennyire csak felismerhetjük, a bennünk levő élet másokhoz való hasonlóságát.

— Az erkölcs annyi mint felelősség minden iránt, ami él. A minden étellel való egygyéválásban az ember felismeri a cselekvő egygyéválást a Lét Első Forrásával, amelyhez az ő élete is tartozik.

— Nekünk nincs jogunk szenvedést és halált okozni más élőlényeknek, ha csak nem kikerülhetetlenül szükséges az, és éreznünk kell, hogy milyen rettenetes dolog szenvedést és halált okozni csupán merő meg gondolatlanból.

Sohasem megyek cirkuszba, mert nem bírom a fogoly állatok nyomorának a látványát. Szerencsétlen lényeknek a szenvedés és a kegyetlen büntetés milyen nagyságát kell eltűrniök, csupán azért, hogy a szó rako zás futó pillanatait nyújtsák azoknak, akik nem gondolnak és éreznek velük.

A gondolat

— A legmélyebb gondolkodás alázatos. Csak arra törekszik, hogy az igazság lángja, amelyet életre szít, a legerősebb és legtisztább fénnnyel égjen; nem törődik a távolsággal, amelyre ragyogása kiterjed.

— A kor szelleme lebecsüli az egyszerűt. Többé nem hisz abban, hogy az egyszerű mély lehet. A bonyolult dolgokat szereti, és alapvetőknek tekinti azokat. A kor szelleme szereti a disszonanciát a hangzásban, a vonalakban és a gondolkodásban. Ez azt mutatja, hogy milyen messze áll a gondolkodástól, mivel a gondolkodás az összhang bennünk.

— Az elemi gondolkodás alapvető kérdésekkel kezdődik az embernek a világegyetemhez való viszonyáról, az élet jelentőségéről, a jóság

természetéről. Legközvetlenebb kapcsolatban azzal a gondolkodással áll, amely mindenbe mozgást visz, behatol ebbe a gondolkodásba, kiszélesíti és elmélyíti azt.

— Annak a gondolkodásnak, amely a valósággal kapcsolatot tart, fel kell tekintenie a csillagokra és megérteni, hogy milyen kicsi a földünk a világegyetemben. Szétnézni a földön és tudni, hogy milyen parányi az ember rajta. A föld már sokkal előbb létezett, mielőtt az ember megjelent volna. A világegyetem történetében az ember csupán egy másodperce él a földön. És ki tudhatja, hogy a föld nem fog-e még ember nélkül keringeni a nap körül? Ezért nem szabad az embert állítanunk a világegyetem középpontjába.

— Az ember képessége, hogy a haladás úttörője legyen, tudjon gondolkodni, hogy képes legyen felfogni eszméit és megfogalmazni azokat, és szabadnak kell lennie, hogy megvalósíthassa eszméit az életben. Az anyagi és szellemi szabadság szoros kapcsolatban vannak egymással. A civilizáció, szabad embereket előfeltételez, mert csak szabad emberek képesek gondolni és megvalósítani azt.

— Az út, amelyen a cél eléréseért küzdünk, sötétségben vezethet, de az irány, amely felé tartunk, világos. Együtt kell elgondolkoznunk az élet értelméről; együtt kell megalkotnunk a világegyetemnek azt az elméletét, amely igenlő a világ és az élet felé, amelyben emberi mivoltunk igazolást, irányulást, világosságot és mélységet nyerhet.

— Az emberiségnek mindig szüksége volt erkölcsi eszményekre, hogy megtalálhassa a helyes utat, amelyen az ember helyesen használhatja a birtokában levő hatalmat. Ma ez a hatalom ezerszeresen megnövekedett. Ezért ezerszeresen nagyobb szüksége van az embernek erkölcsi eszményekre, hogy azok utat mutassanak.

— Minden gondolkodásnak két alapvető kérdéssel kell szembenéznie. Ezek: (1) a világ- és élet-igenlés, a világ- és élet-tagadás kérdése; (2) az erkölcs kérdése, valamint az erkölcs és az ember léthez való lelki viszonyulásának a két formája közti kapcsolat.

Az igazság

— Az igazságnak nincs sajátos időszaka. Ideje mindig most van, — legvalóságosabban akkor, amikor a tényleges körülmények között a legkevésbé időszerű.

— Bármily értékkel bíró lelki élet alapját az igazságban való bátor hit és annak nyílt megvallása képezi. A legmélyebb vallásos tapasztalat szintén nem idegen a gondolkodástól, sőt annak legmegfelelőbb származéka, ha igazi és mély alappal rendelkezik.

— A síkságon utazó távolról látja a hegyeket. Aztán ismét elveszíti látóköréből azokat. Útja a völgyeken keresztül fokozatosan felfelé vezet, egyre közelebb a csúcsokhoz, míg végül egy útfordulónál azok előtte állanak. Nem homályos körvonalaikban, amelyeket távolról látott, hanem valóságos formájukban.

Jézus Időszerűsége

— Az őskereszténység teljes érdektelensége a történeti Jézus élete iránt csupán az első pillanatra zavarba ejtő. Mi hálásak lehetünk az első keresztényeknek, hogy nem Jézus életrajzokat adtak tovább, hanem evangéliumokat. Ezért ma a legkisebb történelmi és kortárs korlátokkal birtokoljuk az Eszmét és a Személyt.

— A történeti kutatás ismert módszerei elégtelennek bizonyultak e kérdés összetettségének megoldásához. Ez nem azt jelenti, hogy a források önmagukban rosszak. Amikor azt állapítottuk meg, hogy nem rendelkezünk megfelelő anyaggal Jézus élete megírásához, hanem csak az ő nyilvános működéséről tudunk képet alkotni, nem szabad szem elől tévesztenünk azt sem, hogy az ókornak kevés olyan személyisége van, akiről annyi sok kétségtelen történeti információval rendelkezünk és akiknek oly sok hiteles mondása, ill. beszéde maradt fenn. A helyzet sokkal kedvezőbb, mint például Szokrátesz esetében, mivel őt irodalmárok örökítették meg, akik portréja megrajzolásával saját alkotóképességeiket gyakorolták. Jézus sokkal közvetlenebbül áll előttünk, mert egyszerű keresztények őrizték meg és adták tovább, akik nem rendelkeztek irodalmi adottsággal.

— A maradandó és örökkévaló Jézusban teljesen független a történelmi ismerettől, és csak akkor lehet megérteni, ha kapcsolatba kerülünk a világban ma is munkáló szellemével. Amennyiben bírjuk Jézus szellemét, annyiban van igaz ismeretünk róla.

— A világ- és élet-tagadás megtalálható Jézus gondolkodásában, de ez teljesen különbözik az indiai szemlélettől. Ahelyett, hogy tagadná az anyagi világot, mivel tekintetét a tiszta létre irányítja, csupán a rossz és tökéletlen világot tagadja a jó és tökéletes világ eljövételének tudatában.

— Nem az „én“ tökéletesítésének tétlen erkölcsstanát hirdette, hanem a cselekvő, lelkesítő felebarát iránti szeretetet. Ez azért van így, mert erkölcstana magában foglalja a cselekvés alapelvét, ami rokon a világ- és élet-igenléssel.

— Úgy jön hozzánk mint ismeretlen, név nélkül, mint régen a tóparton azokhoz az emberekhez, akik nem ismerték őt. Hozzánk is ugyanazokkal a szavakkal szól: „Kövess engem“, és elénkbe állítja azokat a feladatokat, amelyeket neki kell betöltenie korunkban. Parancsol nekünk. És azoknak, akik engedelmeskednek neki, legyenek bölcsek vagy egyszerűek, kijelenti magát a nehéz munkában, küzdelmekben és szenvedésekben, amelyeken átmennek az ő társaságában, és saját tapasztalatai által megtanulják, hogy ki ő.

A kereszténység ereje

— Jézus a mi világunk számára azt jelenti, hogy belőle hatalmas lelki erőforrás fakad fel, és keresztül áramlik a mi időnkön is. Ez a kereszténység alapja.

— A kereszténység lényeges eleme, amint azt Jézus hirdette az, hogy csak a szereteten keresztül tudjuk elérni az Istennel való közösséget. Isten élő ismerete ezen az alapon nyugszik: úgy tapasztaljuk meg őt életünkben, mint „szeretet-akaratot“.

— Az élő kereszténység minden formája panteisztikus, mivel minden létező forrásául a lét nagy Első Okát teszi meg. Ugyanakkor azonban az erkölcsi vallásosság magasabbrendű, mint a panteisztikus miszticizmus, mivel a szeretet Istenét nem a természetben találja meg, hanem az által ismeri meg, hogy ő kijelenti magát bennünk, mint szeretet. A lét Első Oka, ahogyan megnyilvánul a természetben, hozzánk való viszonyában mindig személytelen. De a lét Első Okához, aki mint szeretet nyilatkozik meg bennünk, úgy kapcsolódunk, mint erkölcsi személyhez.

— A kereszténységnek tisztán és határozottan kell az ember elé állítani az ésszerű és az etikai vallás közötti választás szükségességét, és ki kell emelnie azt a tényt, hogy az etikai vallás a legmagasabb rendű típusa a lelkiségnek, és egyedül csak ez élő lelkiség. Így a kereszténység úgy mutatkozik meg, mint olyan vallás, amely — átjárva és felülmúlva minden gondolatot — az élő Isten felé irányul, akit nem a világ szemlélésén keresztül lehet megtalálni, hanem aki kijelenti magát az emberben.

SIMÉN DOMOKOS

RÉGI ORGONÁK ÉS ÉNEKKAROK A VOLT KÜKÜLLŐI EGYHÁZKÖRBE

Az unitárius reformáció a középkori keresztény világképet emberibbé és ésszerűbbé akarta tenni, több teret kívánt benne juttatni a gondolkodó embernek. Ez az alapállás határozta meg a művészetekhez és a művelődéshez való viszonyát is.

Dávid Ferenc, a jézusi vallás tisztasága érdekében, erőteljesen lépett fel a templomot díszítő képzőművészeti alkotások ellen. Az orgonát is, mint liturgikus hangszert, „az igaz isteni tisztelet és dicséret“ megrentőjének tartotta.¹ Ezen az alapon az unitáriusok a képekkel, szobrokkal és oltárokkal együtt az orgonákat is eltávolították a templomokból. Ennek az eljárásnak teológiai igazolását találjuk Szentábrahám Mihálynak a 18. század elején írt hittanában, mely szerint: „Az Isten tisztélése alatt az Istenről való áhítatos és alázatos gondolkodást értjük, mely az isteni felségességnek és az ő jótéteményeinek elgondolásából s annak a mi kicsiny és méltatlan voltunkkal való összehasonlításából száрма-

zik. [...] Az Isten nagyságát dicséretekkel, himnuszokkal és énekekkel² magasztaljuk.² Az orgonákról említést sem tesz. Hasonlóképpen az Agh István „Ágendája“ 1767-ben megállapítja, hogy „a mindennapi istentisztelet isteni dicséreték vagy zsoltárok énekléséből“³ áll.

A 19. század elejéig templomainkban nem volt orgona. A gyülekezet orgona nélkül énekelt; a kántor a templom közepén levő éneklőszék-ből vezette az éneket. Értékes emlékei ennek az időnek a kántorok díszes, kéziratos énekeskönyvei. Az orgonát csak a 19. század első felében kezdték templomainkba visszahozni és az istentisztelet szolgálatába állítani. Az orgonát a templom karzatán helyezték el, melyet ennek megfelelően átalakítottak, megerősítettek ill. újat építettek. Az első orgona egyházunkban a kolozsvári volt 1806-ban.⁴

Az orgonák gyors elterjedését hátráltatta az egyházközségek gyenge anyagi helyzete és az 1814. évi Főtanács határozata, mely szerint: „Orgonát az ekklesia jövedelméből csináltatni nem szabad, hanem vagy a hallgatók tegyenek össze pénzt vagy csináljanak valami rendkívüli jövedelemforrást a végre. Azt előre mutassák fel a Consistoriumnak, kimutatván azt is, hogy annak fenntartása és az orgonista fizetése miből lesz.“⁵

Az orgona bevezetését párhuzamosan követte a gyülekezeti éneklés tökéletesedése, valamint a kántorok javadalmának emelése és mentesítése a harangozás kötelezettsége alól, mely a múltban állandó panasz forrása volt.

Az énekkarok szervezése a kükküllői egyházkörben nem ment könnyen, még ott sem, ahol hozzáértés és lelkesedés is pótolta a felvilágosodás sürgette új szellemet. A Kükküllő-mente jobbagy népszerűségű unitáriusait ugyanis kötötte a szegénység, társadalmi függőségükből adódó helyzetük, az új befogadása iránti idegenkedés, a falu népének pártoskodása, a kicsúfolás, az éneklők olvasatának megtanulása, a helység hiánya és a lassan érő öntudat.

Énekkarok szervezésére közvetve az indítást más felekezetek adták. Az énekkar sürgető igényként az 1841. évi kissárosi köri közgyűlés határozatában jelentkezik: „Az O.[skola] Mesterekre nézve azt a hiányt tapasztalja [...], hogy mikor egy vagy más Ekklesiában a temetési tisztesség előkelőbb Hallgatóinkra nézve nagyobb innepéllyel vitetik végbe, a szomszéd Reformata Ekklesia Cantorait s azok által tanított Harmonistákat szoktak elé állítani, miáltal Sz.[ent] vallásunk tekintete csökken. Erre nézve kérjük a Főtisztelendő Püspök urat [...] olyan énekesek rendeltessenek [hogy] a kótákat is értsék s másokat is, főleg a megyéjékbeli énekes ifjakat azokra taníthassák [...], hogy részünkről is egy harmóniai Énekkar alakíttathassék.“⁶

1841-től számíthatjuk az énekkarok szervezésének megindulását a kükküllői egyházkör nagyobb egyházközségeiben. A kis lélekszámú és szegény egyházközségek mint: Kükküllőszéplak, Szőkefalva, Nagyteremi, Asszonynépe és Mikeszász, énekkar szervezésére vagy orgona vásárlására nem gondolhattak. A szőkefalvi és kükküllőszéplaki egyházközségekben a lelkész volt a kántor ebben az időben. Szőkefalván az igény megvolt egy énekkar szervezésére, hiszen az 1847. évi püspöki vizsgálatkor az ifjak éneklés fogadták a vizsgálószéket, de nem hisszük, hogy az többszámú énekkar lett volna.

Az alábbiakban ismertetjük röviden a kükküllői egyházkör egyházközségeiben az orgona beszerzésének körülményeit és annak függvényében a megszervezett és működő többszámú egyházközségi énekkarokat.

1841-ig a kükküllőmenti egyházközségekben öt orgonát építettek. Az első orgonát a *dicsőszentmártoni* egyházközség vette 1824-ben a szomszédos völci evangélikus egyházközségtől. A szerződés szerint öt, az 1847. évi püspöki vizsgálat jegyzőkönyve szerint hat változatú bőrszínhúzó orgona volt. Köröspataki Spalek János orgonakészítő mesterrel kötött szerződésből kitűnik, hogy az ón-sípok hiányosak voltak, az orgonának egyéb hibája nem volt. A javító mester vállalta, hogy saját házánál május 1-re elvégzi a hangszer kijavítását és egy hónapon belül felépíti a templomba. A szerződés szerint az egyházközség ad 200 forintot, 20 véka tiszta búzát és 20 font szalonnát. A borszámadások rendjén 140 liter bort könyveltek el Spalek mester fogyasztásaként.⁷ A pénztári számadásokban az orgona kifizetésére 57 forintot és 56 krajcárt számoltak el.⁸

A használt orgona rossz állapotban lehetett, mert a mester nem tudta megfelelőképpen kijavítani. Hat év múlva, 1830-ban visszahívták, hogy „a gyenge állapotban levő orgonát“ javítsa meg. A javítást azonban Spalek János nem fejezhette be, mert váratlanul meghalt; koporsójára az egyházközség hat szál deszkát adományozott.

Az 1847. évi vizsgálat alkalmával meghagyták az egyházközségnek, hogy „a gyarló állapotban levő orgonát“ javíttassák meg. Az 1861. évi vizsgálat meghagyja, hogy „a csaknem használhatatlanná vált orgona helyett az egyházközség egy jobbról gondoskodjék“. A Völcről származó orgonának további sorsáról nincs tudomásunk.

A ma is meglévő nyolc változatú orgonát 1874-ben vásárolta az egyházközség 800 forintért. Az orgona építője Takácsy Ignác marosvásárhelyi mester. Az egymanuális, pedál nélküli hangszer diszpozíciója a következő: C — g^{'''} 56 billentyű; Principal 8', Flota major 8', Bourdon 8', Principal octav 4', Fuvola 4', Mixtura 3 sor (és két ismeretlen változat).

1868-ban Nagy Sámuel kántor-tanító egyházközségi énekkart szervezett, melynek bevételeit egy új orgona megvételére szánták. A négy-számú énekkar kiváló vezetője Török János kántor-tanító volt; a kórus ma is működik temetések alkalmával, Szász Balázs karnagy vezetésével.

A *kükküllődombói* egyházközség 1826-ban vásárolt egy használt orgonát. Sem a szerződést, sem az orgona leírását nem ismerjük; az 1847. évi püspöki vizsgálat Kükküllődombóra nem jutott el, így kimaradt a leltári leírása. Az árára vonatkozóan annyit tudunk, hogy Miklós György „emeritus curator“ 39 évi tisztségviselés után lemondott, mert az egyházi főhatóság határozata értelmében az orgona árába költött 497 forintot nem számolhatta el az egyházközség pénztárából.

Az orgona 1835-től rohamosan romlott, állandóan javítani kellett. A ma is meglévő orgonát 1891-ben vásárolták Nagy József brassói orgonakészítőtől. Diszpozíciója: C — f^{'''} — 54 billentyű, Pricipal 8', Fedett fuvola 8', Vájt fuvola 8', Principal octav 4', Fuvola 4', Quint 2 2/3, Superoctav 2', Mixtura 3 sor 1'.

Az egyházkörben először Küküllődombón alakult egyházi énekkar, melyet Sipos Dániel kántor-tanító szervezett 1841-ben, feltehetően az idézett kissárosi köri közgyűlés határozatának indítására. Sipos Dániel, az egyházkör legjobban fizetett tanítói állását, 1842 nyarán azért cserélte fel a haranglábival, mert az énekkar miatt „sok csúfságot űztek az érdeemes iskola Mesterrel“. 1842-ben Kisgyörgy József jött helyébe,⁹ aki a megkezdett nyomon haladt, minden gúnyolódás és gáncsoskodás ellenére következetesen kitartott az énekkar mellett. A jelenlegi négyszólamú férfikar eredményesen szerepelt templomi ünnepélyek, püspöki fogadás, ünnepi istentiszteletek, temetések, karácsonyesti kántálások, a „toronyban újév hajnalán“, névnapki köszöntések alkalmával. Énekparti versenyeken több alkalommal díjazott volt. 1968-ban, az unitárius egyház megalapításának 400. évfordulója alkalmával tartott zsinati ünnepélyen Kolozsvárt és Déván is szerepelt. Kiváló vezetőik közt Sipos Dániel és Kisgyörgy József mellett meg kell említenünk a faluszülötte Miklós János tanítót és a mai vezetőjét, Benczédi Ferencné Solymosi Erzsébetet.

A 147 éves küküllődombói énekkar egyházunk egyik legrégebbi ének-kara, mely megszűnés nélkül azóta is folytatja áldásos munkáját. A nehéz időkben az énekparti tagok közül a tehetségesebbek töltötték be a karnagy munkakörét jó eredménnyel.

Harangláb az orgona gondolata 1832-ben vetődött fel, amikor Szentgyörgyi István 300 rénes forintot hagyott az egyházközségnek orgona-alapra.¹⁰ A következő évig összegyűjtötték a haranglábiak a hiányzó 500 forintot és 1833-ban Goos (Grosz?) János segesvári orgonakészítő 800 forintért megépítette az öt változatú orgonát, mely ma is használatban van.

Az egyházközség kántora a Küküllődombóról visszajött Sipos Dániel lett, aki itt is énekpartit szervezett, melynek beindulási évét nem ismerjük. 1847-ben a püspöki vizsgálat alkalmával „a templomba való bemenetelkor a helybeli kántor Sipos Dániel számos népes és díszes gyülekezet jelenlétében előre jó ízű harmoniát tart“; a templomból való kijövetelkor hasonlóképpen „harmónia tartatott“¹¹. Sipos nevét érdemes megjegyeznünk, mert Kisgyörgy József mellett az egyházkör másik jó képességű kántor-tanítója és kiváló népnevelője volt. Haranglábban van eltemetve.

Az *ádamosi* egyházközség 1836-ban leelőlegezett 103 forinttal egy orgonát, de azt csak 1839-ben vehette át. A több évig húzódó „beszerzési gond“ okát nem ismerjük. Közadakozásból összegyűlt a szükséges pénzösszeg, közben mégis elszámolnak Segesvárra 12, Berethalomra 5 fuvar, Szászkezdre pedig egy követnek napidíjat fizetnek orgonaügyben. A leszállított, festetlen, hat változatú orgonát Goosz János segesvári mester készítette. Ez időben ifj. Csegezi János volt az énekvezér.

A karzat mellvédjére helyezett (ún. pozitív) orgona, hátul beépített billentyűsorával, máig változatlan formában maradt, s így az unitárius egyház egyik hangszertörténeti érdekessége. Az orgonát 1984-ben a marosvásárhelyi Pánczél Géza javította meg.

Az *ádamosi* egyházi énekkar megalakulásának és alapítójának idejét és nevét nem ismerjük. Első írásos nyomát az 1858. évi kissárosi kör

közyűlés jegyzőkönyvében találjuk: „... és ezen Ágendától eltérő szokás (...) Ádámoson is gyakoroltatott, mi szerint az Oskolatanítók által újév hajnalán a Toronyban, az arra képes Énekesekkel vallásos Harmonia Énekek énekeltek és énekelteknek.“¹² A négyszólamú férfi énekkar vallásos ünnepélyeken és temetések alkalmával szerepelt. Énekkari versenyen nyert poharat az egyházközségnek adományozták keresztelő pohárnak. Az énekkar rövid ideig tartó megszakításokkal ma is működik.

Kiemelkedő énekevezérei ifj. Csegezi Jánoson kívül Kovács Bálint, Nagy Jenő és Füleki Sándor kántor voltak.

Désfalván 1840-ben készült el az orgona, Jármí Miklós hagyatékából. A „jó ízlésű, 5 változatú orgonát“ Szabó János orgonakészítő mester 300 rénes forintért, 200 liter borért, „még Szent György nap előtt“ adta át az egyházközségnek. A ma is használatban levő orgonán a következő felirat olvasható: „Néhai Ts. Jármí Miklós úr / és Varó Judit asszony / kegyes adományukkal kegyeskedett ön ado- / mányból Isten ditsőségére / szentelte leányok / özv. Szentkirályi Józsefné / Jármí Anna / M.D.CCCXL.“

A háromszögű timpánonnal kiképzett urnákkal díszített homlokzat klasszikus példája Szabó János munkáinak, s mint olyan megőrzésre érdemes műérték.

Többyszólamú egyházi énekkar létéről a múltban nincsen tudomásunk.

Bethlenszentmiklóson 1853-ban 60 forintot szakítottak ki a „szűkös megélhetésből“ orgonaalapra. 1856-ra összegyűlt a szükséges összeg. Az egyéni megajánlásokat 400 forinttal pótolták az egyházközség pénztárából. Maetz Wilhelm berethalmi orgonakészítő mesterrel kötöttek szerződést, aki vállalt kötelezettségének mindenben eleget tett. Az orgona átvételére Budai István énekevezér helyett a küküllődombói kántort kérték fel. Az idővel elhasználódott orgonát szétszedték és darabjai elkalódtak. 1981-ben az egyházközség egy elektronikus orgonát vásárolt.

Az egyházközség vegyeskarának megalapítója és több évtizeden át karnagya Halmágyi Pál lelkész volt. Egyházi ünnepélyeken, temetésekkor, nagy ünnepek alkalmával szerepeltek. 1968-ban, az unitárius egyház megalapításának 400., valamint 1979-ben Dávid Ferenc halálának 400. évfordulója alkalmából tartott zsinati ünnepélyeken az énekkar Kozsváron és Déván nagy elismerést aratott.

Sorrendben az utolsó orgonakészítető egyházközség *Kissáros* (Magyarsáros). Még 1839-ben megkezdték a gyűjtést az orgonaalapra. Annak ellenére, hogy az 1847. évi püspöki vizsgálat előtt az orgonakészítő mester kiszállásáért 13 forintot fizettek,¹³ az orgona nem készült el. A templom, templomkastély nagy javítása és az 1848—49-es események késleltették a munkálatokat a mesternél és az egyházközségnél is.

1861-ben, az esperesi vizsgálat alkalmával Kozma Elek kántor újra felveti az orgona vásárlásának gondolatát. A hívek megajánlásokat tettek és ennek alapján az esperesi vizsgálóság megengedte, hogy a használaton kívüli „harmadik harangot“ erre a célra eladhassák.¹⁴ Bustya Albert lelkész szóbeli tájékoztatása szerint csak 1864—1866 közötti években sikerült az egyházközségnek orgonát építtetni.

Az egyházközség középkori templomát (15. század?) 1911-ben lebontották, az orgonát hozzá nem érték szétszedték; az új templom padlására kerültek a darabok, ahonnan elkallódtak.¹⁵ A mai orgonát az egyházközség használt állapotban 1976-ban vásárolta.

Mind az öt említett orgona liturgikai funkcióján túlmenően is értékes, mivel a „műemlék orgonák“ kategóriájába esik.

JEGYZETEK

¹ *Rövid Magyarázat*. Alba Iulia 1557. Hasonmás kiadás: Kolozsvár 1910. 15.

² *A keresztény hittudomány összege az unitáriusok szerint*. Latin nyelvből fordította Derzsi Károly. Kolozsvár 1899. 197.

³ Szombatfalvi József (közlő): *Egy 18. századi szabályzat az erdélyi unitárius istentisztelet és szertartások vezetéséről*. KerMagv 93(1987)22.

⁴ Dávid István: *A kolozsvári unitárius templom orgonájának története*. KerMagv 90(1984) 95—96.

⁵ Bölöni Mikó Lőrincz: *Az erdélyi unitárius vallásközönség igazgatási rendszere*. 1931. 175.

⁶ *A dicsőszentmártoni unitárius egyházközség jegyzőkönyve* (továbbiakban: D. Jkv). II/8. 220. l.

⁷ Dicsőszentmártoni unitárius egyházközség: régi iratok csomója, 36. számú irat.

⁸ D. Jkv II/3. 659. l.

⁹ Uo. II/6. 483. l.

¹⁰ Uo. II/4. 231. l.

¹¹ Uo. II/6. 112—113. l.

¹² Uo. II/8. 362. l.

¹³ Uo. II/6. 119. l.

¹⁴ 1848-ban elvitt és 1854-ben Brassóból hazahozott harangról lehet szó.

¹⁵ Lásd: Székely Tihamér volt kissárosi lelkész kéziratos egyházközségi monográfiáját.

Dr. MOLNÁR ISTVÁN

HÚSVÉTI ZÁSZLÓS HAJNALOZÓ-ÖNTÖZŐ SZOKÁS TORDÁTFALVÁN

Unitárius falvainkban is az év naptári ünnepeihez sokféle színes szokás kapcsolódott. A falusi életnek ezek a megnyilvánulásai a népi szokásvilág megismerésének fontos forrásai. Különösen jelentősek azok,

amelyek szervezett közösségi cselekménysorozatban játszódnak le. Egy ilyen, a húsvéti ünnepkörbe tartozó, ritkaságnak tekinthető szokást gyakorolt még 1958-ban a nyíkömenti Tordátfalva fiatalsága az ún. zászlós hajnalozó-öntöző szokással. Ez, eltérően a többfelé is ismeretes húsvét másodnap hajnalozással egybekötött öntözéstől (locsolástól), itt egy olyan, a helyi hagyomány által kialakított, megszabott közösségi cselekmény volt, amely dramatikus jegyeivel, teátrális vonásaival az általánosan gyakorolttól lényegesen különbözött, s olyan bővített cselekményfolyamat volt, amely a népi színjáték minden jellemző jegyét, formai elemét tartalmazta.¹ Szervezési formája, a játékban résztvevők kiválasztásának módja, a részcselekmények s azokban a szereplők feladatainak nemek szerinti megoszlása, társadalmi vonása stb., olyan néprajzi adatanyagot nyújtott, amellyel a népi kultúrának ebbe a megnyilvánulási körébe tartozó szokások megismerését — akkor még megfigyelhető — fontos helyi vonásokkal bővítette.

A húsvéti népi játéknak leírásával, s folyóiratunkbani közzétételével is, a falvakon tevékenykedő lelkészeink, értelmiségieink érdeklődését szeretnénk felkelteni a hasonló vagy más jellegű, ma már jórészt csak emlékezetben élő, de a közösség kultúrájában ősi soron meghatározott értelmű és életvitelében meghatározott helyű szokások felkutatása és leírása iránt.

Az általam megfigyelt húsvéti színjátékszerű *társas cselekménynek* egyenként több mozzanatra tagolódó *három fő egysége* van:

- I. *Az előkészület*, amely áll
  1. az előkészítő szervezésből,
  2. a felkészülésből.

II. *A felvonulás*: az ünnepi játék tulajdonképpeni teátrális jellegű cselekménysorozata.

III. *A befejező szakasz*, amelynek eseményei:

1. a csoport felosztása és
2. az ünnep másodnap és harmadnap táncmulatsága.

I. AZ ELŐKÉSZÜLET

1. *A szervezés* nemek szerinti megoszlásában történt.

A falu legényeinek közösségében már húsvét előtt pár héttel — együttes megbeszélések nyomán — megtörtént az ünnepi játék hagyományiszabta követelményeihez alkalmazkodó előzetes *szerepbeosztás*. Kijelölték a *főszereplőket*. A legügyesebb, legrátermettebb és erős erkölcsi alappal rendelkező legény lett a *gazda*. Megválasztották a *békőszöntő* és *búcsúzó* szerepét betöltő legényeket, akik a következő napokban a gazda irányításával arra igyekeztek, hogy a környék legjobb zenészeit kössék le mind a hajnalozáshoz, mind pedig a másod- és harmadnap tánchoz. Külön alkudták ki a hajnalozás és táncmuzsikálás díját, s erre előleget adtak.

A *lányok* az ünnep előtti napokban alkalmas pillanatban valamelyik legénynek „megpussintották” — megsúgták, hogy fogadják a hajnalozókat. Ez különösen a felcseperedett lányoknál volt fontos, mert a legé-

nyek csak akkor mehetek hozzájuk hajnalozni, ha a szülők erre engedélyt adtak. A nagylány-sorba való jutás kritériuma az iskola elvégzése utáni konfirmálás volt.²

A lányok otthoni előkészítő munkája volt a tojásfőzés és tojásfestés. A hajnalozóknak szánt kalácsot, száraz süteményt, a hagyományos pergelt cukorral édesített köménymagos pálinkát az anyával együtt készítették el.

Az előkészítő szervezés legjelentősebb mozzanata az ünnepi színjáték jellegét meghatározó kellekeknek, a *hajnalozó zászlóknak* az elkészítése volt. Ezt *társas cselekmény* keretében — régebben valamelyik lányos háznál, utóbb a művelődési otthonban — azok a lányok végezték, akik a hajnalozókat fogadták.

Ünnep első napjának délutánján négy lány négy szépen festett zörgős guzsalyat vitt zászlónyélnek, négy másik lány pedig egy-egy fehér hímes szöttes abroszt, s egy-egy piros szöttes takaróruhát. A többi lány kék és fehér pántlikákat, s varró felszerelést vitt. A zászlórúd fejére felkötendő puszpáng ág megszerzése viszont a legények dolga volt. Amikor minden kellék együvé került, a lányok hozzáfogtak a zászlók *hagyományosabta mozzanatokkal* történő elkészítéséhez.

Négy lány a guzsalyakat vízszintesen tartásba emelte, négy lány a fehér abroszokat azon átlósan átvette úgy, hogy azok a guzsalytól lecsüngve háromszöget alkottak, másik négy lány az abroszokat a zászlórúd mellett elvarrta, majd a piros takaróruhákat, szintén háromszöget képezve, ráfércelte a fehér abroszokra, úgy helyezve el, hogy a takaratlan fehér szélek egyenletesen osztódjanak meg. Végül a zászlók fejéhez kötötték a pántlikákat és ráerősítették a puszpáng bokrétákat.

A legények eközben a gazda irányításával számba vették, hogy hány lány fogadja a hajnalozókat. Megállapodtak abban, hogy melyik utcában indulnak el, s látogatásaikat milyen sorrendben folytatják. Ennek ismerete igen fontos volt, mert minden család — tudva azt, hogy kb. 30 percig tart a ceremónia — ki tudta számítani, a legénycsoport látogatásának időpontját.

Az elkészített zászlókat a lányok átadták a legénygazdának, aki azoknak felügyeletét elárverezésükig köteles volt vállalni.

Ezzel az előkészület utolsó szervezési tevékenysége befejeződött.

2. *A felkészülés:* Első napján este 8—9 óra közt a legények a zászlóőrző házban gyülekeztek. Megkezdődött a hajnalozásra a felkészülés, ami a zászlók elárverezésében állt. Az vihette ugyaníis a zászlót a felvonulásban — ha a hagyomány kötöttsége szerint „szalában“ is megfelelt —, aki legtöbbet ígért érte. Mivel a zászlóvivés dicsőséget jelentett, igen kemény vetélkedés folyt azért. Osztályjellegű jelenség volt a múltban az, hogy a zászlóvivés jögáért a gazdalegényekkel a szolgálégények vetélkedtek. Utóbbiak összekuporgatott pénzüket vetették latba, csak hogy a zászlóvivés dicsőségét megszerezhessék, s a falu lányai előtt így nagyobb tekintélyre tegyenek szert. A rendet, fegyelmet a „gazda“ keményen kézben tartotta. — Az árverésből befolyt összeget a zenészek fizetésének pótlására fordították.

A gazda a legtöbbet ígérőknek átadta a zászlókat, akik azt követően feleltek azok épségéért.

A felkészüléshez tartozott még a *kisegítő szereplőknek*: a *kósárvivőknek*, a *korsóvivőknek* és a két *kinálgatónak* a kijelölése. Közben a zenészek is megérkeztek. Ha még nem volt éjfél, csendes beszélgetéssel várták meg az indulás időpontját.

II. FELVONULÁS

A felvonulás és a vele kapcsolatos cselekménysorozat tartalmazza ennek az ünnepi népies színjátéknak minden dramatikus jegyét.

A csoport tagjai az együtttartózkodás helyéről pontban éjfélkor kivonultak az utcára s ott kettős sorban felvonulási oszlopba rendeződtek. Az oszlop élén a zenészek állottak, mögöttük az első pár zászlóvivő, utánuk a gazda és a békőszöntő, majd a csoport többi tagjai következtek.³ A felvonulási oszlop alakzatát a második pár zászlóvivő zárta be. A gazda vezényszavára ének- és zeneszóval elindultak az első kijelölt házhoz. Annak tornácára, vagy verandájára csendben felmenve az ajtó előtt megállottak. Az érdekelt legény irányításával egy hallgató és egy táncnóta eléneklése után a „legény gazda“ kopogással, engedélyt kért a belépésre, megkapása után egyedül lépett a szobába. Az asztal mellett csak a házigazda, a lány apja, vagy ha az nem élt, a nagyapja, vagy idősebb férfi rokon ült. Az asztal meg volt terítve, rajta sütemény, pálinka. A család többi tagjai, asszonyok, lányok, gyerekek, s olyan rokonok és szomszédok, akiknél hajnalozás nem történt, de részesei akartak lenni az ünnepi cselekménynek, kivonultak a konyhába, s annak nyitott ajtója mellett megállottak.

A házigazda a legények gazdáját felállva fogadta. Köszönés és boldog ünnepkívánás után megkezdődött a *bekérezkedő* párbeszéd.

Legények gazdája: Pícinny ifjú seregünk eljött önökhöz tiszteletet tenni és egy élő virágszálat itten megöntözni. Mivel ilyen hitvány, zord idő jár (az öntözés egész ideje alatt esett a hűvös eső), nem tartanak-e attól, hogy a virágszálnak bántódása lesz? Van-e valami kifogásuk a bebocsátás ellen?

Házigazda: Ha vannak jó kezesek (ez alatt a zenészeket érti) arra, hogy a virágszálnak az öntözés folytán nem lesz bántódása, nincs semmi kifogásunk, s igen tisztelt tisztesség-tevőinket szívesen bebocsátjuk.

A belépési engedély megkapása után a legénygazda ajtót nyitott, s a csoport tagjai is beléptek a szobába. A résztvevők tradicionális sorrendű belépésével és elhelyezkedésével a szoba „szintérré“ alakult át. Az asztal mellé leülő házigazda mögé állt az első két zászlóvivő, zászlóikat egymás felé hajtva azokkal a gazda mögött háttérrel képeztek, a „békőszöntő“ a szoba közepén, a házigazda előtt állt meg, mögéje a második zászlós pár helyezkedett el, szintén meghajtott zászlóikkal mögötte is háttérrel képezve. A csoport többi tagjai a békőszöntő köré állottak. A zenészek a ceremónia alatt a tornácon maradtak.

A szereplőknek ezzel a hagyományszabta felállítási módjával és a „díszleteknek“ ilyen módon való alkalmazásával a következő játékmoz-

zanához (jelenethez) állítódott be a „szín“, s megkezdődött a köszöntő és elfogadó beszédek, és a szokásos akadémikuskodó, kötekedő párbeszéd elmondása.

Békköszöntő:

— Halálhoz hasonló tél ahogy elmúla,
Az újszülött tavasz eljött, itt van újra.
Új élet fakadott a nagy természetben,
Csak egy fájdalmas seb,
Csak egy nehéz sóhaj kél a nemes szívben.
A madár vígan zeng, dalol fent a légben, —
Rügy fakad a fákon, virág nyíl a kertben.
Feltámadt a Jézus. Így zeng most az ige:
Ki én bennem bíz, soha az életben
Meg nem csalatkozik.
Hogy Jézus feltámadt, azt megemlítettem,
De jöttöm okáról még szót sem ejtettem
Jó uram, tudja ön is itt a szokásokat,
Ősrégi jogokon követjük azokat.
Serdülő lányokhoz öntözgetni járunk,
Melyre jó szülőktől engedélyt is várunk.
Bejönni házukba tisztességet tenni,
Rövid idő múlva búcsút fogunk venni.
Míg ez lesz, imádom az egeknek Urát,
Hogy érnünk engedte húsvét másodnapját.
Sok jövőt engedjen érni szeretetben,
Üdvös örömeikkel éltesen jelenben.
Engedje leányuk üdve virulását,
Tartsa távol tőle vihar rombolását.
Hogy e háznak virágos kertjében
Legyen szép korával, éljen tisztességben.
Haladjon tengeren vígan a hajója,
A feltámadt Jézus legyen kormányzója.
Ezekre bízott meg rám váró seregünk,
Béjövetelekre legyen engedelme.
Víg ünnepnapokat érjenek meg sokat,
Áldja meg az Isten örökre magokat.

Házigazda: (Elfogadó beszéde)

Kedves Barátaim!

Én e háznak megbízott szószólója, gazdája
vagyok e jelen pillanatban, s szeretettel üdvöz-
löm önöket.

Legyenek hát önök Isten áldottai, —

Hirdessék mindég ezt a szeretetet,

Melyet szószóló barátom

Itten emlegetett.

Hogy tisztességet tenni jöttek önök ide,

Az elhangzott szavakból azt vettem én észre. —

De hogy is járhat egy ily lármás társaság

Tisztességet tenni házról házra,

Mikor már kívülről hallszik be a lárma?

Szívesen fogadjuk hát önöket,
Hogy ha szószóló barátunk szavai szerint
Tisztességesen viselik magokat.
De ha öntözni akarnak, ott van az ablakban
már a sok szép virág,
Szívesen nem bánom, tessék megöntözni.

Béköszöntő: Mi nem ezeket a virágokat akarjuk megöntözni,
hanem az anyaszentegyház kebelében nevelkedő
virágszálat.

Házigazda: Rendben van, de mielőtt erre sor kerülne egy-két
kérdésemre kérek feleletet:
— Jézus Krisztust amikor felfeszítették s meg-
halt, mi történt?

Béköszöntő: (hallgat, a többiek is hallgatnak.)

Házigazda: — Mikor Isten megteremtette a paradicsomkertet,
s abban Ádámot és Évát, ki ütötte fel az első
karót?

Béköszöntő: (nem tudja, újra csak hallgat.)

Házigazda: Ha nem tudják, hát megmondom én.
Az első kérdésemre a felelet: „A templom kár-
pítja hasadt meg“. — A második kérdésemre azt
kellett volna mondani: „Az ütötte fel az első ka-
rót, aki az utolsót“.

A kötekedő párbeszéd alatt a színtérré vált szobába bejöttek a szomszédos helyiségből a ház női tagjai, más családtagok és a vendégek is. Eközben a zászlóvivő legények a zászlókat az ágyra fektették.

A cselekmény további irányítását a legények gazdája vette át. Intésére előkerültek a locsoló üvegek. Először a ház asszonyát, majd a lányt, vagy lányokat, lánykákat öntözték meg. A házigazda intésére az egyik „kínálgató“ legény megtöltötte a poharakat, s körülhordozta. A koccintás után a másik „kínálgató“ a kalácsot, a tésztákat hordozta körül. Az öntözés megkezdésekor a zenészek is bejöttek a szobába, s megszólaltatva hangszereiket megkezdődött a tánc. A ház lányát az érdekelt legény hívta először táncra, majd sorra a többiek is néhány fordulattal megtáncoltatták. Hasonló váltásban mindenik jelenlevő nőt megtáncoltattak. Amikor a tisztesség szabta 25—30 perc idő eltelt, a legénygazda jelt adott az elmenetelre. A korsóvivő a megmaradt cukros köményest korsóba öntötte, a korsóvivő a festett tojásokat és felkínált tésztaféléket vette köztulajdonba.

A legénygazda jelére a családi ház „színpadán“ a cselekménysorozat fináléját, zárójelenetét alakították ki. A házigazdával szemben most a „búcsúzó“ állott fel. A zászlótartók a kezdeti jelenethez hasonlóan dekorálták a háttérrel. A búcsúzás versben történt.

Búcsúzó: Tisztelet tudásunk azt hozza magával,
Hogy búcsúszót váltunk a ház gazdájával.
Köszönjük a szíves vendégszeretetet,

Melyben megnyilvánult a kölcsön tisztelet.
Hogy megöntözhattünk itt egy virágszálat,
Örvendezve megyünk oda, ahol még várnak.
Az Isten áldása legyen itt állandó,
Oly ritka bánattal, mint a fehér holló.
A kellemes napok jöjjenek ezrével,
A jelent tölthessék boldog ünnepléssel.
Virradjanak sokszor húsvét ünnepére,
Leányok jóléte, boldog örömére.
Most már tovább megyünk tiszteletet tenni,
Elődeink nyomán jó példával járni.
Bocsánat, ha talán hiba történt köztünk,
Jó viszontlátásra innen tovább megyünk.⁴

A búcsúzó elhangzása után kézfogással elkészönve, az udvaron a szokásos alakzatban álltak fel, majd a háziak által kinyitott nagykapun ének- és zeneszó mellett vonultak ki az utcára, s onnan a tervbe vett következő házhoz.

A hajnalozást a 30-as évekig a délelőtti templomozásig be kellett fejezni, s a legények csoportja is részt vett az istentiszteleten. Ezért igen szigorú kötöttség volt a hajnalozás befejeztéig való „kitartás“, józan állapotban maradni. Különösen a szereplőknek volt ez erkölcsi kötelessége.

III. BEFEJEZŐ SZAKASZ

A látogatások bevégzését követően (régebben a templomozás után) megkezdődött az ünnepi cselekménysorozat befejező szakasza.

1. Első mozzanata a *csoport feloszlása* volt. Az irányító és a kisegítő szereplők visszaindultak a kiindulási helyre. A zászlóvivők a zászlókat átadták a legénygazdának, aki azokért másnap délutánig, szétbontásukig ismét felelt. A gyűjtött pálinkát, tézstaféléket, tojást, szintén a gazda vette át, s elzárta. A zeneszék is a zeneszerszámaikat ide rakták le. Ezzel a legényeknek az ünnep színjátékszerű cselekményéhez alakult alkalmi csoportosulása megszűnt. A szereplők közül a legénygazdának vezető, fegyelemtartó, irányító szerepe azonban továbbra is megmaradt, amely a másod- és a harmadnapi tánc befejeztéig tartott.

2. Az *ünnepi táncmulatság* a hajnalozás cselekménysorozatának utolsó fejezete. Ideje: másod- és harmadnapján du. 4-től éjjel 12-ig volt. A másodnapján tartott első táncnap költségeihez az ünnepi cselekmény férfi szereplőinek és a hajnalozást fogadó lányoknak nem kellett hozzájárulniok. A harmadnapi tánc költségeit azonban mindenki egyenlő arányban viselte.

Az volt a szokás, hogy a hajnalozás közben összegyűjtött italt, kálacs- és tézstaféléket, tojást az első táncnap szüneteiben a hajnalozó csoport legényei és zenészei együttesen elfogyasztották.

Az ünnepi cselekménysorozat feloszlási szakaszának utolsó mozzanataként harmadnapján délelőtt a zászlók kellékeit összeadó lányok a legénygazdával elmentek a zászlókat őrző házhoz, s onnan azokat szétbontva, ki-ki a maga tulajdondarabját hazavitte.

* * *

A leírt zászlós hajnalozó-öntöző népi játék cselekménye, amely a régi időben a Nyikó középső vidékén — az elhalványuló emlékezetből kiszűrhetően — általános lehetett, a megfigyelés idején teljességében csak Tordátfalván élt. A szomszédos Tarcsafalván már a zászlók készítése elmaradt. Egyébként a két helységben játszott ünnepi játék cselekménysorozata, szerepbeosztása és a szereplők megnevezése — kevés lényegtelen eltéréssel — hasonló volt.

A tavaszi ünnepkörbe tartozó és akkori vallásos ünnepünkhez kötődő népszokásaink sorába különösen ez a leírt, gyakorlásában sok ősi elemet tartalmazó népi színjáték elterjedésének megismeréséért kívánatos lenne annak a megállapítása, hogy tájainkon szokásban volt-e még valahol ilyen, vagy ehhez hasonló népi játék. Felkutatói a néprajztudománynak tennének ezzel hasznos szolgálatot.

JEGYZETEK

¹ Ezek: „ősi szállományból tevődik össze, — ünnephez kapcsolódik, — a játék színtere nincs egy helyhez kötve, — nem is történik egy helyen, — egy nap alatt többször ismétlődik, — az egyes eseményfázisok szerint színterét változtatja, — — játszóik és nézőik között nincs különbség“ (a család nőtagjai megtáncoltatásukkal szintén szereplőkké válnak). Vö. *Dégh Linda: A magyar népi színjáték kutatása*. Bp. 1947. p. 25—26.

² A nagy lánnyá való besorolást még az is meghatározta, hogy a szülők a falu társadalmi életében miképpén látták leányuk helyzetét: társválasztása érdekében siettetni vagy pedig késleltetni akarták-e nagylánysorba való besorolásukat.

³ A 18 tagú legénycsoport fő- és mellékszereplői voltak: *legénygazda*: Beniczédi Mihály, *béköszöntő*: Szilveszter Attila, *búcsúzó*: Böződi Ferenc, *zászlóvivők*: Szőke Zsigmond, Karda János, Faluvégi Ferenc, Lukács András, *kínálgatók*: Fekete József, Szőke Lajos. (Ez alkalommal a korszó- és kosárvívó szerepét is ők töltötték be.)

⁴ A búcsúztató verset Nagy János tordátfalvi földműves szerezte 1900 körül. A többi versszövegek szerzői ismeretlenek, de helyi verselők által írt kézírásos füzetből származnak.

SCHWEITZER ALBERT

AZ ÉLET TISZTELETE*

I.

Mk 12,28—34

Az írástudó a nagy parancsolat kérdéséről faggatta Jézust. Feleletet óhajtott kapni arra, ami őt társaival együtt foglalkoztatta. A Máté evangéliuma szerint az írástudó azzal a céllal tette fel a kérdést, hogy Jézust megkísértse. Márk evangélista emlékezete minden bizonnyal jobb volt, mert szerinte Jézus és az írástudó egy pillanatra megértették egymást, egymás szívébe tekintettek, hogy aztán újra eltávolódjanak egymástól.

Abban az időben a gondolkozó izraeliták körében gyakran felmerült a kérdés, hogy az összes vallási parancsolatokat miképpen lehetne egyetlen törvényre visszavezetni. Magunk is érezzük ennek szükséges voltát. Mi a jó önmagában? Az evangéliumokban olvashatjuk Jézus örökérvényű tanítását a megbocsátásról, az irgalmasságról, a szeretetről és azokról az értékekről, amelyekről tanítványi mivoltunkban bizonyosságot kell tennünk. De mindannyian érezzük, hogy mindezek csak színek, amelyek megkönnyítik a tőlünk megkövetelt erkölcsi alapérzetet fehér fényre.

Az őserdő magányában gyakran elmélkedtem arról a kérdésről, hogy mi az erkölcsiség fő parancsolata. Napjainkban az erkölcsstan alaptétele ismét időszerűvé vált, mivel őszintén megállapíthatjuk, hogy a keresztény erkölcsiség a világban nem tudott hatalommá válni. Nem volt képes elég mélyen behatolni az emberek lelki világába, mert csak külsőleg fogadták el és inkább szavakban, mint cselekedetekben gyakorolták. Gyakran az az érzésünk, mintha az emberiség számára Jézus tanai nem is léteznének és erkölcsiség egyáltalán nem is lenne.

Ezért semmit sem használ, ha Jézus erkölcsi parancsolatait egyszerűen csak ismételjük és próbáljuk megmagyarázni azzal az igénnyel, hogy azokat általános érvénnyel el is fogadjuk. Ez csupán azt jelentené, mintha egy nedves falra szép színeket festenénk. Előzőleg az előfeltételeket kell megteremtelnünk és rá kell eszmélnünk arra, hogy azok nekünk valóban fontosak; de ugyanakkor tudatosítanunk kell azt is, hogy nem olyan egyszerű Jézus tanait a gyakorlatban megvalósítani.

Vegyük először azokat a kijelentéseket, amelyek a legnagyobb parancsolathoz kapcsolódnak. Mit jelent: Istent teljes szívből szeretni és az iránta való szeretetből csak jót cselekedni? Ha ezen elgondolkozunk,

---

* Megjelent A. Schweitzer: *Was sollen wir tun?* c. kötetben, Heidelberg, 1986. 17—27. l.; fordította dr. Kovács Lajos.

telsorakozik előttünk a gondolatok végtelen sokasága. Felmerül a kérdés: gyakoroltuk-e a jót akkor, amikor a rosszat is választhattuk volna?

Es hangzik a másik parancs: „Szeresd felebarátodat, mint magadat“. Ez önmagában fenséges és csodálatos. Ennek igazolására a legszebb példákat tudnók felsorakoztatni. De egyáltalán keresztülvihető-e? Vajon, ha reggeltől kezdve pontosan a parancsolat szerint akarnánk élni, néhány nap múlva annak milyen következményeit tapasztalnánk? A keresztény erkölcsstannak az a nagy talánya, hogy mi Jézus tanait minden további nélkül nem alkalmazhatjuk, és teljesíteni a legszentebb akarattal sem tudjuk teljes mértékben. Ebből adódik aztán annak nagy veszélye, hogy azokat kötelezőnek mondjuk ki, mint „eszményt“ dicsőítjük, de nem tudjuk gyakorlatba ültetni.

A keresztény erkölcsiség megvalósításához még egy másik veszély is kapcsolódik: könnyen elbizakodottá, dölyfössé tesz. Amikor ellenségeinknek megbocsátunk, azt nagyszerű cselekedetként könyveljük el; amikor az arra rászorulókat megsegítjük, magunkat nemes lelkületűeknek tekintjük; azért a kevésért, amit Jézus szellemében esetleg másoknál jobban végzünk el, magunkat felsőbbrendűeknek minősítjük. Ez az egyáltalán nem erkölcsös önelégültség gyakran erkölcsstelenebbekké tesz minket, mint azokat, akik Jézus parancsolatai érvényét nem ismerik el olyan mértékben, mint mi. Nehéznek tűnik, hogy Jézus követelményeit, minthogy azok valóban valami rendkívülit kívánnak tőlünk, magától értetődőnek tekintsük, annak ellenére, hogy Jézus azt mondja, hogy még akkor is, ha nagyon sokat tettünk, magunkat haszontalan szolgálknak kell tartanunk.

Ezért a jóról komolyan elgondolkozva, meg kell kísérelnünk Jézus szigorú követelményeit, mint teljesíthetőket tekintenünk, és magától értetődő emberi kötelességként felfognunk még akkor is, ha ezek a parancsolatok nagy feszültségűek.

Az erkölcsiség lényegét kell megismernünk és minden erkölcsi cselekedetünket az első, legfőbb törvényből kell levezetnünk. De vajon az erkölcsiség lényegét fel tudjuk-e fogni? Vajon az nem a szívnek az ügye? Nem a szereteten épül-e fel? A legfőbb parancsolatot kétezer éve ismételtük — és mi az eredmény?

Tekintsünk körül az emberiség és az egyes emberek életében. Miért vagyunk sok tekintetben annyira ingatagok? Miért van az, hogy az emberiség, köztük még a legkegyetlenebb is, és gyakran éppen ők, előítéleteikkel és nemzeti vagy faji elfogultságukkal olyan ítéletekre és cselekedetekre ragadtatják magukat, amelyek az erkölcsöt teljes mértékben nélkülözik. Mindez azért van, mert bennünk hiányzik az értelemmel felépülő és az értelem által logikailag megalapozott erkölcsiség, mert számunkra az erkölcsiség nem az értelemből fakadó, magától értetődő tényező.

Az értelemnek és a szívnek együtt kell működniük, hogy egy valódi erkölcsiség megvalósulhasson. Ebben áll az erkölcsiség minden általános kérdésének és a mindennapi élet döntő tényezőinek az alapja.

Midőn ezt mondom: értelem, értem ezen a dologok mélyére való hatolást és a dolgok egészének áttekintését, az akaratot is igénybevevő értelmet.

Próbáljuk meg a jónak az ösfogalomhoz vezető útját először a szívből, azután az értelemről kiindulva felfogni és megtudni, hogy azok egymással találkoznak-e?

A szív szeretet az erkölcsiség alapja a szeretet. Mit jelent ez a szó: szeretet? A szeretet lényegösszhangot, lényegközösséget jelent és első sorban az egyének világához kapcsolódik, akik természetesen együvé tartoznak, létezésük egymással belső kapcsolatban áll. Ezek a gyermekek és a szülők, a házastársak és azok a személyek, akik egymással vérségi vagy baráti szálakon át szoros kapcsolatba kerülnek. De az erkölcsiség azt is megköveteli, hogy ne tápláljunk ellenséges érzelmeket azok iránt az emberek iránt, akiket nem ismerünk, még azokkal sem, akik számunkra ellenszenvesek, vagy akik velünk szemben ellenséges magatartást tanúsítanak. Még irántuk is azt az érzületet kell táplálnunk, mintha hozzánk közel állanának. A szeretet parancsa tehát végső fokon azt jelenti: számunkra nem lehetnek ellenségek, hanem csupán emberek, akiknek jóléte és szenvedése előttünk nem lehet közömbös. Természetesnek tartjuk, hogy egyes emberekhez közel állunk, mások iránt közömbösek vagyunk. De Jézus ezt az idegen magatartást elítéli és parancsként megfogalmazza: a másik embernek hozzád olyan közelinek kell lennie, amilyen önmagad iránt vagy; azt ami vele történik, olyan közvetlenül át kell élned, mintha az veled történe.

Továbbmenően a szív ezt mondja: szeretned kell Istent teljes szívből, teljes lélekből és minden erőből. Istent, ezt a távoli, megfoghatatlan lényt kell szeretned, de ugyanakkor azt az Istent, akivel az életben találkozol. Amíg az emberek iránti szeretet közös tapasztalatot, közös szenvedést és egymás megsegítését jelenti, ez Istennel kapcsolatban valami mást, a végtelen és élő valóság, Isten iránti hódoló, tiszteletteljes szeretetet foglalja magában. A szív az Isten és felebarát iránti szeretet törvényét igyekszik érvényre juttatni.

A másik fogalom az értelem, amely cselekedeteinket meghatározza. Általános megítélés szerint az értelem csak önzés van megalapozva: hogyan cselekedjem, hogy az nekem jó legyen? Ebben áll az értelem bölcsessége. Legjobb esetben bizonyos tisztességet és igazságosságot is tanít, mert azok többé-kevésbé a boldogság fogalmához tartoznak. Az értelem a megismerés és a boldogság iránti vágyakozás; a kettő titokzatos módon egymással egybekapcsolódik.

A megismerés utáni vágy ezt jelenti: kutass, igyekezz mindennek a bizonyítására, ami körülötted van; menj el az emberi tudás legvégső határáig. Végül azonban mindig beleütközöl valami megfoghatatlanba. Ennek a megfoghatatlannak a neve: Élet! És ez a megfoghatatlan olyan nagymértékű, hogy a tudás és nemtudás közti különbség teljesen viszonylagossá válik.

Ott áll egyfelől a tudós, aki a legkisebb és legkevesbé is sejtett életmegnyilvánulásokat mikroszkópján figyeli, és másfelől az öreg földművelő, aki olvasni és írni alig tud, aki tavasszal kertjében a fa ágain kibomló virágzást szemléli. Mi a különbség köztük? Mindketten az élet titkai előtt állanak; egyik képes azokat jobban leírni mint a másik, de az mindkettőjük előtt egyformán titokzatos, megfejthetetlen marad. Végeredményben az étellel kapcsolatos minden tudás és ismeret az élet titkai

előtti bámulat — az élet iránti tisztelet végtelen, szüntelenül megújuló formában. Mert mi az, ami létrejön, létezik és elmúlik? Mi az, ami létezésében újjá lesz, ismét elmúlik, ismét létesül és ismét elmúlik, és így tovább, a végtelentől a végtelenig?

Az élet az, amely az erőt, az ősalapból jövő akaratot az érzületet, az érzést, a szenvedést jelenti, amely újra meg újra jelentkezik. És ha elmélyülsz az élet titkaiba, ha nyitott szemmel beletekintesz ennek a létnek hatalmas, megélt káoszába, hirtelen beleszédülsz. Mindenben újra megtalálod magadat. A bogár, amely élettelenül fekszik az úton, valami volt, ami élet volt, küzdött miként te, élvezte a napfényt, miként te, ismerte az aggodást és fájdalmat, miként te, és most már semmi más, mint elpusztult anyag — amivé előbb-utóbb te is válni fogsz.

Kimész az utcára és havazik. Gondolkodás nélkül lerázod magadról a havat. Észreveszed, hogy hópehely csillog kezeden. Láthatod, ha akarod, ha nem, hogy gyönyörűen csillog; aztán egy mozdulattal elmúlik a ragyogó fény, és a hópehely nincs többé, elolvadt, semmivé vált a kezeden. A hópehely, amely a végtelen térből kezetre hullott, ott egy rövid ideig csillogott és aztán megsemmisült — ez vagy te. Mindenütt, ahol életet látsz — te magad vagy.

Ezért a legtudományosabb és egyben legegyszerűbb felismerés ez: tisztelet az élet előtt, a felmérhetetlen, a megfoghatatlan előtt, amelylyel mindenben találkozunk. És amely mi magunk is vagyunk, amely külső megjelenésében különböző és ugyanakkor bensőleg hozzánk hasonló lényegű, hozzánk nagyon közeli. Az idegenségnek meg kell szűnnie magunk és más lények között.

Az élet végtelensége előtti tisztelet jelenti az idegenség feloldását, a közös átélést, a közös szenvedést. Az ismeretnek a legvégső eredménye tehát lényegében ugyanaz, amit a szeretet törvénye parancsol.

A szív és az értelem egymással egybekapcsolódnak, ha akarjuk és merjük, hogy emberek legyünk, akik a dolgok mélységeinek megfejtését keressük.

Az értelem felfedezi az egybekapcsoló fonalat az Isten és az emberek iránti szeretet között: a teremtmény tiszteletét minden létező iránt, minden étellel való közösséget, még akkor is, ha az külsőleg a mienktől nagyon különbözik.

Nem tehetünk mást, mint tiszteletadást minden iránt, aminek élet a neve; nem tehetünk mást, mint együtt éreznünk mindennel ami él. Ez az erkölcsiség kezdete és alapja. Aki ezt egyszer megélte és újra meg újra megéli, erkölcsös lény; elveszíthetetlenül hordozza önmagában az erkölcsiséget és abban állandóan gyarapodik. Aki ezt nem élte meg, annak csak egy felületesen elsajátított, megtanult erkölcsisége van, amely nem önmagában jött létre, nem az övé, és amit elveszíthet. És ami meggondolkoztató az, hogy a mi nemzedékünknek csak külsőleg, felületesen megtanult erkölcstana van, amelyet olyankor, amikor az erkölcsiségnek bizonyosságot kellene tennie, elveszít. Évszázadok óta ezt az erkölcsiséget tanulta az emberiség, amely nyers, tudatlan, szívtelen volt, mert az erkölcsiség méltósága még nem vált sajátjává, mert az élet tisztelete még nem vált benne tudatossá.

Az életet közösen kell megélnünk és megőriznünk, ez a legnagyobb

parancsolat legelemibb formában. Másszóval, negatív módon kifejezve, a parancs így szól: ne ölj! Ezt a parancsot nagyon könnyen vesszük, amikor a virágot meggondolatlanul letörjük, amikor a bogarat minden gondolkodás nélkül, lelketlenül, elvakultságunkban eltáposzuk. Ugyanakkor az emberek szenvedését és életét megvetjük és kis földi célokért feláldozzuk.

Mostanában sok szó esik egy új emberiség neveléséről. Mit jelent ez? Semmi mást, mint az embereket a valódi, elveszithetetlen és állandóan fejlődő erkölcsiséghez vezetni. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha az egyének önmagukba tekintenek, ha megtanulják és gyakorolják a nagy parancsot, amit így nevezünk: az élet tisztelete, amely több, mint a „törvény és a próféták“, amelyhez kapcsolódik a szeretet egész erkölcsisége a legmélyebb és legteljesebb értelemben, és amelyben az egyén és az emberiség megújulhat. Ámen.

AZ ÉLET TISZTELETE*

II.

Róm 14,7

Az írástudó kérdésére, hogy valamennyi parancsolat közül melyik a legfőbb, Jézus az Isten és a felebarát iránti szeretet kettős parancsolatát fogalmazta meg. Mit jelent az Isten iránti szeretet, amely arra indít, hogy az emberek felé jók legyünk, és amely nem csupán az érzelmet, hanem az erkölcsiséggel kapcsolatos értelmet is jelenti. Korunk gyengeségét mi abban látjuk, hogy hiányzik életünkben az értelmén alapuló, semmilyen előítélet vagy szenvedély által meg nem zavarható erkölcsiség, mivel nem fogadjuk el azt, hogy az értelem és a szív egymás mellett állanak. Az igazi szív megérez és az igazi értelem megfontol. Úgy találjuk, hogy mindkettő, a szív és az értelem egyaránt megegyeznek abban, hogy a jó végső fokon a megfoghatatlan dolgok iránti alapvető, minden legkisebb és legnagyobb jelenségben megnyilatkozó tiszteletben áll, amelyet életnek nevezünk. Jó: az életet megtartani és támogatni; rossz: az életet akadályozni és megsemmisíteni. Erkölcsösek vagyunk, amikor önzésünkben kilépünk, a más lények iránti idegenkedésünket levetkőzzük, és mindent, ami az átélésben körülöttünk lejátszódik, együtt megélünk, együtt végszennvedünk. Az erkölcsiség nem csupán az emberek, hanem általában minden élő iránti magatartásunkban, benső állásfoglalásunkban áll. Ezek a tulajdonságaink tesznek igazán emberekké; ebben van saját elveszithetetlen, szüntelenül alakuló és fejlődő erkölcsiségünk.

Ezek az általános kifejezések: „az élet tisztelete“, „az idegenkedés feladása“, „a körülöttünk levő élet megtartására való törekvés“, sok tekintetben idegenül hangzanak. De ha valószínűtlen szavaknak tűnnek

---

* Megjelent Albert Schweitzer: *Was sollen wir tun?* c. kötetben, Heidelberg, 1986. 28—38 l.; fordította dr. Kovács Lajos.

is, tartalmukban nagyon is gazdagok lehetnek. Az elvetett mag is láthatatlan, mégis hordozza magában a lényeket, amiből a természet kifejlődik. Hasonlóképpen ezekben a jelentéktelennek tűnő szavakban kifejezésre jut az alapszemlélet, amelyen akár tudatos, akár nem tudatos formában az egész erkölcsiség alapszik. Tehát az erkölcsiség alapfeltétele az, hogy mi emberek mindent, amit nem csupán az emberek, hanem a körülöttünk levő összes lények megélnék, velük együtt megéljük, és ezáltal kényszerítjük magunkat arra, hogy megcselekedjünk mindent, amit az élet megtartásáért és előhaladásáért meg kell tennünk.

Az erkölcsiség legnagyobb ellensége az elfásultság, az érzéketlenné válás. Gyermekkorunkban, amennyire a dolgok megértéséhez eljutunk, annyira már rendelkezünk a részvét elemi képességével. De ez a képesség bennünk az évek múlásával és értelmünk fejlődésével sajnos nem növekedik, sőt kényelmetlenné, zavaró tényezővé válik. Sok embert ismerünk, akik ezzel a képességgel többé nem rendelkeznek. Visszaszorítjuk önmagunkba a részvétet, az együttérzést, hogy olyanokká váljunk, mint a többiek, hogy ne legyünk mások, mint ők. Így sokan a házakhoz válnak hasonlókká, amelyekben a kirakatok egymás mellett állnak és hidegen, idegenül tekintenek ki az utcára.

Jónak maradni azt is jelenti, ébernek lenni. Ebben az értelemben azokhoz az emberekhez hasonlítunk, akik künn a hidegben és a hóban állanak. Jaj nekünk, aki az elfásultság állapotába jut és elalszik, mert nem fog tudni felébredni. Így semmisül meg az erkölcsi ember bennünk, ha fáradtakká válunk ahhoz, hogy együtt megéljük és együtt átszenvedjük azt, amit körülöttünk az emberek megélnék. Jaj nekünk, ha együttérzésünk eltompul, ha annak a tudata, amit cselekednünk kell, bennünk semmivé válik.

Az élet tisztelete és mások életének az átélése életünk nagy eseménye.

A természet nem ismeri az élet tiszteletét. Ezernyi formában, a legkülönbözőbb módon hoz létre életet és azt ezernyi formában, a legérzéketlenebb módon megsemmisíti. Az élet minden fokozatában, egészen az ember világáig a legszörnyűbb mértékben jelentkezik ez. A természetben csak az élet akarata van meg, de nincs meg az átélés képessége azzal kapcsolatban, ami mások létezésében végbemegy. A lények szenvednek, de együtt szenvedni nem tudnak. Az élet akarása, ami a természetben megtalálható, titokzatos, önmagában való meghasonlás jele. A lények mások életének az árán léteznek. A természet a legszörnyűbb dolgokat viszi véghez. Az egyik bogár a másik bogár életére tör; a hangyák összefognak egymással, hogy egy kis, védtelen lényt halálra kínozzanak. És nézzük a pókot! Milyen borzalmas az a munka, amelyre a természet tanítja.

A természet, kívülről nézve, szép és nagyszerű, de ha könyvét olvasuk, borzalmas. És kegyetlensége értelmetlen. A legértékesebb élet a legértéktelenebbnek áldozatává válik. A gyermek tuberkulózis bacillust lélegez be; nő, fejlődik, de szenvedés és korai halál vár rá, mert ezek a legalacsonyabbrendű lények, az ő legnemesebb szerveit felemésztik.

Milyen gyakran fogott el a borzalom Afrikában, amikor egy álomkórban szenvedőt kellett megvizsgálnom. Milyen szörnyű volt látnom

szenvedéstől meggyötört tekintetét és hallgatni keserű panaszát: „Jaj, a fejem, a fejem!” Miért kellett éjszakákon át jajveszékelnie és nyomorultul meghalnia? Mert a mikroszkóp alatt a kicsi sápadt testecskék léteztek, még ha olyan kis számban is, hogy néha órákon át kellett kutatnom, míg sikerült felfedeznem egyet közülük, amelyek az ember halálát okozták.

Igy megy végbe ez a kettősség az élet akarásában, élet élet ellen, és okoz másoknak szenvedést és halált, ártatlanul bűnössé válva. A természet kegyetlen, kíméletlen önzésre tanít, amely csupán egy bizonyos időre szakad meg azáltal, hogy a lényekbe az ösztönt behelyezte, hogy azt az életet, ami tőle származik, amíg annak arra szüksége van, szeretettel és odaadással oltalmazza. De az, hogy az állat kicsinyeit önfeláldozással védelmezi, azaz vele együtt érez, szörnyűvé válik azáltal, hogy a más lényekkel szemben, amelyek nem tartoznak hozzá, ez a részvéte teljes mértékben megszűnik.

A világ a tudatalatti önzésnek kiszolgáltatva olyan, mint egy völgy, amelyre sötétség borul. Csak fenn, a magasban van világosság. Mindennek a sötétben kell léteznie; csak egynek van arra képessége, hogy a sötétségből felemelkedve, meglássa a világosságot. Csak a legmagasabb rendű lény, az ember juthat el az élet tiszteletének felismeréséhez, csak ő tud mások életéhez és szenvedéséhez közel lépni, a tudatlanságból kinőni, ami a többi teremtmények számára lehetetlen.

Ez a felismerés az egyén fejlődésének a nagy eseménye. A világosság a sötétség felett ragyog, amikor elérjük a lét legmélyebb fogalmát, az életet, ami ugyanakkor másokkal való élet, ahol az egyedül való lét megszűnik, a rajtunk kívüli létezés a mi létezésünkbe beleáramlik.

A világban élünk és az élet bennünk él. E körül a felismerés körül tornyosulnak a nagy rejtélyek. Miért áll egymással szemben a természeti törvény és az erkölcsi törvény? Miért nem tudja értelmünk egyszerűen átvenni és továbbfejleszteni azt, amivel a természetben, mint az élet megnyilvánulásában, szemben találjuk magunkat? Miért kell értelmünknek ellentétbe kerülnie azzal, amit látunk? Miért kell az értelemnek önmagában egészen más törvényeket felfedeznie, mint amelyek az életet irányítják? Miért kell az értelemnek az étellel meghasonulnia, amikor a jó fogalmához elérkezik? Miért kell ezt az ellentétet megtapasztalnunk, annak reménye nélkül, hogy a jó fogalmát valaha is elérjük? Miért van összhang helyett széttagoltság, meghasonlás? Miért létezik egymás mellett értelmes, életet építő és értelmetlen pusztító erő? Miképpen tudjuk mi Istent, a természeti erőt, mint erkölcsi akaratot, mint a szeretet Istenét magunk elé képzelni, ha életről való magasabb rendű ismeretre, az élet tiszteletére, az együttérzésre és az együtt-szenvedés magaslatára elérkezünk?

Nagy szerencsétlensége az emberiségnek, hogy nem képes egy lezárt, önmagában egyszerű világnézetet kialakítani, mert a tudás, az ismeret, minél inkább halad előre, minket attól mind nagyobb mértékben eltávolít. Ez azért van, mert egyre világosabbá válik előttünk, hogy csak kis mértékben tudjuk felfogni a tudás, az ismeret lényegét és a létnek a nagy ellentéte egyre mélyebben hatol tudatunkba. A mi ismeretünk csak részismeret, mondja Pál apostol. Ennél azonban sokkal nagyobb prob-

léma az, hogy ismeretünk a megoldhatatlan ellentétekbe való bepillantást nyújtja.

Egy másik dolog, ami minket az együttélés képességével és akaratával kapcsolatban fenyeget, a mind gyakrabban jelentkező gondolat, hogy az semmit nem használ. Hiszen amit cselekszünk és cselekedhetünk, hogy a szenvedést csökkentsük, hogy az életet megtartsuk, nagyon kevés, összehasonlítva azzal, ami a világban körülöttünk végbemegy, és amit azzal kapcsolatban megtehetnénk. Szörnyű dolog arra gondolnunk és tudomásul vennünk, hogy sok mindenben mennyire tehetetlenek vagyunk, sőt mi magunk is mennyi szenvedést okozunk másoknak, anélkül hogy azt megakadályozhatnók.

Végigvonulunk egy erdei ösvényen; a nap ragyogóan süt, a madarak énekelnek és sokezernyi bogár vidáman röpköd a levegőben. De utunk, anélkül, hogy ellene bármit is tehetnénk gyakran halált jelent. Itt van egy hangya, amelyet eltapostunk, amott egy kis bogár, amelyet szétnyomtunk, vagy egy vergődő hernyó, amely a lábunk alá került. Az élet fenyegető dallamába belesendül a szenvedés és a halál, amelyet mi ártatlan bűnösökként okozunk. És így érezzük sokmindenben a szörnyű tehetetlenséget, amikor jól tenni akarunk.

És akkor hangzik a kísértő hangja és ezt mondja: Mindezért miért kínozd magad? Nem használ az semmit. Add fel, légy közömbös, ne gondoldj semmivel, és légy másokhoz hasonlóan érzéketlen.

Még egy kísértés lép elő: együtt szenvedni számunkra is szenvedést jelent. Aki egyszer mások szenvedését önmagában megélte, többé nem lehet boldog olyan mértékben, mint ahogyan szeretné. Azokban az órákban, amelyek számunkra örömet szereznek, nem vagyunk többé képesek arra, hogy azt minden további nélkül elfogadjuk, mert a fájdalom, amit együtt megéltünk bennünk állandóan jelen van. Szüntelenül látjuk azt, ami szemünk előtt végbemegy. Gondolunk a szegényekre, akikkel utunk összehozott, a betegekre, akiket meglátogattunk, emberekre, akiknek a sorsáról olvastunk és az öröm ragyogására homály borul. A legvidámabb társaságban hirtelen elgondolkozóvá válunk. Halljuk ismét a kísértő szavait: Így élni nem lehet. El kell tekintenünk attól, ami embertársainkkal történik. Nem szabad túl érzékenyeknek lennünk. Nevelnünk kell magunkat a szükséges érzéketlenségre, páncélt kell öltönnünk magunkra. Másokhoz hasonlóan igyekeznünk kell okosan élni! Végül oda jutunk, hogy szégyenkezünk azért, hogy a nagy együttélésben és a nagy szenvedésben részt vettünk. Eltitkoljuk egymás előtt is jócselekedeteinket, mintha az valami ostoba dolog lenne. Ezek azok a nagy kísértések, amelyek a jó keletkezésének a feltételét igyekeznek tönkretenni. Legyünk azért azokkal szemben éberek.

Az első kísérettel kapcsolatban azt kell mondanunk, hogy az együtt szenvedés és egymás megsegítése számunkra benső szükségesség. Mindaz amit megtehetünk, összehasonlítva azzal, amit meg kellett volna cselekednünk, csupán egy csepp a tengerben, de ez adja meg életünk egyedüli értelmét. Ahol vagyunk, amennyire az tőlünk függ, megváltásnak kell végbemennie; megváltásnak a nyomortól, amit az étellel való meg hasonlítás hozott a világra; megváltásnak, amit csak az erkölcsös ember tud végrehozni. Az a kevés, amit egy emberért vagy bármely más te-

remtményért meg tudunk tenni, sok ha bárhol, ahol fájdalom, szenvedés és aggodalom van, azt enyhíteni tudjuk. Az életet megtartani — ez az egyedüli boldogság.

Arra a kísértésre, hogy annak együtt megélése, ami körülöttünk történik, számunkra fájdalmat jelent, azt kell válaszolnunk: tudatában vagyunk, hogy az együtt szenvedéssel adva van az együtt örvendezés képessége is. Az együtt szenvedés elleni fásultsággal elveszítjük a boldogság másokkal való megélését. És bármilyen kevés is a boldogság, ami az életben részünkké válik, a másokkal való boldogság megélése az egyedüli boldogság, ami az életet számunkra elviselhetővé teszi.

És végül nincs jogunk ezt mondani: ilyenek vagy olyanok akarunk lenni, mert azt hisszük, hogy ezáltal boldogabbá válunk, mint mások, hanem legyünk olyanok, amilyeneknek kell lennünk, igazi tudó, ismerő embereknek, akik az élettel együtt élünk, akik a másokkal való életet önmagunkban megéljük. Az mellékes, hogy ezáltal az általános nézet szerint boldogabbakká válunk-e, vagy sem. Nem a boldoggá válás akarása követeli önmagában a titokzatos hangot, hanem az annak való engedelmesség egyedül, ami meg tud nyugtatni minket. „Mert senki sem él önmagának.“ Ámen.

KEDEI MÓZES

ESZMÉNY ÉS VALÓSÁG

Mt 6,10

Naponta elmondjuk: „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod“, anélkül, hogy szembesítenénk eszményeinket a valósággal. Átsiklunk fölötte, gépiesen ejtjük egymás után a szavakat, anélkül, hogy mérlegelnénk azoknak súlyát. Pedig e pár szóban nagyon sokról van szó: a valóságról, melynek kötésében élünk és eszményeinkről, melyek felé törekszünk.

A valóságot nem lehet tudomásul nem venni, a kapun kívül rakni, mert benne élünk. Az egymásban végtelen láncként kapcsolódó napok valósága úgy köt minket a földhöz, mint fát a gyökerei. Kimondom: valóság, s ennek kapcsán József Attila egyik verssora jut eszembe: „Ehess, ihass, ölelhess, alhass.“ Életünk nagy része valóban e négy ige vonatkozásában telik el. De vajon csak ennyi az élet? Ez is, de nemcsak ez, az eszményi élet csak ezután, ezen felül kezdődik.

Edmond Hillaryt a Mount Everest sikeres megmászása után megkérdezték, hogy miért vállalkozott az eddig lehetetlenségnek látszó, halállal fenyegető feladatra. A válasz csak ennyi volt: „Mert ott van“. A többi utána gondolhatjuk: mert ott van a Himalája, meghódítatlan kihívó magasságával. Öntudatunk hajnalhasadása óta él bennünk a vágy,

hogy meghódítsuk a még el nem ért magasságokat. Eletünk Mount Everestjeit képezik eszményeink, melyek hívó fények a sötét éjszakában. Az eszményi világról ma még csak álmodunk, de holnap eljöhet. Az eszményi magasság, mely felé törekszünk, cél: mely felé igyekszünk. Évezredekken keresztül az emberiség legjobbjainak az a hit adott erőt, hogy az ember nemes törekvése, áldozata folytán az élet s benne az ember holnap több és más lehet, mint amilyen tegnap volt.

Jézus az eszményi világot Istenországában jelölte meg, mely nem önmagától jön el, hanem azokon keresztül, akik az Isten akaratát teljesítik. Aki tagja akar lenni, annak teljes minőségi változáson kell átesnie, Jézus szerint újjá kell születnie, Isten fiává kell válnia.

A valóságtól az eszményi viláig hosszú az út, nagyon hosszú, de megjárása nem lehetetlen: erre éppen Jézus élete a legjobb példa. A valóság és Istenországa között nagy a szakadék, de e szakadék fölé hidat emel az ember örök törekvése Isten felé. Az élet lényege a küzdelem a továbbfejlődésért, egy magasabb rendű eszményi világért. A küzdelmet ezer sikertelen próbálkozás ellenére is folytatni kell, mert ebben van emberségünk záloga, istenfiúságunk bélyege. Küzdeni kell és bízni abban, hogy az ember eléri a célt, amelyért küzd.

Az emberség történelme hőstörténet, s azok tették azzá, akik az Isten által adott tehetségeikkel sokszor a lehetetlent kísérelték meg. A világ átalakításában, Istenországgá formálásában az egyetlen út, tenni azért, hogy a bennünk levő isteni erők érvényre jussanak. Hány nagy személység feláldozta magát, hogy ma nagyobb legyen a világosság, otthonosabb a föld, emberibb az élet! E nagy lelkekről írja Vörösmarty: „Hány fényes lélek tépte el magát, / Virrasztott a szív égő romja mellett, / Hogy tévedt, süjtött embertársinak / Irányt adjon, s erőt, vigasztalást. / Az el nem ismert érdem hősei, / Kiket — midőn már elhunytak s midőn / ingyen tehette — csúfos háladattal / Kezdett imádni a galád világ.“

Igazak e keserű szavak: az emberség jötevői, lángoszlópai önfeláldozó szolgálatukért nem egyszer keresztet, máglyát, a kortársak hálátlan-ságát kapták jutalmul. Ők nem kérdezték, mennyit fizettek? Csak szolgáltak, lobogtak, világítottak. A földön csúszók haszonleső, szellembénítő kötése hozzájuk nem ért fel. Legtöbbjük magányos volt, mint a Himalája, olyan gondolatokat, fájdalokat, örömeket, célokat, álmokat hordoztak, amelyeket kortársaik nem értettek meg. Mindannyiuk közös vonása: a mély, komoly felelősségérzet Istennel, önmagunkkal és embertársainkkal szemben.

Istenországa az igazság, szeretet, jóság, szabadság, világosság foglalta. Még nagyon messze vagyunk az áhított eszményi világtól, az Istenországától. Az emberséget annyi válaszfal választja el: faj, vallás, nyelv, ország és ideológiai határok. Channing figyelmeztetése másfél század múltán is időszerű: „Mindaddig, míg az emberek szemei meg nem tisztulnak, hogy egyik a másikban még a leginkább elcsüggedettben és el-esettben is Istennek egy sugarát, az Isten képének visszatükrözését, azt az erkölcsi és szellemi természetet lássák, amelyben az Isten működik, amíg így az égi Atyát minden ember gyermekében meg nem ismerik és nem tisztelik, mindaddig a közösség igaz köteléke hiányozni fog ember és ember, ember és Isten között.“

Napjaink szégyenfoltja a fajüldözés, amely a világ egyes részein sajnos valóság. Martin Luther King 1963-ban mondotta el Washingtonban híres beszédét: „Van egy álmom“. A beszéden az ember szabadságának és testvériségének gondolata vonul végig: Isten szabadságra teremtette az embert; Isten szeretetében az ember ismerje fel az emberben a testvért, Isten gyermekét: nemre, fajra, színre, vallásra való tekintet nélkül. Desmond Tutu dél-afrikai érsek egyik rádióbeszédében ezeket mondotta: „Isten az együttérzésnek, szeretetnek, szabadságnak Istene. Hiszem, hogy a szabadság napja jön“. A lélek mélységéből szakad fel kiáltása, Istenre mutat, az ő nevében kér jogot és emberséges életet az elnyomott néger milliók számára. Szabad-e az az ország, az a nép, mely milliokat forgat ki Isten által adott jogaikból, mely bilincset rak milliók kezére és lelkére? Nem lehet szabad, ki önmaga kezén is bilincset hord, a rossz lelkiismeret bilincset. Martin Luther Kinggel és Desmond Tutuval együtt valljuk mi is, hogy Istent sérti meg, aki megcsonkítja az embert szabadságában, aki nem úgy bánik az emberrel, mint Isten gyermekével.

Kutatom, vizsgálom századom, a 20. század arcát, mely tele van seregnyi ellentmondással, sok-sok megoldatlan problémával. Míg milliárdokat pazarolnak fegyverkezésre, addig az éhség milliokat halállal fenyeget. Ebbenlétünkben és álmainkban ott kísért egy mindent megsemmisítő nukleáris katasztrófa lehetősége. A környezetszennyeződés eddig soha nem tapasztalt méreteket öltött. A lelki szennyeződés, az erkölcsi irányvesztettség következtében milliók nem tudják, hogy mit kezdjenek életükkel. A megszámlálhatatlan technikai csoda ellenére, még soha nem fenyegetett ennyi veszély mint ma. „Még soha nem kellett így az élet, hit, tiszta szándék, értelem“ (Váczi Mihály). Azért nyitom beszédem ablakát a világra, mert az Istenországa egyetemes érvényű fogalom, eljövetele a világ minden emberének, népének közös munkálkodásától függ.

Naponta elmondjuk: „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod“. Álljunk meg itt egy pillanatra, nézzük meg, hogy vajon mi mit tettünk azért, hogy a mi világunk Istenországává nemesedjék.

Életünk annyit ér, amennyi áldozatot hozunk eszményeinkért. Az eszményeket csak áldozatokkal lehet szolgálni, de éppen ebben van életünk méltósága, belső szépsége, értéke. Életünk Isten ajándéka, melyben benne van a nagy lehetőség: Isten munkatársaivá válhatunk az élet építésében. Az élet törvénye ez: légy mindig több, légy mindig nagyobb.

Az elmondottak kapcsán felteszem a kérdést: eljöhet-e Istenországa? Eljöhet-e az óhajtott eszményi világ? Az emberiség legjobbjainak az élete a válasz rá: igen, eljöhet, e hit nélkül nem volna ember az ember, élet az élet. E hit nélkül célt és irányt vesztett vándorok volnánk csupán az élet sötét éjszakájában. Ebben a hitben van emberségünk, istenfiúságunk bélyege, e hitben van egy jobb és emberibb élet eljövetelének lehetősége.

E hit sugárzik Váczi Mihály soraiból is: „Megyek, port csókol meg a talpam / de csillagokkal néz szemem. / Tavalyi bor érte az ajkam, / jövőtől részeg énekem. / Országot hirdetek, mert vágyom / az idők folyómentiben / tudni: — egy túlsó parti tájon / lesz egy világ, mely nem ilyen.“

A föld gyermekei vagyunk, lábunk porát tapossa, de szemünk az ég csillagait keresi. Minden bukás ellenére is hisszük, hogy a világ, s benne az ember holnap több és más lehet. Élni csak hittel érdemes. Amen.

MÉGIS KÖSZIKLA

Mt 16,18

Az evangéliumokat olvasva a tanítványok közül leggyakrabban Péter arca villan felénk. Vizsgálom, kutatom ezt a rajongó, lelkes, kemény vonású keleti arcot, próbálom megérteni lelki életének rugóit, buktatóit, zuhanásait, s a lélek erejét, mely a többi tanítvány fölé emelte őt.

A szétömlő reggeli napfényben két testvér: Péter és András éppen hálót vetnek a vízbe, amikor Jézus melegen, csendesen szól mögöttük: „Kövessetek engem“. Mintha egész életükben erre a hívásra vártak volna, olyan örömmel léptek ki a partra és követték Jézust; mint ahogy éjjeli mennydörgéskor hirtelen megvilágosodik a táj, úgy gyúl ki bennük is egy pillanat alatt életük céljának, értelmének, rendeltetésének felismerése. Péter úgy szívja magába Jézus szavait, mint szomjas föld az esőt. A kétkezi munkával élőknek nemcsak a kezük kerges, de sokszor a lelkük is azzá lesz, azzá teszi az élet kemény valósága, a harc az életért. Jézus szelíd szavai úgy bontották ki Péter lelkét a fásultság csontos kérgéből, mint ahogy a meleg tavaszi eső felbonja a mag kemény héját, s előtte megnyílik az eszmék szép, színes világa.

A Cézárea Filippibe vezető úton Jézus tanítványainak egy meglepő, váratlan kérdést tesz fel. Lelke mélyén minden embert foglalkoztat a gondolat, hogy kinek tartják őt azok, akik hozzá legközelebb állnak, akik mellette élnek. Jézus is érdekelte. Ezért kérde tanítványaitól: „Ti pedig kinek mondotok engem?“ A tanítványok közül egyesek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek vagy Jeremiásnak mondták őt. És ekkor mint sötét éjszakában hirtelen kigyúló, vakító lángoszlop, úgy villan meg Péterben a felismerés, életének legnagyobb felismerése: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten fia“. Embert találni, aki tökéletesen megérti gondolatainkat, szavainkat, cselekedeteinket, céljainkat, nagyon nagy dolog. Jézus ezt az embert találta meg Péterben, aki meg is kapja a legnagyobb jutalmat, Mesterének teljes bizalmát, a megbízatást a megkezdett munka továbbfolytatására: „En pedig ezt mondom neked: Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat.“

Leonardo da Vinci festménye, „Az utolsó vacsora“, nagyszerűen érzékelteti a tanítványok zaklatott, feldult lelkiállapotát. A szobában, ahol Jézus kiosztja a kenyeret és a bort, szinte megfagy a csend. Néma, kérdő tekintetek fürkészik egymást. Jézus megjósolja, hogy a tanítványok meg fognak botránkozni benne, szét fognak futni, sőt a legerősebb-

nek tartott tanítvány meg fogja tagadni őt. Péter úgy ugrik fel, mintha kígyó marta volna meg, elszántan fogadkozik: „Ha mindenki megbotránkozik benned, én soha meg nem botránkozom... Ha meg is kell halnom veled, akkor sem tagadlak meg.“

Az Olajfák hegyén nagy, mély a csend, az esti sötétség egy szomorú kis csapatot takar. Mester és a tanítványok tudják, érzik, hogy ez az utolsó alkalom, amikor együtt vannak. Jézus félrevonul imádkozni, szembenéz sorsával. Sokan vak végzetnek tartják, Jézus számára a sors tudatosan vállalt élet. Vállalta a keserű poharat, vállalta hivatásának betöltését. A völgyben fáklyák villannak, a durva hangok egyre erősödnek. Rövid idő múlva a fáklyák fényében Jézus előtt állnak ellenségei, a katonák, a fogdmegek. Péter kardot ránt és levágja a főpap szolgájának fülét, képes szembeszállni az egész világgal is, hogy megvédje Meszerét. Ez még a hős tanítvány, a kőszikla, aki minden idegszálával kötődik Mesteréhez.

Jézust a főpap házához kísérik, a tanítványok közül egyedül Péter merészkedik be az udvarra. Az éjszaka hűvös volt, s a szolgák tüzet raknak az udvar közepén. Péter is ott van a melegedő szolgák között, tekintete üresen bámul a tűzbe, olyan kábultnak érzi magát, mintha egy hete nem aludt volna. Még fülébe cseng a virágvasárnapi üdvözlés, amikor sugaras tekintettel, a megbizatos boldog tudatával lépkedett Mestere mellett. Most úgy érzi magát, mint aki alatt sötét éjszakán összeomlik a híd, s ő a leomló darabokkal együtt hull, megállás nélkül a feneketlen mélységbe. Órák alatt összeomlott benne hosszú évek biztonsa, álma, reménye. A belső szobában Jézust vallatják, tompa ütések és éles csattanások hallatszanak ki az udvarra. Péter minden ütésre összerezzen, szeretné, ha megnyílna alatta a föld és őt nyomtalanul elnyelné.

Ebben a lelkiállapotban éri a szolgáló vésztjóslo kijelentése: „Te is a galileai Jézussal voltál“. Nem fontolja meg a választ, ösztönösen védekezik: „Nem tudom, mit beszélsz.“ A katonák, s a szolgák élvezik a kelepcebe került ember vergődését, kárörvendő mosollyal mondják: „Bizony közülük való vagy te is, hiszen beszéded is elárul“. A félelem nagy dolog. Péterben is erőt vesz, aki elkeseredetten tagad: „Nem ismerem ezt az embert.“ A harmadik tagadás után megszólal a kakas. Jézust éppen átkísérik a másik szobába, tekintete találkozik a Péterével, nem szól, de Péter megértette, mit jelent ez a tekintet és keservesen sírni kezdett. Amikor kisgyermeket látunk sírni, megmozdul bennünk az együttérzés, a szánalom, ha felnőtt, kemény férfit látunk sírni, a lelkünk mélyéig megráz a látvány. Olyan ez, mint amikor a villám végigsújt a tornyon és az tetejétől az alapjáig meghasad. Mint éjféltbe síró, tépett orgonaszó visszhangzott Péterben a Mester figyelmeztetése: „Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne esetek, mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtelen“. Mintha a mély sötét éjszakában minden azt suttogná a tagadó tanítvány fülébe: „Ne vigy minket a kísértésbe.“ Szeretnénk követni Pétert, de eltűnik szemünk elől, elnyeli őt a sötét éjszaka.

Ha csak a Péter tagadásáról szóló részt olvassuk az evangéliumokban, hajlamosak vagyunk szigorúan elítélni őt, s azt kérdezzük, hogyan tudott Jézus hinni ebben az emberben, hogyan tudta őt kősziklának nevezni, munkája folytatójául kijelölni. Ha azonban Péter életét a maga teljes összefüggésében nézzük, már tartózkodunk az elhamarkodott ítélettől, rokonszenves lesz ez a tanítvány, s elismerjük, hogy hibái ellenére Jézus helyesen ítélte meg őt. Az Olajfák hegyén képes volt szembeállni egy egész ellenséges világgal Mesteréért. A többi tanítvány elbűjt vagy elfutott, ő elkísérte Jézust a főpap házáig. Megtagadta őt, de azt bevallotta önmagának és őszintén megbánta.

Kedves Testvérem, kérdezzük meg: vajon mi többek vagyunk, jobbak vagyunk, mint Péter? Hányszor tudtunk megmaradni léha, gúnyolódó, erkölcstelen társaságban Jézus eszméi mellett, Isten mellett, önmagunk jobbik énje mellett? Hányszor elmondtuk szánkkal Jézus imáját, de szívünk távol volt tőle és életünkkel naponta kicsúfoltuk minden szavát? Mennyi rossz származik abból, hogy nem vagyunk képesek bevallani önmagunk és Isten előtt tévedéseinket, hibáinkat.

Még egyszer találkozunk Péterrel egy sugaras, boldog jelenetben, a genezáreti tó partján, amikor a tanítványok is együtt vannak Mesterükkel, együtt halásznak, beszélgetnek, ebédelnek és együtt kimondhatatlanul boldogok. Jézus váratlan kérdést szegez Péternek: „Simon, Jónának fia, szeretsz-e engem?” Péter gondolkodás nélkül, lelkesen feleli: „Te tudod, hogy én szeretlek téged”. Jézus háromszor intézi Péterhez a kérdést, Péter ugyanannyiszor ugyanazt feleli növekvő lelkesedéssel. Te tudod, hogy amióta otthagytam a hálót, amióta nyomodba szegődtem, amióta felnyitottad szemeimet, minden idegszállammal hozzád kötődtem, téged követtelek. Én tudom, hogy gyenge voltam és megtagadtalak, én tudom, hogy sáros a szívem, de hívjál, és én hozzád repülök, mint ahogy a daru felszáll a fekete, mély vízről a kék ég magassába. Én tudom, hogy az ember gyenge, ezerszer botlik és elesik, törékeny, mint egy nádszál, amelyet könnyen eltör a vihar. Én tudom, hogy az ember pislákoló gyertyaláng, mit kiolthat a szél és mégis hiszem, hogy az ember ezer botlás és esés ellenére is képes újra és újra felállni, hogy a törékeny nádszál az Isten felé nő, hogy a pislákoló gyertyalángból Isten ragyogó napja lehet.

Péter minden hibája ellenére „mégis” kőszikla lett, s életével bizonyította, hogy méltó volt a bizalomra.

Gyakran nem látjuk az élet mélyéből és nehézségeiből kivezető utat, nem tudjuk, hogy mit tegyünk az életünkkel, olyan sokszor vágyunk az elömlő reggeli fény után. Isten akarja, hogy megtaláljuk életünk útját és célját, hogy elömljön rajtunk a fény, hogy Isten munkatársai legyünk, hogy a gyenge, ingatag Péterek az eszményi élet kőszikláivá váljanak. Rohanó időkön keresztül felénk sugárzik Jézus hívása: „Kövess engem”. Bárcsak olyan hittel, lelkesedéssel, ujjongással válaszolhatnánk, ahogy azt Péter tette: „Követlek, Uram!”. Amen.

A BŰN NÉLKÜLI EMBER

Lk 23,4

Húsvét egyike a legnagyobb, mondanivalójában leggazdagabb ünnepeknek. A hozzá kapcsolódó eseménykör a legtöbb gondolatot sugallja a keresztyén embernek. Ami virágvasárnap és húsvét között történt, egy egész emberi élettörténet eseményeit hordozza magában.

Jézus húsvéti diadala a virágvasárnapi bevonulással kezdődik. Ezen a napon mindenki reménységgel teljes, mindenki álmainak megvalósulását érzi, s ezért hozsannát kiált, magasztalja Jézust. A pillanatnyi hatalom egyetlen szavára kezébe kerülhetne. Napokon keresztül sokaság hallgatja a templomban. Hatalmát érezheti, amidőn a templomot megtisztítja. A történetben megtaláljuk a prófétai előrelátást, amikor Jeruzsálemről így jövendöl: „És a földre tipornak téged és a te fiaidat tebened; és nem hagynak benned követ kövön.“ Tanítványaihoz eképpen szól: „És gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért. De fejeteknek egy hajszála sem vész el“. Megtaláljuk a bölcsességet, amidőn a templomban tanít, az imádságos lelkületet az Olajfák hegyén; a tanítványok felelőtlenségét, amidőn aludva találja őket; az árulást az utolsó vacsora alkalmával; a bukást, amikor elfogják; az ítéletet a tömeg „Feszítsd meg!“ kiáltásában; a megaláztatást és a gúnyt, amikor arcul ütik, megkorbácsolják és királynak nevezik; s végül a halált, mely szörnyű kínok között, a keresztfán következik be. De ott van a történetben a gondviselés nyomán, a minden igaz ember által kiérdemelt és elnyert örökélet, a húsvéti diadal.

Nemcsak az események ilyen változatosak és színesek, hanem az emberek is, akik az eseményeket irányítják, azokban részt vesznek. Ott találjuk Pétert, akiben felismerjük a hűséges, de ingadozó embert, az erőt, de erejétől néha megfosztottat, a bátrát, de bátorságában néha megtorpanót.

Az események sodrásában ott vannak: Mária és János, a szeretet, az aggodalom, a féltés őszinte hordozói, akik a kétségbeesés könnyeit hullatva kísérik a szeretett gyermeket és Mestert utolsó útján, és a tehetetlenség bilincseibe kényszeredetten nézik a keresztfán szenvedő embert, hogy aztán húsvét reggelén a boldog reménység és biztatás szava hangozzék feljűk: „Mit keressetek a holtak között az élőt.“

Ott van Júdás, a tanítvány, de akit a meghasonlottság, a türelmetlenség vagy a harminc ezüst pénz arra indít, hogy elárulja Jézust. Az események alakulásában szerepet játszanak a főpapok, akik hatalmukat féltik, a gyűlölet áradásának nyitnak gátat, lázítanak és hamis vádakot koholnak. Feltűnik a lelkesedésre mindig kész, de hangulatában könnyen hajlítható, félrevezethető tömeg, mely csodákra, látványosságra s néha erőszakra is szomjas, amely ugyanúgy kiált hozsannát, mint feszítsd meg-et.

A húsvéti események és az abban résztvevők változatosan és sokrétűen tárják elénk az embert minden erényével és gyarlóságával.

Ebben a változatos, mozgalmas képben az egyik érdekes és nehezen megismerhető személyiség a római helytartó: Pilátus, a hatalom képviselője. Szavára hallgatnak a testőrök, s a légiók, amelyek a közvetlen hatalmat jelentik. Ő a birodalom képviselője. Pilátus hallgatja a főpapok vádaskodását. Hatalmával nem tud, nem mer vagy nem akar élni. Ítélnie kellene saját igazságérzetére, értelmére és lelkiismeretére támaszkodva, de ő nem mer, mert határozatlan. Értzi a felelősség súlyát, de ezt a felelősséget nem meri, nem akarja vállalni.

Pilátus nem gyűlöli Jézust, nem irigyli népszerűségét, nem félti tőle hatalmát, talán nem is ismeri. Nem hisz elvakultan a főpapoknak; nem érzi gyöngébbnek magát náluk. Kihallgatja Jézust, a vádlottat, kérdéseket tesz fel, hallja szelíd szavát s az egyetlen vélemény, amit kimond örökérvényű igazságot tartalmaz: „Semmi bűnt nem találok ez emberben.“ Megpróbál közömbös lenni: „Imhol az ember“, mondja a sokaságnak, megpróbálja másra hárítani a Jézus sorsa feletti döntést, ezért küldi a foglyot Heródeshez.

Erőtlen kísérletet tesz Jézus megmentésére, midőn választás elé állítja a sokaságot: kit bocsásson szabadon az ünnep alkalmával, Jézust-e vagy Barabbást, de ténylegesen semmit sem tesz az ártatlan ember érdekében. Talán lelkiismeretfurdalást érez, amikor megpróbálja kezét mosni, de a gyávaságot, a közömbösséget, a felelősség elől való elmenekülés, a hallgatás bűnét nem tudja lemosni kezéről, sem lelkéről. Pilátus magatartásának, szavainak egyetlen pozitívuma van: az, amit e szavakba sűrít bele: „Semmi bűnt nem találok ez emberben“.

Húsvét diadalmas ünnepének ez az egyik legszebb üzenete: Jézusban, az emberben bűn nem található. Nincsen bűn az ő cselekedeteiben, mert nem bántalmazta az embereket, hanem a könyörülő szamaritánus magatartásának szellemében törekedett mindenki irányába cselekedni. Szóba állott vámszedőkkel, szamaritánusokkal, megbocsátott a bűnös aszszonynak, segített a rászorulónak. Szavaiban nincs bűn, hiszen mindenki irányába a szeretetet hirdette. A békesség prófétája volt s vigasztalta a gyászolókat, erősítette a gyöngéket, bátorította a rettegőket. Tanításában a legnemesebb életcél, a tökéletességet állította tanítványai elé.

„Semmi bűnt nem találok ez emberben.“ Pilátus gyarlóságai ellenére, talán csak ösztönszerűen fogalmazta meg így Jézus igaz embervoltát. De állíthatták volna Jézust bárki elé, benne bűnt nem találhattott volna senki, mert ő a gyűlölettel szemben a szeretetet hirdette és gyakorolta, az embert szolgálta és erre tanított: „Aki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok“. Nem megalázta az embert, hanem megbecsülte, mert mindnyájan egy Atyának vagyunk a gyermekei; nem bűnössé akarta tenni az embert, hanem tisztává, igazzá, tökéletessé: „Eredj el és többé ne vétkezz; „Ha tökéletes akarsz lenni, add el minden vagyodat és oszd ki a szegényeknek.“

Jézus nem gyűlöletre tanított, hanem imádkozásra, nem elszakítani akarta az embert Istentől, hanem közelebb vitte, midőn megmutatta az utat, amely az „életre visz“.

Ezért jött el húsvét ünnepe, az élet, a tisztaság, az emberiség diadalának ünnepe. Ezért Jézus és a jézusi életeszmény legyőzhetetlen, örök érvényű. „Semmi bűnt nem találok ez emberben.“ Kövessük példáját, magatartását és tanítását. Ámen.

AZ EVANGÉLIUM NYELVÉN

ApCsel 2,4

Pünkösd története látszólag tele van csodákkal. Ezek valójában csak számunkra csodák, akik két évezreddel az események után próbáljuk átélni az akkor történeteket. Az első pünkösdöt időben rövid, de tartalmában gazdag eseménysor előzte meg. Húsvét és pünkösd között a tanítványok lelkében lezajló érzések és események érlelték meg pünkösdöt, úgy amint a jó földre esett mag is, amikor kikel, terem harminc, hatvan vagy százannyit.

Az evangéliumi történetek a bizonyosságai annak, hogy mindazok, akik Jézushoz közel állottak — a napok múlásával — nem felejtették el őt, hanem egyre gyakrabban, egyre mélyebben idézték fel lelkükben a Mestert. Ez indította őket arra, hogy felismerjék az örökérvényű igazságot: „Nem elég az értéket megőrizni, nem szabad azt magunkba zárni, hanem érte cselekedni s azt terjeszteni kell.“ Az első, amit cselekedtek, a tanítványok létszámának kiegészítése volt. Júdás helyére, aki vétkét felismerve, önkezével vetett véget életének, Mátyást választották az üresen maradt helyre.

„Amikor pedig eljött pünkösd napja, mindnyájan együtt voltak.“ Együtt újra tízenketten, és bíztak abban, hogy egy akarattal, most már semmi sem választja el őket egymástól, egy lesz nemcsak a sorsuk, hanem a céljuk is. Ez a felismerés érleli meg bennük a látszólagos csodát, de a valóságban egy hosszú lelki folyamat eredményét: a lélek kitöltését, telítődését. „Megteltek mind Szentlélekkel“, hittel, erővel, bátorsággal, reménységgel, tettvággyal, kötelességtudattal, hivatásvállalással, önbizalommal. Külön-külön mindenkire szállt a „tüzes nyelvekből“, melyek hamuvá égették bennük mindazt, ami gyengeség, kételkedés, félelem, kétségbeesés, tétlenség, közömbösség vagy gyámoltalanság volt, s helyébe életük végéig magasan lángoló tüzet gyújtottak.

A lélek kitöltetett; s ennek eredményeként a tanítványok szemében nagypéntek többé nem a halált jelentette, hanem Jézus bátorságát, hitéről való bizonyágtévést, a megbocsátásról mutatott példát, és Isten akaratának való engedelmisséget. Húsvét pedig a halál feletti győzelmet, az örökéletet jelentette. A tanítványok megerősödtek a hitben s a cselekvőkészségben.

A lélek kitöltetett; a tanítványok erősekké lettek s úgy kezdtek szólni, mint akiknek „hatalmuk van“, akik tudják, hogy igazságot szól-

nak és akik többé nem félnek igaz szavaiknak következményeitől. Ettől kezdve rendíthetetlenül hittek abban, hogy Jézus él, s az ő tanítása előbb vagy utóbb, de „meggyőzi a világot“. Felismerték, hogy Jézus tanítására szüksége van az emberiségnek, s ezért azt hirdetni kell. Elmúlt a titkolózás, a bújdosás, a befeléfordulás ideje. Kiállásra, véleménynyilvánításra, előrenézésre, egyszóval cselekvésre van szükség. Itt az alkalom, amit nem szabad elszalasztani.

A sok átélt esemény, a túlaradó érzések, a feltett kérdések váltották ki az eseményt, amely csodának tűnt a sokaság előtt és csodának tűnt a tanítványok szemében: „különféle nyelveken kezdtek beszélni“.

— Úgy szóltak, ahogy eddig még nem beszéltek, úgy néztek szembe a sokasággal, ahogy eddig még nem tudtak szembe nézni; azt cselekedték, amit eddig még nem tudtak megcselekedni. Megérezték, hogy e naptól kezdve mások, többek, bátrabbak, erősebbek lettek. Megváltoztak, más nyelven kezdtek szólni. Valami lezárult a tanítványok lelkében s valami új kezdődött el. Mi történt velük?

Péter, aki a háromszoros megtagadás súlyos terhével viaskodott, hallotta újra zengeni Jézus szavát: — „Te Péter vagy, és én ezen kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta“. A felidézett szavak biztatására más nyelven: a bátorság, az önbizalom, a jövőbe vetett hit nyelvén kezdett szólni. Felismerte hivatását és előállván a tizeneggyel, hirdetni kezdte az evangéliumot.

Jakab, miután töltekezett lélekben, emlékezetébe idézte a régen hallott tanítást: „Az igének ne csupán hallgatói, hanem megtartói legyetek“; „Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát“, s ezt hallva megfogalmazódik benne tanításának alapköve: „Mutasd meg nekem a te hitedet a te cselekedeteidből“.

János átélte ismét a keresztfára tövében egykor lejajlott eseményeket, melyek egy szózatban kristályosodtak ki benne: „Ez az üzenet, amelyet kezdettől fogva hallottatok, hogy szeressük egymást.“

Ez volt a „más nyelv“, ezt adta nekik szólni a lélek, amely az ő lelküké lett pünkösdi alkalmával.

Pünkösdi a lélek kitöltésének ünnepe. A tanítványok mi vagyunk, akik túljutottunk életünk eddigi nagypéntekein, átértük elmúlt hűsvétjainkat, vívódtunk elkövetett hibáink súlyával, küzdöttünk többször is lelkünk gyengeségeivel, a kételkedéssel, a tétlenségbe merevedéssel, saját közömbösségünkkel, a megbocsátástól, megértéstől, együttérzéstől való elzárkózásunkkal.

Tudjuk, hogy Jézus tanítása örökérvényű igazság, hogy él az ő szelleme. Mi vagyunk annak hordozója. Érezzük, hogy világunknak szüksége van az evangéliumra, az örömezenetre. Nem kérdezhajunk tanács-talanul, hogy mit cselekedjünk, hiszen a példa előttünk áll. Csak ki kell lennünk! Engedjük, hogy a pünkösdi lélek lángja belekapjon lelkünkbe s kiégesse belőle az önzést, a felelőtlenséget, a gyávaságot, a közömböséget, a kételkedést, s helyét betöltse jósággal, felelősségtudattal, emberséggel s mindenekfelett szeretettel, mindazzal, amit a pünkösdi tüzes nyelvek magukban hordanak.

... Ha így töltekezünk lélekkel, megszületik bennünk is pünkösöd, más nyelven fogunk szólani: az egyakarát, a szeretet, a békeesség, az evangélium nyelvén, amelyet minden ember megért, s amely egyedül képes szebbé tenni az életet és boldogabbá az embert! Ámen.

SZÁSZ FERENC

A MEGÁTKOZOTT FÜGEFA

Mk 11,11—14; 19—23

Ti is szeretitek, én is szeretem, ha körülöttünk és bennünk rend van, ha környezetünkben a tárgyak, dolgok, események s lelkünkben az ismeretek, érzések összhangos egészet alkotnak. Ha valami vagy valaki eltér attól az otthonosságot, nyugalmat árasztó rendtől, amelyet ösztönösen és tudatosan keresünk és megteremtteni próbálunk, nyugtalanok vagyunk, nem találjuk helyünket.

A lelkész legfőbb munkaeszköze a Biblia. Gondolatainak élességet, világosságot, érzéseinek, lelkének békeességét ad. Mégis, ezen az istentiszteleten egy kicsit panaszkodni fogok, mert épp. a Biblia bontotta meg lelkemben a rend jöleső érzését.

Rég észrevettem magamon is, másokon is, hogy a keresztény ember számára az egyházi év legvonzóbb, legmaradandóbb és legtöbbet mondó szakasza a virágvasárnaptól húsvétig terjedő időszak. A nagyhét drámai eseményeiről való pontos tudósítás lehetővé teszi, hogy szinte óráról órára, lépésről lépésre követni tudjuk Jézus utolsó napjait. E napok eseményeinek fokozódó feszültsége akarva, akaratlan lebilincsel, annyira megragad, hogy mint szemtanúk, személyes résztvevők, ott vagyunk Jézussal a Golgotára vezető út minden állomásán. A passió-történetet, a legrégebbi evangéliumi hagyományt, a Bibliát nem olvasó ember is jól ismeri. Talán emiatt figyeltem fel rá, hogy Márk evangéliumának tudótítása szerint az események és azok lelki összefüggésének rendjéből egy történet bántóan kirí. Van egy olyan eseménye a nagyhétnek, amelyet nem tudok megérteni s elfogadni sem. A passió-történetből is kimaradt s megtorpant, eltanácstalánodott a lelkem, valahányszor a Biblia lapját erre a történetre irányítottam.

Valószínű ti is emlékeztek rá, hogy Jeruzsálemben való bevonulásának estéjén Jézus már el is hagyja a szent várost és Bethániában éjszakai. Csak másnap reggel tér vissza Jeruzsálemben. Tanítványai kísérik, s ők a tanúi annak a jelenetnek, amely az úton játszódik le. Jézus megéhezik. Már messziről kinéz magának az út szélén egy leveles fügefát, de gyümölcsöt nem talál rajta s erre megátkozta: „Senki ne egyék rólad gyümölcsöt, soha többé.” Amikor másnap reggel tanítványaitól kísérve ismét Jeruzsálem felé tart, Péter elámulva hívja fel a Mester

figyelmét arra, hogy a fügefafa, amelyet megátkozott, gyökerestől kiszáradt. Jézus felelete egy felszólítás és egy hasonlat: „Higgyetek Istenben! Bizony, mondom néktek, hogy aki azt mondja ennek a hegynek: Emelkedjék fel és vesd magadat a tengerbe! — és nem kételkedik szívében, hanem hiszi, hogy amit mond, az megtörténik, annak meg is adatik az.“

A történet azért tűnik hihetetlennek, mert egyrészt tele van belső ellentmondással, ellentmond a fizikai törvényeknek, másrészt a megszokottól eltérő képet rajzol Jézusról. Vegyük számba ezeket az ellentmondásokat és furcsaságokat.

Az, hogy Jézus megéhezik, természetes, érthető. Sokkal kevésbé az, hogy akkor keres a fügefán gyümölcsöt, amikor mindenki jól tudja körülötte, amit az evangéliumi tudósítás nyomatékosan ki is hangsúlyoz, hogy „nem volt fügeérés ideje“. Még meglepőbb Jézus átka, amellyel a fügefát, ártatlan növényi mivoltában sújtja. A népköltészet ős-émlékezete még sejtetni engedti ugyan, hogy a ködbe vesző múltban nemcsak az embert, hanem az eget, a földet, az élettelen és tudattalan élővilágot is átkokkal sújtotta a primitív ember nem egyszer, mert élő lelket sejtett benne, de ma már természetellenesnek tűnik számunkra az ilyen átok. És eltekintve attól is, hogy Jézusról sehol sem olvashatjuk, hogy ő átkot mondott volna, ez a cselekedet kiváltképpen ésszerűtlen és igazságtalan: a fa ártatlan, nem hozhatott korábban gyümölcsöt, mint ahogy azt a természet rendje szabályozza.

Gondolhatjátok, hogy nem hozakodtam volna elő ezzel a történettel, ha nem érezném, úgy, hogy megtaláltam a megfejtését, a magyarázatát, ha nem tudnám beleilleszteni a nagyheti események rendjébe. Meggyőződésem, hogy ez a történet nemhogy „kilógna“ az evangéliumi tudósításból, hanem a passió egyik méltatlanul mellőzött, legdrámaibb, legszebb része.

Hosszas értetlenségem oka az volt, hogy nem fedeztem fel, hogy az evangélista itt nem valóságos, külső eseményeket ír le, hanem Jézus lelki válságát, vívódását tárja elénk a jelképek nyelvén.

Induljunk ki abból, hogy virágvasárnapján Jézust a legmélyebb tiszteletadással fogadta Jeruzsálem. Ismerős a kép: útjára virágot, az útszéli fákról letört leveles ágakat szórtak, hozsannával köszöntötték. Ez a nap Jézus számára a diadalt jelenti, a prófétai reménységnek ezt a teljesülését, amelyet hónapról-hónapra, vagy talán éveken át kétséggel, a halálfélelemmel és mártírum előérzetével együtt hordozott szívében. Virágvasárnapjának reggelén azonban minden baljós előérzet rémképnek tűnik: Dávid városában a Messiásnak kijáró tisztelettel és ünnepélyességgel fogadják Jézust. Ezek után furcsának tűnhetik, de bármilyen nem ide illő közbeszólásnak is hat, így kell fogalmaznom: arra kell gondolnunk, hogy Jézus aznap este nem vacsorázott és másnak reggel sem reggelizett. Tény: Jézus éhes. És ami sokkal több ennél: másnap reggel már semmi kétsége sem lehetett az iránt, amit régóta sejtett: az ő prófétai tanítása, bevonulása Jeruzsálembe népe számára nem sokat jelentett. A tömeg számára csak látványosság volt, érdekes színfolt, mely után úgy oszlott szét, úgy tért otthonába vagy szálláshelyére, hogy rögtön el is feledkezett a Dávid városába aznap érkezett prófétáról. A délelőtti lelkesedés virá-

gai, leveles ágai fonnyadtan hevernek az út porában: ártatlan áldozatai a tömeghangulatnak, egy se fog gyümölcsöt hozni közülük. Akárcsak — érezhette Jézus — az ő élete, tanítása.

Nem tudom, fel tudjátok-e mérni, mit érezhetett meg Jézus ott a bethániai úton. Éreztek-e valaha hasonlót?

„Nincs itt a fügeérésnek ideje“ — ez Jézus igazi halálos ítélete, százszor fájdalmasabb annál, mint amit a főpapok, Pilátus mondott ki fölötte. „Nincs itt az idő, nem alkalmas az idő“ — ezt susoghatta a fügefá Jézus fülébe — „túl korán jöttél vagy túl későn, letör, leszakít a néped, mint egy virágos faágat és az út porába dob, mint ahogy az én ágaimat letörte: nem hozhatsz gyümölcsöt. Elszámítottad magad, rosszkor születted, jöttél, nem vagy te e világba való, te próféta, te szegény »Messiás«, te szegény ember!“

Jézus értette a fa susogását, belehasított lelkébe a történelem, az idő könyörtelen, vas szigorúságú logikája. Sokezer ember után ez a fa volt hozzá egyedül őszinte, s félreérthetetlen volt, amit gyümölcstelen, leveles ágai susogtak: „meg fogsz halni, beteljesületlenül fog maradni a hivatásod, sorsod.“ Szava kiölt minden reményt, minden önáltatást Jézus szívéből: gyümölcstelen halálának, prófétaságának tükörképét láthatta benne. Minden ember megízleli egyszer a tudás fájának keserű ízű gyümölcsét, nem ajkával, mint Ádám és Éva, de a lelkével: Jézus „tudás-fája“ a bethániai út szélén várt rá évtizedek óta. Leveles ágaiban, mint ahogy az áttetsző fényben az emberben kirajzolódik a csontváz, a golgotai keresztfa képét látta meg Jézus, a lelki, szellemi keresztfát, azt amelyen nem teste, lelke feszítettet meg.

Jézus szembenézett sorsával. A tisztánlátás percének világosságában, miután lelke titkos sugallata eldönti, hogy mégis tovább fog menni Jeruzsálem felé, nem fut meg, vállalja küldetését, ezért válaszol a fának. „Átkot“ mond rá: „Senki ne egyék rólad gyümölcsöt soha többé“. A mellette állóknak, nekünk, átoknak tűnik a jézusi szó, amely a fügefát, az elbukás fáját, a halál-tudásának-fáját gyümölcstelenségre ítéli, pedig Jézus a féltés, az aggódva szeretés egyik legszebb áldását mondta el a bethániai úton: ne kelljen senkinek, aki a próféták útján utána jön, az idő előtt való elmúlás, a túl korán érkezés e keserű gyümölcsét többé megízlelnie. Ő elviselte végzete felismerésének keserű pillanatában a lélek emberfeletti feszültségét, az ő prófétai hitéhez mérte azt Isten, de ez a lelkierő kevesek kiváltságának bizonyult a keresztthordozás útjain azóta is, s Isten őrizzen minket hasonló próbatételtől. Akik szívében fészket ver ez az érzés, azoknak többnyire „megszakad“ a lelkük, elborul elméjük, önkezükkkel vetnek véget életüknek.

Jézus megy tovább a maga útján. Senki és semmi nem képes többé megállítani az események rendjét, de a hit felülemelkedhet a végzetten, a bátor sorsvállalás és példaadás az elbukás szegyenét dicsőséggé, kudarcát diadalra változtathatja. Jézus nem hívta ki maga ellen a sorsot, a görög tragédiák hőseitől eltérően, nem a tragikus szabadságeszmény magányos harcosa, de prófétasága megköveteli tőle, hogy végigjárja útját. A végzetet nem Isten küldte rá, épp hite erősíti meg a megtorpanás percében. Másnap már így okítja tanítványait: „Higgyetek Istenben! Bizony, mondom néktek, hogy aki azt mondja ennek a hegynek: Emelkedjél fel,

és vesd magadat a tengerbe! — és nem kételkedik szívében, hanem hiszi, hogy amit mond, az megtörténik, annak meg is adatik az.“

Milyen csodálatos az a Jézus, aki újra „bevonul“ Jeruzsálembe. Emberfeletti tárgyilagossággal mérlegel és ítél, halálos elszántsággal tanít, míg aztán lassan elnémul: nem marad több mondanivalója az emberi világ számára. Nem vádol, nem védekezik: néha még fel-feltör belőle a zokogás, de imájába fojtja. Már nem törődik ellenségeivel, ostorral űzi ki őket a templomból és utolsó percében megbocsátja vétkeiket. Tanítványaitól az utolsó vacsorán szinte néma szertartással vesz búcsút. Viszszaparancsolja hüvelyébe a védelmére kirántott kardot s utána már csak Isten számára van mondanivalója, szinte külső, tárgyilagos szemlélője tulajdon halálának.

Idejében érkezett a fügefafa figyelmeztetése. Jézusnak élete utolsó heftében sikerült győzelmet aratnia önmagán és az eseményeken. Győzelme által alkalmassá tette az alkalmatlan időt, beteljesítette azt a megkoronázta életét és tanítását. Megmutatta, hogy a szellem, a lélek erősebb, mint a tér és idő könyörtelen, embertelen törvényei, s valóban csodát tett a bethániai út szélén: emberi, prófétai csodát: győzelmet vett sorsán. Kicsorduló vére virágba borította a keresztfát, s gyümölcsöt termelt: a szegyenfán az áldás gyümölcseit. A terméketlen fügefát termőre fordította.

Bevallom, amikor átvillant agyamon a terméketlen fügefafa történetének ez a lehetséges értelmezése, amikor a száraz szavak mögül elősejlett a jelkép, az első pillanatban úgy éreztem, elragadtattam magam, olyasmit vetítettem bele az evangéliumi szövegbe, amit az nem tartalmaz.

Sok sok álmatlan, gyötrődő óra után most mégis azt vallom: hálát adok a jó Istennek, hogy a néma betűk megszólaltak számomra, s csodálattal hajlok meg az evangélista előtt, aki — úgy érzem — e látszólag értelmetlen történetben a világirodalom csúcsait közelítette meg művészetével. Nem az én dolgom az értékelés, de e pár sorban a görög sors-tragédiák hangulata kísérte meg.

És — legyenek ismét elfogult — az evangélium írója, ha művészetében nem is veheti fel a versenyt neves elődeivel, üzenetével felülmúlja őket: a hit erejéről, az emberi lélek nagyságáról, emberfeletti hősiességéről olyan tanúbizonyságot tett, amelyre ma is oda kell figyelnünk.

Vajon ki az, aki élete nehéz perceiben ne sóhajtott volna fel közülünk, az erejét meghaladó próbák terhe alatt ne áhította volna, hogy más tér és idő redeltessék számára?

Amikor életünk tagadhatatlanul kinyilvánítja teljes vagy részleges kudarcát, ki az, aki ne sírná vissza születését, ne érezné úgy, hogy megfosztatott a teljes és győzelmes élet lehetőségétől? Bizony, sokszor sírunk a költővel: „Idő előtt elmúlni vétek: / Elkárhozok, mert meghalok. / Szűzi harcok, ifjú dühök, / Most kellenétek. / Most kezdek a latroknak fájni, / Most lennék félős valaki: / Koldus-tarisznyás nagylegény. / S válni kell, válni. /“ (Ady Endre: Idő előtt elmúlni). Akinek érző szíve van, ne remélje senki közületek, hogy előbb vagy utóbb életének útja nem készletti szembesülésre a terméketlen fügefával, s az a perc életének

egyik döntő pillanata lesz. Lelkének üdvössége, életének célbaérése attól függ, megtorpan-e vagy folytatja útját.

Mi nem vagyunk olyan erős hitűek mint Jézus: ezért figyelmeztetek: készüljünk fel a találkozásra. Ne tévesszen meg soha a virágvasárnap hangulat, hogy ne béníthasson meg a nagypénteki kereszt elősejő árnyéka sem. A sorsvállalás, az áldozat, ha a hit vezet feléje erősebbé tesz minket a külső körülményeknél. Hegyeket mozgató hittel beteljesíthető az idő, a sors, emberarcúvá változtatható a világ, gyümölcsöt teremhet a sárba taposott virágos faág, a veszendőnek ítélt emberi élet.

Jézus „megátkozta“ a bethániai út fügefáját. Nem kívánom, hogy valaha közülünk valaki is kénytelen legyen megízlelni keserű gyümölcsöt be nem teljesült életének. Csak arra kérlek, ha ilyen pillanat közeledését éreznék, jusson eszetekbe Jézus, az ő példája és a hegyeket mozgató hitről tett tanúbizonysága. Soha el ne csüggedjete, ne éreznék hiábavalónak életeteket. Soha ne mondjatok átkot arra ami életünk küldetésében a nehézségek ellenére is Isten legnagyobb ajándéka, biztatok és reméljete mindvégig, hogy eljuthassatok, mint Jézus, az élet végső és örök diadalmára! Amen.

VILÁGOSSÁGRA HOZNI AZ ÉLETET

2Tim 1,10/b

Húsvét másodnapján az örökélet átélése, az úrvacsorában való részesülés ünnepélyes komolysága után derűs, áldott a hangulatunk. Ma egyszerűen csak örülni szeretnénk az élet diadalmaskodásának a halál felett, s e nap szebbé tételére felelevenítjük, megtartjuk az őseinktől örökölt húsvéti szokást, hagyományt is. A fiúk, a férfiak versbe szedett jókivánsággal, „élet-vízzel“ köszöntik fel az ismerős lányokat, asszonyokat, s jutalmuk hagyományosan minden húsvétkor ugyanaz: a piros tojás.

Húsvétal kapcsolatban egy versről szeretnék beszélni, amely nékem különösen megtetszett, s amelynek mondanivalója a tojáshoz kapcsolódik. A vers szerzője Marsall László, címe: „Egy világ mintája.“ Próbáljuk meg követni a költő gondolatmenetét.

Ha meg akarjuk építeni a világ kicsinyített mását, mint ahogy ezt sok esetben híres épületek, hajók, repülőgépek megörökítésére meg is tesszük, először is — mondja a költő —, keressünk egy tojást. Két átellenes oldalán óvatosan szúrjuk át egy cipész árral és távolítsuk el a belsejét. Azután vegyünk egy rövid szalmaszálat. Vágjunk rá 2—3 kis lyukat, mintha sípot, furulyát készítenénk. Amikor ezzel megvagyunk, dugjuk át a tojáson és vágjuk le a kiálló végeket. Íme, kezünkben tartjuk világunk mintáját s most már csak azon kell gondolkodnunk, hogyan is

„működik“ ez a szerkezet. Ezt is könnyű megtudni. A szalmaszál nyílásán küldjünk képzeletbeli utazásra egy hangyát. Sötét alagútba lép be s addig halad benne előre, amíg a szalmaszálla vágott valamelyik „síp-lyuk“ el nem nyeli. Útja azonban itt sem ér véget, most már a szalmaszálon tapogatózik előre, mindaddig, amíg erről is át nem kapaszkodik a tojásbélső homorulatára. E tér felső sötétségébe jutva végtelen időig járhat körbe-körbe a tojás belsejében, amíg véletlenül ismét rá nem téved a szalmaszálla s meg nem teszi a visszautat. . . . ha a szalmasíp lyukára rátalál — írja a költő —, „és belép, mint sötét huzatos barlangfolyosóba, és benne vándorol, melynek visszáján annakelőtte, s lékből a héj hátára vergődik: körül s felette más mintájú távlatok. Új lényként születik tágasabb világba.“

Az a kis képzeletbeli hangya egyértelműen az embert jelképezi a versben. Mi is végső soron egy beláthatatlan, ismeretlen világban élünk, mint az anyagi és szellemi lét vándorai. „Tudásunkat“ önmagunkról, az életről, rendeltetésünkről nem annyira a világból, mint önmagunkból merítjük. A teremtés lendülete, az az életerő, amellyel Isten utunkra bocsátott, meghatározó fontosságú számunkra: homályos hitünk, sejtelmünk, de ugyanakkor a legnagyobb bizonyosságunk is, hogy azt a célt, amelyért teremtettünk, el kell érünk. Életünk értelme, tartalma az, hogy az utakat, amelyeket a gondviselés megnyit előttünk, bejárjuk s betöltsük rendeltetésünket. Ez az út, mert célja a tökéletesség elérése, végtelen: a földi élet rövid szakasza után — sugallja a hit —, a halál sötét kapuján át Isten világának egy számunkra még ismeretlen síkja, tere, távlata felé vezet. A halál, a „kilépés“, a világ „túlsó“ megtapasztalása a vers befejező sorával summázható: új lényként születünk tágasabb világba. A világozottságra jutó élet Isten teljes megismerése, „színről-színre“ való meglátása: a földi életnek és az emberi létezésnek egy más minősége. Erről a célbajutásról, más életről kézzelfogható bizonyosságot itt a földi létben nem szerezhetünk: csak hitünk sejtelme, a lélek titkos tudása beszél róla, s a földi gondolkodásmódtól elszakadni nem tudó képzelet.

Mégis minden kor és minden ember megpróbálkozik azzal, hogy formába öntse, megjelenítse az örökélet hitét, gyermekies vagy elvont, bölcséleti formában, de szóljon a „nem látott dolgok valóságának“ belénk oltott meggyőződéséről.

A vallás kezdetleges fejlettségi fokán az örökélet hite főleg a temetési szokásokon mérhető le. Ősünk halottai mellé odatette annak szerszámait, fegyvereit, ékszereit és élelemmel is ellátta az ismeretlen útra indulót: ne szenvedjen hiányt semmiben a másvilágon. Egyes népeknél a feleségnek, szolgának a halálba is követnie kellett urát és parancsolóját.

A fejlettség következő fokán a képzelet már magasabbra szárnyalt. A boldog vagy örömtelen túlvilágot messzi szigetekre, az égbe vagy a föld alá, az alvilágba vetítette ki a hit: érdemük szerint itt lakoznak, élnek tovább élvezetekben dűskálva vagy siralmas szenvedésben a halottak. Mítoszok sokaságát, könyveket és neveket sorolhatnánk fel a világ minden tájáról, amelyek valamiképpen mind az örökélet hitét igazolják.

Nincs kor, nép és vallás, amely a halál sötétségéből ne próbálta volna világosságra hozni az életet s ennek hitét ne törekedett volna jelképekben is rögzíteni és megőrizni. A régészettel is foglalkozó Móra Ferenc avarkori sírokból hozta napfényre a halottal együtt oda eltemetett hímestojások széttöredezett, megfakult héját, a régi ember hitének ma is becédes tanújelét.

Az élet, a halhatatlanság jelképeit ma is ismerjük és használjuk: a víz, a tűz, a különböző dolgok, tárgyak, kivételes helyen és időben, rendhagyó összefüggésrendszerben átminősülnek, hitünk megvallásának önmagunkon túlmutató eszközeivé válhatnak. A láthatatlan dolgokat itt a földön általuk próbáljuk „láthatóvá” tenni, úgy fejezni ki, hogy mindenki felfoghassa őket.

Jézus más úton próbálta világosságra hozni az életet. Ő az emberi lelket és annak hitét próbálta felemelni az evangélium által Isten szellemi világába. A Timótheushoz írt második levél szerint Jézusnak sikerült elérnie célját: „eltörölte a halált, világosságra hozta pedig az életet és halhatatlanságot az evangélium által”. Ez azt jelenti, hogy az örömeztető kijelentései által egy olyan új látásmóddal, élethezért ajándékozta meg az emberiséget, melynek központjában az élő Istenbe vetett törhetetlen hit, az Istenországáról szóló csodálatos tanítás áll. Az evangélium távol áll úgy a misztériumi vallások homályosságától, az általuk ébresztett babonás félelemtől és rajongástól, mint a tudálékosság önhitt magakelletésétől. Nincs szüksége jelképekre: a lélek mélyén, a hit ereje támaszkodva hozza világosságra az életet és a halhatatlanságot, onnan sugározza szét fényét az egész világra. Az evangéliumi ember számára az örökélet és halhatatlanság életébe beépülő, azt meghatározó hitbizonyosság, s ha beszél róla, mert ez néha elkerülhetetlen, s a bizonyágtéves megköveteli, mindvégig tudatában marad a jelkép, a szó fogyatékoságának.

A húsvéti öröme és diadalra az Istenbe vetett hit vezethet el, az Istenországáról szóló jézusi tanítás, az evangélium. Külön-külön mindannyiunknak is az evangélium által kell önmagunkban világosságra hoznunk az életet és halhatatlanságot, legyőznünk a halál sötétségét, ismeretlenségét és félelmét!

Verssel kezdtem, verssel is szeretném befejezni beszédemet. Mint hiterősítő, szép költői és emberi élményt, Olosz Lajos „Sampierdarenai emlék” c. versét idézem:

Ha a halál majd megáll előttem, / és int szemével, hogy most nemem kell véle, / meg fogom kérni, hogy álljon félre, / míg vidáman szemébe nézek két fiamnak, / és elmondom nekik, / hogy fiatal koromban, egyszer, / hóbanatos, sötét, mogorva hegyeken át / vitt az örvény, megszakadó gyorsvonat / a jégbe dermedt Alpések során, / alagutak fekete kapuján keresztül, / gyászban, fojtogató füstben, / jégormú, bánatos, komor hegyek közt, / tunelkriptákban, / és mielőtt a halál sürgetőn / kezét vállamra fogja tenni, / diadalmasan és megnyugodva és kacagva / megmondom Néktek, / hogy Sampierdarenánál / tündöklő napba, örök tavaszba, / kékellő égbe, zúgó tengerre / virágok közé, illatárba bukkott ki velünk / az utolsó alagútból a gyorsvonat. Ámen.

BIBLIAI FOGALMAK

BOLDOGSÁG

- Zsolt 40,5 Boldog ember az, aki az Ūrba veti bizodalmlát.
- Zsolt 112,1 Boldog ember az, aki az Urat féli, sok örömlöt talál parancsolataiban.
- Ézs 30,18 Mert bár ítélő Isten az Ūr, boldogok mindazok, akik benne reménykednek.
- Mt 5,8 Boldogok, a tiszta szívűek, mert űk meglátják az Istent.
- Jn 20,29 Boldogok, akik nem látnak és hisznek.
- Zsolt 84,5 Boldogok, akik házadban laknak, szüntelenül dicsérhetnek téged!
- Jak 1,12 Boldog ember, aki a kísértés idején kitart, mert miután kiállta a próbát, elnyeri az élet koronáját.
- Lk 11,28 De még boldogabbak azok, akik hallgatják az Isten beszédét, és megtartják.
- Mt 5,6 Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert űk megelégttetnek.
- Jak 1,25 De aki a szabadság tökéletes törvényébe tekint bele, és megmarad mellette, úgyhogy nem feledékeny hallgatója, hanem tevékeny megvalósítója: azt boldoggá teszi cselekedete.
- Mt 5,9 Boldogok akik békét teremtenek, mert űk Isten fiainak neveztetnek.
- Péld 3,13 Boldog az az ember, aki megtalálta a bölcsességet, és az az ember, aki értelmet kap.
- Zsolt 128,2—3 Kezed munkája után élsz, boldog vagy, és jól megy sorod. Feleséged olyan házad belsejében, mint a termő szőlőtő; gyermekeid olyanok asztalod körül, mint az olajfacsemeték.
- Mt 24,46 Boldog az a szolga, akit ebben a munkában talál ura, amikor megjön!
- Lk 14,15 Boldog az, aki Isten országának vendége.
- Jel 14,13 Boldogok a halottak, akik az Ūrban halnak meg... mert megnyugszanak fáradozásaikból, mert cselekedeteik követik űket.

IMÁDSÁG

- Jn 4,24 Az Isten lélek, és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk.
- Jak 4,8 Közeledjete az Istenhez, és ő közeledni fog hozzátok.
- Zsolt 19,15 Fogadd kedvesen számnak mondásait és szívem gondolatait, Uram, kösziklám és megváltóm!
- Zsolt 50,15 Hívj segítségül engem a nyomorúság idején! Én megszabadítlak téged.
- Péld 18,10 Erős torony az Úr neve, oda fut az igaz, és védelmet talál.
- 2Krán 20,12 Nem tudjuk, mit tegyünk, csak rád tekintünk.
- Zsolt 130,1—2 A mélységből kiáltok hozzád, Uram! Uram, halld meg szavamot, füled legyen figyelmes könyörgő szavamra!
- 1Thessz 5,17 Szüntelen imádkoztatok, mindenért hálát adjatok.
- Mt 7,7 Kérjete és adatik nektek, keressetek, és találtok, zörgetetek, és megnyitvatik nektek.
- Fil 4,6 Semmiért se aggódjatok, hanem az imádság és könyörgeés alkalmával mindenkor hálaadással vigyétek kéréseiteket az Isten elé!
- Zsid 11,6 Mert aki az Istent keresi, annak hinnie kell, hogy ő van; és megjutalmazza azokat, akik őt keresik.
- Mk 11,24 Higgyétek, hogy mindazt, amiért imádkoztok, és amit kértek, megkapjátok, és meg is adatik nektek.
- 1Kor 14,15 Imádkozom a Lélek által, de imádkozom az értelemmel is.
- Mt 7,21 Nem mindenki megy be a mennyek országába, aki ezt mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.
- Mk 11,25 És mikor megálltok imádkozni, bocsássatok meg, ha valaki ellen valami panaszotok van, hogy mennyei Atyátok is megbocsássa nektek vétkeiteket.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Az igazság útját szükség megismernünk; szükség meghalni a bűnnek és élni az igazságnak; szeretni az igazságot és gyűlölni a hamisságot; betelni az igazság gyümölcsével és éhezni s szomjuhozni az igazságot. (Dávid Ferenc).

*

A múlt talajába való mély belegyökerezés az életet nehezebbé, de gazdagabbá és erőteljesebbé teszi. Vannak emberi alapigazságok, amelyekhez az élet előbb vagy utóbb mindig visszatér. Ezért sohasem szabad sietnünk, kell tudnunk várni. (Dietrich Bonhoeffer).

*

A szenvedés a lét elengedhetetlen feltétele. Az emberi nem jelvénye. Senki sem igazult meg soha, míg keresztül nem ment a szenvedés tüzén. Ettől senki sem menekülhet. Egyetlen, amit tehetünk: megtisztítani a szenvedést, elkerülvén azt, hogy másoknak szenvedést okozzunk. (Gandhi).

*

Bizony, ha eljön az ítélet, nem kérdik, mit tanítottunk, hanem mit cselekedtünk; sem azt nem vizsgálják, mily szépen beszéltünk, hanem mily szentül éltünk. (Kempis Tamás).

*

Mindenkinél eljön a pillanat, amikor össze kell vetnie azt a kevés jót, amit tett, mindazzal, amit tehetett volna. (André Gide).

*

Nagy titok: úgy járni végig életutunkat, hogy ne kopjunk el. Erre az olyan ember képes, aki nem az embereket és a tényeket veszi számításba, hanem minden élményét önmagára vetíti vissza, és a dolgok végső okát önmagában keresi. (Schweitzer Albert).

*

Az emberi fejlődésnek és minden nagy teljesítménynek a hit volt az alapelve. (Edison).

*

Gondozd önmagadat, lelkedet és testedet, hogy a kereszténységhez méltó és a társadalomnak hasznos tagja légy; mert az ember arra született, hogy úgy a saját, mint a mások javát előmozdítsa. (Szentábrahámi Mihály).

*

Vallom és hirdetem / Hogy nincs hatalmasabb / Értékesebb és szebb / Mint az élet. (Ady Endre).

*

Szerintem az embernek az a végső célja, hogy kifejezze önmagát, kifejezze oly teljesen, amennyire csak szándékainak megfelelően lehetséges. (Selye János).

*

Az, aki vallásának szabályait anélkül követi, hogy hinne bennük: gyáva és szánalomra méltó. (Le Corbusier).

*

Nem biztos, hogy aki tűzbe jön elveiért, tűzbe is menne értük.
(Horváth Imre).

*

Kezdetben volt a tett. (Goethe).

*

Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.
(Tamási Áron).

*

Szállj, Ábel füstje, terjesztve szállj, / mindenfelé, ahol szívet találsz.
/ Szűnjék harag, gyűlölség és viszály, / a béke lelkét vidd, amerre szállsz.
(Áprily Lajos).

Egyházi Képviselő Tanács

június 23-án tartotta II. negyedévi gyűlését. Tárgysorozatán a következő fontosabb ügyek szerepeltek: az előző ülés óta elnökileg elintéztett közigazgatási és gazdasági ügyekről szóló jelentések, a Misszió és Gazdasági Bizottság, valamint a Teológiai Intézet Tanácsának gyűléséről felvett jegyzőkönyvek, az IARF Bad-Boll-i (NSZK) teológiai konferenciájáról előterjesztett beszámoló, a Számvevőség és a központi ellenőr negyedévi jelentése.

Lelkészi értekezletek

A maros-küküllői egyházkör lelkészei első értekezletüket Marosvásárhelyen, április 11—12-én tartották. A közérdekű értekezleten elhangzott „Nicolae Ceaușescu, Románia Szocialista Köztársaság elnökének, a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja elnökének születésnapja“ című előadás. A teológiai értekezleten dr. Szabó Árpád professzor tartott előadást „Az imádkozás fontossága a gyülekezet hitéletében“ címen. A lelkeszi értekezlet istentiszteletén Nagy Ferenc lelkész mondott egyházi beszédet ApCsel 1,3 alapján. Az egyházi központot dr. Szabó Árpád teol. tanár képviselte.

A II. évnegyedi értekezleteket május 4. és 27. között tartották Torán, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön. A közérdekű értekezlet előadása a „Szocialista Demokrácia és Egység Frontjáról, valamint egyházunk tevékenységéről e szervezet keretében“ szövegéről szólt.

A teológiai értekezleten dr. Szabó Árpád teológiai tanár tartott előadást „Hogyan készüljünk a prédikációra; textus, textusválasztás, textus-szerűség“ címen. A kolozs-tordai egyházkör értekezletén Göncz Mihály alsófelsőszentmihályi lelkész Dán 5,25—28, a marosküküllői egyházkör gyűlésén Fazakas Endre dicsőszentmártoni lelkész Jn 4,34, a székelykeresztúr-udvarhelyi egyházkör értekezlete istentiszteletén Bíró Barna városfalvi lelkész Fil 2,13 és a sepsiszentgyörgyi egyházkör értekezlete alkalmával Kiss Ákos sepsiszentkirályi lelkész Zsolt 119,50 alapján mondott egyházi beszédet. Az egyházi központ részéről az értekezleteken dr. Szabó Árpád teol. tanár és András Gergely előadótanácsos vettek részt.

Lelkésznevelés

A hallgatók húsvétkor és pünkösdkor, április 3—5 és május 22—24. között legációszolgálatot végeztek a különböző egyházközségekben.

A Teológiai Intézetben a II. félévi vizsgák május 27. és június 24. között voltak.

Június 26-án tartották a Teológiai Intézet évváró ünnepélyét. A belvárosi templomban tartott istentiszteleten dr. Kovács Lajos püspök végzett szószéki szolgálatot Fil 1,3—5 alapján.

Püspöki vizitáció

Dr. Kovács Lajos püspök a kolozs-tordai egyházkörben folytatta püspöki vizitációját. Július 5-én Bethlenszentmiklóson, 6-án Magyar-szentbenedeken, 9-én Magyarszováton tartott vizsgálatot. Kíséretében részt vett a főtisztelendő asszony, András György előadótanácsos, Farkas Dénes főszámvevő és Benedek Sándor esperes. Az egyházközségekben tartott istentiszteleten imát András György, egyházi beszédet dr. Kovács Lajos püspök mondott. A keblitanácsi és közgyűléseken kiértékeltek az egyházközségek valláserkölcsei és anyagi életét, buzdítást adva a jövőre nézve. A püspöki látogatás minden egyházközségben szeretetvendégséggel ért véget.

Lelkésztovábbképző tanfolyam

A VII. lelkésztovábbképző tanfolyam június 27. és július 8. között Kolozsváron folyt le, és azon a következő 25 lelkész vett részt: Göncz Mihály, Pap László, Pálfi Dénes, Szabó Dezső, Léta Áron, Ferencz Gábor, Benedek Jakab, Török Elek, Benczédi Ferenc, Varga Sándor, Balázs Sándor, Pál Adám, Barabás Áron, Botha Dénes, Bencző Dénes, Adám Dénes, Kiss Domokos, Farkas László, Péter József, Jakab Dénes, Kotecz József, Székely János, Kiss Alpár, Fazakas Károly és Orbán F. Dezső.

A tanfolyamon a következő tárgykörökből hangzottak el előadások: rendszeres teológia — Az unitárius vallás istentana; egyháztörténet — Az erdélyi unitárius reformáció története — dr. Erdő János; bibliateológia — A bibliakutatás újabb irányzatai — dr. Szabó Árpád; gyakorlati teológia — A lelkipásztori gondozás — dr. Szabó Árpád és Rezi Elek; A beszéd művészete — Zsigmond Ferenc; énekkar szervezése — Péter Loránd; közérdekű előadás — A béke és a leszerelés kérdése — dr. Cornel Blaj.

A tanfolyam idején, július 3-án vasárnap szószéki szolgálatot végeztek Benczédi Ferenc küküllődombói lelkész a belvárosi templomban 1Kor 3,11, Farkas László korondi lelkész az irisztelepi templomban ApCsel 24,16 és Kotecz József felsőrákosi lelkész a monostori templomban 1Jn 4,7 alapján.

A továbbképző résztvevői július 5-én meglátogatták a torockói és a torockószentgyörgyi egyházközségeket.

Személyi változás

Kozma Albert recsenyédi lelkész választás alapján kinevezést nyert június 1-től a bölöni egyházközségbe.

A Bad-Boll-i teológiai konferencia

Az Unitárius Világszövetség — IARF — és az Evangélikus Akadémia április 8—10. napjain rendezte meg szokásos teológiai konferenciáját Bad Boll-ban (NSZK). Témája: *Az élet tisztelete; Schweitzer Albert miszticizmusa és etikája* volt, melyről a következő előadások hangzottak el:

Dr. Manfred Hanisch: *Schweitzer Albert élete, munkássága és gondolkodása*; Dr. Erich Graszer: *Schweitzer Albert teológiai és etikai tanítása*; Dr. Max Balsiger: *Schweitzer Albert miszticizmusa*; Dr. Manfred Hanisch: *Schweitzer Albert lambarenei kórháza: alkalmazott vallás és etika*; Dr. Erdő János: *Schweitzer Albert humanizmusa*; Diether Gehrmann: *Schweitzer Albert életének, munkásságának és eszméinek ismerete az IARF tagedyházaiban*. A konferencia konklúzióit az előadók *Schweitzer Albert szellemi öröksége* címen foglalták össze.

Az előadásokat német és angol nyelvű vitacsoportokban tárgyalták meg és mélyítették el a konferencia résztvevői.

Április 10-én, a konferencia záró istentiszteletén, dr. Andreas Rössler prédikált.

Schweitzer Albert századunk nagy személyisége, életrajzát és sokoldalú munkásságát az „élet tisztelete“ határozta meg, melyet mint egyetemes etikai alapelvet az élet minden megnyilvánulására kiterjesztett. Hirdette és élte, hogy az egyén és a társadalom csak ezen az alapon töltheti be hivatását.

A Bad Boll-i konferencia munkálatai ökumenikus szellemben és testvéri légkörben folytak le. Az előadások és megbeszélések nagy mértékben fokozták az érdeklődést Schweitzer Albert iránt, és a résztvevőket az élet tiszteletére és az ember szolgálatára buzdították.

Egyházunkat a konferencián dr. Erdő János képviselte.

■ *Lelkészeiktató ünnepély*. A bölöni egyházközségben június 19-én tartották Kozma Albert lelkész beiktató ünnepélyét. A püspöki kinevező iratot Máthé Sándor olthévi lelkész olvasta fel; ezután az új lelkész Fil 1,8—9 alapján mondott beköszöntő prédikációt. Ezt követte dr. Kovács Lajos püspök beszéde Fil 1,5 alapján, melyben a beiktatott lelkészhez és a gyülekezethez szólva előre vetítette a jövőbeni egyházépítő feladatokat. Az istentisztelet végén köszöntő beszédek hangzottak el a gyülekezet, a szomszéd lelkészek, valamint a helybeli ortodox és református lelkészek részéről. Dr. Kovács Lajos püspök kíséretében a főtisztelendő asszony és Farkas Dénes főszámvevő vett részt a beiktató ünnepélyen, mely szertevendégséggel ért véget.

■ *A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Tanácsa* június 28-án Bukarestben ülést tartott. Egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök, mint a Tanács tagja képviselte.

■ *Az angol Unitárius Egyház Főtanácsa* április 5—8. napjain tartotta évi rendes gyűlését Lancaster-ben. A tárgysorozatán szereplő különböző jelentések az egyházközségek erősödéséről és az egyházi élet megújulásáról számoltak be. A következő évre az egyház új elnökének Berk Inkson világi egyháztagot választották.

A főtanácsí istentiszteleten Dr. William F. Schulz, az amerikai Unitárius Univerzalista Egyház elnöke prédikált. A hagyományos „Essex Hall” előadást Carol Pulley MacCormack, a londoni egyetem előadótanára tartotta *The Experience of Wholeness* (A teljesség tapasztalata) címen.

■ *Dr. Sibbele Krikke* holland történészt, a „Zwinglibond” — IARF egyik holland tagcsoportja — javaslatára a groningeni egyetem teológiai fakultásának az „Unitarizmus eredete” elnevezésű tanszék professzorává választották. Ez a kinevezés egyedülálló eset Európában egy állami egyetemen.

■ *Az orosz Ortodox Egyház* megalakulásának ezredik évfordulóját június 4—11. napjaiban ünnepelte meg a Zagorszkban tartott szinódus keretében. Az ünnepségekre az egyház százezer példányban nyomatta ki a Bibliát.

■ *Június 5 — környezetvédelmi világnap.* Az ENSZ június 5-ét, a Stockholmban 1972-ben tartott környezetvédelmi konferencia javaslatára, a környezetvédelem nemzetközi napjává nyilvánította. A környezetvédelem fontossága közismert. Az emberiségnek tiszta levegőre, talajra és vízre van szüksége, mert csak egy földünk van. A környezetvédelem mindnyájunk közös emberi feladata.

Halottaink

Barabás Miklós ny. nagyenyedi lelkész-tb. esperes, életének 86. évében, április 12-én Kolozsváron elhunyt. Az Unitárius Teológiai Akadémián szerzett lelkészi oklevelet 1924-ben. Több mint négy és fél évtizeden keresztül teljesített szolgálatot a nagyenyedi egyházközségben. Személyéhez fűződik az egyházközség megalapítása, a templom és lelkészi lakás építése. Április 14-én helyezték örök nyugalomra a nagyenyedi temetőben; a temetési szertartást Szabó Dezső kolozsvári lelkész végezte Róm 14,7—8 alapján. A sírnál Sándor Botond helybeli lelkész búcsúztatta.

Komjátszegi Géza ny. kolozsi lelkész, életének 83. évében, április 19-én Nagyváradon meghalt. 1929-ben végezte teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián. 38 évi szolgálata alatt segédlelkész, majd

rendes lelkész volt Aranyosrákoson, Dicsőszentmártonban, Biharon, Csegezen és végül 1941 és 1968 között Kolozson. Nyugalombavonulása után Nagyváradon élt, ahol tevékenyen részt vett az egyházközség életében. Április 21-én helyezték örök nyugalomra a nagyváradai temetőben; a temetési szolgálatot Boda József helybeli lelkész végezte.

Nagy Béla ny. sinfalvi lelkész-tb. esperes, május 4-én életének 83. évében Sinfalván elhunyt. Lelkeszi oklevelének megszerzése után segédlelkész volt Székelyudvarhelyen, Székelyderzsben és Olthévízen; rendes lelkészként szolgált Székelymuzsnán, Csegezen, majd 1949-től 1973-ig Sinfalván. A kolozs-tordai egyházkörnek rövid ideig espereshelyettese, majd esperese lett. Május 7-én helyezték örök nyugalomra Sinfalván. A temetési szertartást dr. Kovács Lajos püspök végezte 1Móz 3,19 és 1Kor 13,4,7,8 versek alapján; a temetőben Fazakas Ferenc tordai lelkész búcsúztatta az egyházkör részéről.

Özv. Kozma Béláné Tézsla Aranka, néhai Kozma Béla lelkész özvegye, március 20-án, életének 84. évében elhunyt. Március 22-én temették a marosvásárhelyi temetőben. A lelkeszi szolgálatot Kovács István helybeli gyakorló segédlelkész végezte.

Dr. Gálfi Elek volt lelkész, életének 78. évében, június 17-én, Tordán elhunyt. Teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte 1935-ben, majd két évet Manchesterben tanult. Rövid ideig Tordán volt segédlelkész, majd rendes lelkészként Nagyszebenben szolgált. 1940-től világi pályára lépett. Június 19-én temették az újtordai temetőben; a gyászszertartást Fazakas Ferenc helybeli lelkész végezte Zsid 19,27 verse alapján.

Fóris Gézáne Căstăian Felicia, Fóris Géza pipei lelkész felesége, június 24-én Marosvásárhelyen, 52 éves korában elhunyt. Több mint két évtizeden át állott hűségesen férje, családja és a nagyobb család, a pipei egyházközség mellett. A temetési szertartást Pipén Kolcsár Sándor marosvásárhelyi esperes-lelkész végezte, majd ugyanaz nap, június 28-án a kénosi temetőben Rüszt Domokos székelyudvarhelyi segédlelkész búcsúztatta.

Emlékük legyen áldott!

KÖNYVSZEMLE

Albert Schweitzer: *Was sollen wir tun?* (Mit kell cselekednünk?) Heidelberg, 1986. 207 l.

Schweitzer Albert feleségével együtt 1913-ban kezdte meg önfeláldozó orvosi tevékenységét a középafrikai Lamberéné kerületben. Egy év múlva azonban kitört az első világháború. A Franciaországhoz tartozó gyarmaton internálták és éveken át tartott keserves internáltság, súlyos betegségek és kétszeri operáció után fogságából 1918-ban szabadult. Éveknek kellett azonban eltelniök, amíg Nathan Söderblom svéd érsek támogatásával, valamint a nagy európai városokban tartott előadásaival és orgonahangversenyeivel sikerült olyan összeget összegyűjtenie, hogy Lamberénébe visszatérhetett és újra megkezdhette a kórház rendbehozása után áldásos orvosi tevékenységét, mely egész haláláig tartott.

A kötet 12 egyházi beszédet tartalmaz, amelyeket a világháború végén a strassburgi St. Nicolas templomban tartott, ahol ideiglenesen alkalmazták és egy kórház asszisztenseként működhetett, hogy megélhetését biztosítsa.

Ebben az időszakban formálta tovább önmagában a már Afrikában megfogalmazott teológiai és filozófiai alaptételét, amelynek központi gondolata az élet tisztelete.

A könyvből folyóiratunknak ebben a számában azért közlünk két, egymáshoz kapcsolódó egyházi beszédet, mert azok Schweitzer alapszemléletét tartalmazzák, és annak ellenére, hogy ő egész életében prédikált, egyházi beszédei nyomtatásban mostanig nem jelentek meg. Egyedül Ulrich Neuenschwander berni teológiai professzor szerkesztésében jelent meg egy beszédgyűjtemény 1966-ban *Strassburger Predigten* címen, mely 1900 és 1919 közti időszakban elmondott prédikációkat tartalmaz, valamint egy utószót ezen a címen: „Albert Schweitzer mint prédikátor“.

A több mint 60 esztendővel ezelőtt írt, mindennapi kérdésekkel foglalkozó és mondanivalóját egyszerű, világos módon kifejezésre juttató, az erkölcsstan alapkérdéseire választ adni óhajtó beszédek nagy értéke abban áll, hogy azok, szinte teljes mértékben, mind a mai napig időszerűek maradtak.

MacCormack, Carol Pulley: *The Experience of Wholeness. The Limits of Dualism.* (Az egész tapasztalata. A dualizmus határai). Essex Hall Lecture 1988. London, 1988. 21 l.

Az angol unitárius egyház évenkénti főtanácsi gyűlésének egyik hagyományos mozzanata az „Essex Hall“ előadás, amely 1892-ben kezdődött, és azóta évről évre közismert teológusok és tudósok előadásai gazdagítják az angol unitárius teológiai irodalmat.

Az 1988. évi előadás április 15-én a Főtanács Lancaster-i gyűlésén hangzott el. Az előadó MacCormack a londoni egyetem előadótanára, aki értékes kutató munkát végez a filozófia és antropológia területén. Személye jól ismert az angol unitáriusok előtt, hiszen 1982-ben ő tartotta a „Theophilus Lindsey“ előadást is.

MacCormack előadásában vallási és filozófiai vonatkozásban tárgyalja a dualisztikus gondolkodást és tárja fel annak határait. Véleménye, hogy a dualisztikus gondolkodás nyomán elvesztettük „harmadik szemünket”, — belső látásunkat —, amely nem más, mint belső lelki tájékozódásunk, a kontempláció. A dualisztikus gondolkodásmód helyett az „egész, a teljes”, az összgondolkodás értékeit és szükségét emeli ki. A „teljes” szemléletével nem a részekről az egészig, hanem az egésztől a részekig vezető gondolkodásmódot követi. Nem a részekből következteti az egészet, hanem az egészből a részeket. Az egész nem hanyagolható el annak részéért, de természetesen a résznek szerepe van az egészben.

Vallási és filozófiai fejtegetései során jut el a tanulmány befejező kérdéséhez: az unitárius jövőhöz. A 19. századi angol unitarizmus a fejlődéelméletet karolta fel, annak szószólója volt a vallásban. Minden eredményessége mellett azonban egyesek érezték, hogy a racionalizmus kiemelésével a vallás lelki eleme háttérbe szorult. Napjainkban az angol unitarizmus felismerte a lelki élet értékeit, a belső lelki tájékozódás fontosságát. Anélkül, hogy megtagadná múltja értékeit, utat nyitott a jövő felé való „lelki tájékozódásnak”, melyet a „szeretet tájékozódásának” is tekinthetünk. Az unitarizmus, mely történelme folyamán az „egész, a teljes” gondolatának hirdetője volt, bizakodással karolja fel a tudományos világ újabb eszmegondolatát.

Rezi Elek

Ferencz, Benjámín E.: *Planethood. The Key to Your Survival and Prosperity.* (Bolygónk. Kulcs életben maradáshoz és boldoguláshoz). Vision Books. Coos Bay, 1988. 188 l.

A gazdag életpasztaival rendelkező szerző, aki részt vett a háborús bűnösök nürnbergi perében, mint vádló az Amerikai Egyesült Államok részéről, közel egy negyed százada tanulmányozza a háború és béke problémáit. Munkájának célja rádöbbenteni az olvasót a ma emberiségét fenyegető nukleáris katasztrófa következményeire és felmutatni a tartós béke megteremtésének lehetőségeit.

Békében élni és alkotni — alapvető emberi jog a szerző szerint. Az emberiségnek nem elég ezt csupán tudomásul venni, de kötelessége mindent megtenni, hogy biztosítsa a békét földünkön. A béke a jövőt jelenti, és senkinek sincs jogában reménytelenné tenni az emberiség jövőjét.

A munka gazdag dokumentációs anyagot mutat be és időrendben tárgyalja az ENSZ eddigi tevékenységét a béke megőrzésében.

Ferencz B. munkája elmélyülésre indít, ismételten kifejezésre juttatja az évezredek emberi kíváncságot: igyekezzünk felelősen élni! Az emberiség törekedjék hűségesen sáfarkodni a reá bízott értékekkel, első-sorban az étellel.

Rezi Elek

Prayers for Peace (Imádságok békéért). An Anthology of Readings and Prayers. Selected by Robert Runcie and Basil Hume. London, 1987, 116 l.

A béke egyetemes emberi ügy. Elméleti és gyakorlati kérdéseinek megválaszolása számunkra valláserkölcsei kötelesség is. Mi tisztelettel és bizakodással tekintünk minden olyan törekvés felé, amely a béke ügyét,

s ezáltal az életet hivatott szolgálni. Ezért üdvözljük a nemrég megjelent békeimádságokat tartalmazó gyűjteményt.

A kiadvány megjelenésének indító oka az a békeakarát, amely 1986. október 27-én jutott kifejezésre az olaszországi Assisiben. II. János Pál pápa meghívására 32 keresztény és 30 nemkeresztény vallási szervezet képviselői gyűltek össze, hogy közösen imádkozzanak a békéért. Az Unitárius Világszövetséget (IARF) dr. Roy Smith elnök képviselte. Az előszóból idézzük a szerkesztők vallomását: „Kétségtelenül egy olyan nap volt, melyet sohasem fogunk elfelejteni: a különböző keresztény felekezetek és más vallások képviselőinek egységét; összegyűltünk Assisiben, hogy imádkozzunk a béke ügyéért.“ A munka tulajdonképpen ennek a béke imanapnak irodalmi terméke.

Az imádságok formája és tartalma különböző, de egységük van minden különbözőségük ellenére. Az egységnek formai és tartalmi koordinátáit a béke egyetemes ügye adja. A szerkesztők hét gondolatkör köré csoportosítják az imádságokat: 1. Konfliktus és megosztottság, 2. Az egység látomása, 3. A szeretet útja, 4. Az igazság útja, 5. Az igazságosság és megbékélés, 6. Szenvedés és remény, 7. Isten békéje.

A munkát az ismert békeimádság vezeti be: „Vezess a halálból az életre, / A hamisságból az igazságra, / A reménytelenségből a reményre, / A félelemből a bizalomra, / A gyűlöletből a szeretetre, / A háborúból a békére. / Engedd, hogy a béke töltsen be szívünk, világunk, világegyetemünk. / Béke, béke, béke. /“

A válogatásban ott szerepel a nagy angol unitárius teológus, James Martineau (1805—1900) egyik békeimádsága is, melyet az 1932-ben megjelent „Orders of Worship for Use in Unitarian and Free Christian Congregations“ (Az unitárius és szabadelvű keresztény gyülekezetek istentiszteleti rendje) című művéből vették. Erdemes idéznünk belőle a következőket: „Add a Te szavadat, óh, Uram, a hithú emberek ajkaira, vagy láthatatlan gondviselésed szabad fuvallatát; hogy a Te ismereted töltsen be a földet, mint ahogy a vizek kitöltik a tengerek mélyeit. És jöjjön el a Te országod, és legyen meg a Te akaratom, úgy a földön, mint a mennyben“.

A munkát a kiadók által szerkesztett részletes jegyzék zárja.

Rezi Elek

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1988. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lej, amelyet belföldön a lelkesi hivatalok útján, vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya, Budapest VII. Lövölde tér 7 sz. fiókjánál fizetnek elő. A többi szocialista országból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201 telex 10 376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presă, P.O. Box 12-201, telex 10 376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ,
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 3044

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. Romania

XCIV • CLUJ-NAPOCA • 1988/2

CUPRINSUL • CONTENTS

Ziua independenței, a victoriei și a păcii • The Day of Independence, Victory and Peace	65
---	----

STUDII • STUDIES

Dr. János Erdő: Principiile de bază ale eticii lui Albert Schweitzer • The Principles of Albert Schweitzer's Ethics	67
Dr. Max Ulrich Balsiger: Misticismul lui Albert Schweitzer • The Mysticism of Albert Schweitzer	74
Culegere de texte din opera lui Albert Schweitzer • Selections from Albert Schweitzer's Works	83
Domokos Simén: Orgă și cor în vechiul protopopiat Tîrnava • Old Organs and Choirs in the Former Küküllő District	87
Dr. István Molnár: Obiceiuri de Paști la Turdeni • Easter Customs in the Village Tordátfalva	92

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Albert Schweitzer: Respectul vieții I. • Reverence for Life I.	100
Respectul vieții II. • Reverence for Life II.	104
Mózes Kedei: Ideal și realitate • Ideal and Reality	108
Totuși e piatră • Nevertheless it is Rock	111
Zoltán Szabó : Omul fără păcate • The Man Without Sin	114
Pe limba evangheliei • The Language of the Gospel	116
Ferenc Szász: Smochinul blestemat • The Cursed Fig Tree	118
A aduce viața la lumină • To Bring Life to Light	122
Concepte biblice • Biblical Conceptions	125
Idei, cugetări • Ideas, Thoughts	126
VIAȚĂ BISERICESCĂ ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE—NEWS	129
RECENZII • BOOK REVIEWS	134

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. România. Tel. 1 52 71

